

Vainoamisen tunnusmerkistön mukaisuus

Teemu Hakala

Lapin yliopisto

Tutkielma

Rikosoikeus

2019

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vainoamisen tunnusmerkistön mukaisuus

Tekijä: Teemu Hakala

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Pro gradu_x_ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 73

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Tutkielmani käsittelee vainoamisen tunnusmerkistön toteutumista. Käyttämäni käräjäoikeusaineisto koostui 145 oikeustapauksesta. Aineisto oli rajattu siten, että lapsi oli mainittu tuomiossa. Suurimmassa osassa käsitellyistä oikeustapauksista lasten rooli jäi sivulliseksi. Lapsi voi kuitenkin vainotekojen vuoksi tahtomattaan joutua uhkausten kohteeksi, kun tekijä kohdistaa vainoa uhriin, joka on yleensä lapsen äiti. Lapsen roolin merkitys korostuu erityisesti silloin kun vainotekoihin syyllistynyt vetoaa yhteydenpidon asianomistajaan olleen tarpeellista lapsen vuoksi. Tuomioiden perusteluissa ei käynyt ilmi, että Istanbulin yleissopimus olisi huomioitu asianmukaisella tavalla. Sopimuksen mukaan raskauttavana seikkana pidetään sitä, jos rikos on kohdistettu lapseen tai on tehty pienen lapsen läsnä ollessa.

Selkeänä ongelmana näen tilanteet, joissa syyttäjä oli teonkuvauksessaan upottanut laittoman uhkauksen tunnusmerkistön vainoamisen uhkaamista koskevan tekotavan sisään. Aineiston perusteella ei voi päätellä miksi näin toimittiin. Vainoamisen tunnusmerkistön mukaiset tekotavat tulisi eritellä paremmin siltä osin, minkä tekotavan tekijän osateko aina kulloinkin täyttää. Tekotavat seuraaminen ja tarkkaileminen voivat joltain osin näyttäytyä päällekkäisinä, usein käräjäoikeus katsoikin tekijän syyllistyneen kumpaankin tekotapaan osateoillaan. Tarkkailemiseen liittyi sellainen piirre, että monesti tekijä antoi informaatiota kohteen suuntaan ja teki tietäväksi, että hän oli tietoinen kohteen tekemisistä. Vähäisessä määrin tulkinnallista ongelmaa esiintyi tekotavan tunnistamiseksi silloin, kun käytettiin teknologiaa vainoamisen välineenä.

Runsaimpana tekotapana esiintyi yhteyden ottaminen, jota selittää sen helppous verrattuna muihin tekotapoihin. Ongelmalliselta yhteyden ottaminen näyttää uhrin kannalta silloin, kun tekijä kohdistaa yhteydenotot uhrin sosiaaliseen lähipiiriin, tarkoittamatta viestejä tai yhteydenottoja itse uhrille. Suomessa kyseisen kaltaista menettelyä ei ole kriminalisoitu, eikä Istanbulin sopimuksen 34 artikla siihen myöskään velvoita. Muu rinnastettava tapa oli huonosti eritelty useissa tuomioiden perusteluissa ja yksittäistapauksissa oli jätetty teonkuvauksesta pois sellainen tekijän toiminta, jossa hän käytti lastensuojeluviranomaisia vainoamisen välineenä.

Avainsanat: rikosoikeus, vainoaminen, tunnusmerkistö, lapsi

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Tutkimuskysymys.....	1
1.2	Tutkimuksen metodi.....	2
2	Perus- ja ihmisoikeuksien määrittelyä.....	5
2.1	Perus- ja ihmisoikeusulottuvuus.....	5
2.2	Valtiosääntöoikeudellinen näkökulma	7
3	Oikeustapausmateriaali.....	11
3.1	Perustietoa oikeustapauksista	11
3.2	Motiivit vainokäyttäytymisen taustalla	13
3.3	Käräjäoikeuskohtaiset tuomioiden lukumäärät	15
3.4	Tuomioissa esiintyviä muita rikosnimikkeitä.....	16
4	Vainoaminen oikeuskäytännössä.....	18
4.1	Oikeustapausten rajoittuminen alemmille oikeusasteille	18
4.2	Uhkaaminen.....	19
4.3	Seuraaminen	23
4.4	Tarkkaileminen.....	25
4.5	Yhteyden ottaminen.....	28
4.6	Muu rinnastettava tapa.....	33
4.7	Oikeudettomuus.....	37
4.8	Tekojen toistuvuus.....	39
4.9	On omiaan -kriteeri.....	43
5	Lapset	47
5.1	Lasten rooli oikeustapausaineistossa	47
5.2	Lasten rooli vainotekojen yhteydessä.....	48
6	Tahallisuus.....	57
6.1	Vainoamisen olosuhdetahallisuus.....	57
6.2	Olosuhdetahallisuuden arvioiminen oikeuskäytännössä	57
7	Konkurrenssi.....	60
7.1	Pitkittäis- ja poikittaissuuntainen konkurrenssi.....	60
7.2	Lakimuutoksen vaikutus teon rangaistavuuteen.....	64
7.3	Laittoman uhkauksen suhde vainoamiseen	65
7.4	Lähestymiskiellon suhde vainoamiseen	68
8	Yhteenvedo.....	71

Lähteet

Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Forssa 1975.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa: Juha Häyhä (toim.) Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Porvoo 1997, s. 35 – 56.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita 2005.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita 2012, 2. uudistettu painos.

Frände – Matikkala – Tapani – Tolvanen – Viljanen – Wahlberg: Keskeiset rikokset. Edita 2018.

Grans, Lisa: The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence. Human Rights Law Review, Volume 18. March 2018. Article 133 – 155. Verkkolähde: <https://academic.oup.com/hrlr/article/18/1/133/4857380> (noudettu 15.4.2019)

Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen: Perusoikeudet. Helsinki 1999.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma talent Oy ja tekijät 2017.

Hyttinen, Sanna – Silvander, Johanna: Orjuus, pakkotyö, ihmiskauppa, prostituutio. Teoksessa: Arto Haapea (toim.) Ihmisoikeudet 2000 – luvulla sopimuksia ja asiakirjoja. Edita Publishing oy. Helsinki 2002, s. 281 – 285.

Häkkänen-Nyholm, Helinä ja Salo, Verna: Miten vainoamisesta tuomitaan: Oikeuskäytäntö Suomessa vuosina 2015 – 2016. Defensor Legis N:o 3/2019, s. 296 – 308.

Jyränki, Antero & Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton kustannus. Hämeenlinna 2012.

Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria. Helsinki 2005.

Kallio, Heikki: Toissijaisuuslausekkeet rikoslaissa. Defensor Legis N:o 1/2018, s. 19 – 36.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä (toim.) Tarmo Miettinen. Edilex 2015/29.

Kolehmainen, Esa: Hiljaisen tekijän tiedosta. Edilex 2010/17. Artikkelit, versio 1.0. Julkaistu 14.6.2010. <https://www.edilex.fi/artikkelit/7075.pdf> (noudettu 30.9.2019).

Koponen, Pekka: Yksi vai useita rikoksia – rikosten yhtymisestä. Defensor Legis N:o 4/2015, s. 609 – 625.

Koskenniemi, Martti: Tyyli metodina. Teoksessa: Juha Häyhä (toim.): Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Porvoo 1997, s. 173 – 188.

Kotiranta, Kai: Arvopaperimarkkinarikosoikeudellisen tulkintaopin systematisointia. Defensor Legis N:o 4/2015, s. 708 – 725.

Kotanen, Riikka: Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:5. Unigrafia, Helsinki 2013.

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset ja rikoskonkurrensi osa II analyysi velallisen epärehellisyden ja velallisen petoksen tunnusmerkistöistä rikoskonkurrenssin näkökulmasta. Defensor Legis N:o 1/2015, s. 19 – 37.

Laitinen, Merja – Kinnunen, Jaana – Hannus, Riitta (toim.): Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. VARJOSTA VALOON. Lönnberg Print & Promo 2017. ISSN 2342-4961 (verkojulkaisu).

Laitinen, Merja – Nikupeteri, Anna – Hurtig, Johanna: Häiritsevä tieto ja toimijuus – lapset vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa: Jarno Valkonen (toim.) Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Hansaprint Oy, Turenki 2018, s. 23 – 50.

Lankinen, Antti-Jussi: Oikeudellisen tulkinnan luonteesta – ajatuksia juridisesta hermeneutiikasta. Referee artikkeli. Julkaistu Edilexissä 31.7.2008. https://www.edilex.fi/ymparistopoliitikka_ja_oikeus/5301.pdf (noudettu 30.9.2019).

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma Talent 2004.

Laurikkala, Jenna: Poliisin suorittamasta lähestymiskiellon valvonnasta ja siihen liittyvistä ongelmista. Edilex 22/2019. Referee-artikkeli. Julkaistu 14.6.2019. <https://www.edilex.fi/artikkelit/19866.pdf> (noudettu 6.10.2019)

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 263. Helsinki 2005.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – Rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288. Helsinki 2008.

Mullen, Paul E – Pathe, Michelle – Purcell, Rosemary: Stalkers and their victims 2009. Cambridge University press. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=377920&query=on%2Bbeing%2Bstalked>.

Niemi, Johanna: Koti – vaarallisin paikka vai rauhan tyyssija. Lakimies 7-8/2010, s. 1249 – 1265.

Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi: Sukupuolistunut väkivalta. Vastapaino 2017.

Niemi, Johanna – Majlander, Sini: ”Ja...minä jäin henkiin” – lähestymiskielto ja suojelutarkoitus. Lakimies 6/2017, s. 747 – 766.

Nikupeteri, Anna: Vainottuna. Rovaniemi 2016.

Nikupeteri, Anna – Lappi, Carita – Lohiniva-Kerkelä, Mirva – Kauppu, Arto – Laitinen, Merja: POTENTIAALISESTI TAPPAVA PARISUHDE? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. Oikeus 2017 (46); 3: 290 – 309.

Nikupeteri, Anna – Laitinen, Merja: Children’s Everyday Lives Shadowed by Stalking: Post-separation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. Violence and Victims, Volume 30, Number 5, s. 830 – 845. Springer publishing company 2015.

Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja: Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa. Oikeus 4/2013, s. 455 – 462.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Alma talent Oy 2004.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus Helsinki 1997.

Oksanen, Pia Puu: Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä: Tekojen aika? Oikeus 4/2012, s. 618 – 623.

Ojuri, Auli: Väkivalta naisen elämän varjona-tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Akateeminen väitöskirja 2004. Lapin yliopistokustannus.

Ollila, Riitta: KKO 2013:50 – laiton uhkaus ja vihapuheet. Lakimies 6/2013, s. 1128 – 1135.

Pajuoja, Jussi – Pölönen, Pasi: Ylin laillisuusvalvonta. Tallinna 2011.

Rantaeskola, Satu – Hyyti, Jari – Kauppila, Jaakko – Koskelainen, Mari: Haastavat asiakastilanteet. Alma Talent Oy ja kirjoittajat 2014.

Rautio, Jaakko: Erittäin tärkeä yleinen etu syyttäjän syyteoikeuden perustana. Defensor Legis 78 (1997) :3, s. 422 – 444.

Sajamo, Seppo: Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa (toim.) Tarmo Miettinen. Referee artikkeli. Edilex 10/2015. <https://www.edilex.fi/artikkelit/15033.pdf> (noudettu 27.9.2019)

Silvennoinen, Elisa – Tolvanen, Matti: Vainoaminen rangaistavaksi – loittoneeko vaino, riita? Defensor Legis N:o 5/2014, s. 752 – 763.

Scheinin, Martin: Valtiosopimuksista ja muista ihmisoikeusasiakirjoista. Helsinki 2002. Toimitus: Haapea, Arto – Edita Publishing oy. Julkaisu: Ihmisoikeudet 2000-luvulla sopimuksia ja asiakirjoja.

Spitzberg, Brian H. – Cupach, William R: The Dark Side of relationship Pursuit from attraction to obsession and stalking. Second edition. New York 2014. Verkkolähde: <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=1675916&query=Spitzberg%252C%2BBrian%253B%2BCupach%2BWilliam#> (noudettu 12.9.2019).

Tapani, Jussi: Tuomari ja rikosoikeuden yleiset opit. Referee-artikkeli. Alkuperäinen julkaisupäivä 30.12.2006, s. 299 – 396.

Tapani, Jussi: Rikosten yksiköinti – marginaalista ytimeen? Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012. Artikkeliversio 1.0 Julkaistu Edilexissä 7.1.2014. <https://edilex.fi/artikkelit/11718.pdf> (noudettu 17.8.2019)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Helsinki 2013.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. uudistettu painos. Helsinki 2016.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy ja tekijät. Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus. Turussa ja Joensuussa, heinäkuussa 2019.

Tuori, Kaarlo: Oikeus, valta ja demokratia. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1990.

Tuori, Kaarlo: Oikeustieteen ajattomuus. Lakimies 3/1997, s. 399 – 408.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.

Tuori, Kaarlo: Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki 2003.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Turku 2001.

Violainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Kirjoittajat ja Alma Talent Oy 2004.

Vuorenpää, Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2. uudistettu painos. Alma talent Oy ja Mikko Vuorenpää 2014.

Kotimaiset virallislähteet

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamista. 1966 vuoden valtiopäivät N:o 68.

Hallituksen esitys eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta 84/1980 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 41/1998 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta 19/2013 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi 141/2012 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp.

Valiokuntien mietinnöt ja lausunnot

LaVM 15/1990 vp

Lakivaliokunnan mietintö n:o 15 hallituksen esityksen johdosta rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

PeVM 25/1994 vp

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 41/2001 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 41/2001 – U 64/2001 vp. Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi (terrorismin torjuminen).

PeVL 48/2002 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 48/2002 vp – HE 188/2002 vp. Hallituksen esitys terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi.

LaVM 28/2002 vp

Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 11/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

PeVL 16/2013 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 16/2013 vp – HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

HE 155/2014 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta.

Ruotsalaiset virallislähteet

SOU 2008:81 Stalking – ett allvarligt brott. Betänkande av Stalkingutredningen. Statens offentliga utredningar. Fritzes Offentliga Publikationer. Stockholm 2008.

Internetsivustot

CEDAW-komitean loppupäätelmät Suomen 7. määräaikaisraportista https://um.fi/documents/35732/48132/komitean_loppupäätelmät_suomen_7_määräaikaisraportista_28_2_2014/a3d35ffb-9fe5-a2ee-afc8-6c025b6371b5?t=1525646895127 (noudettu 28.10.2019).

Grevio Baseline Evaluation Report Finland. Published on 2 September 2019. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (noudettu 28.10.2019).

Perry, Jennifer: Digital stalking: A guide to technology risks for victims. Version 2 – November. England 2012. <https://www.saferderbyshire.gov.uk/site-elements/documents/pdf/digital-stalking-a-guide-to-technology-risks-for-victims.pdf>. (noudettu 8.10.2019)

EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta 2014.

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_fi.pdf (noudettu 16.9.2019).

Häkkänen, Helinä: Vainoaminen. Duodecim 2008;124. s. 751 – 756. <https://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97156.pdf> noudettu (30.9.2019).

Saridakis, George & Benson, Vladlena & Ezingard, Jean-Noel & Tennakoon, Hemamali 2015: Individual information security, user behaviour and cyber victimisation: An empirical study of social networking users. Technological Forecasting & Social Change, Pages 320 – 330. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162515002590?via%3Dihub#s0055> (noudettu 16.9.2019).

Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul 11.V.2011. <https://rm.coe.int/16800d383a> (noudettu 1.9.2019).

Lagrådsremiss: Förbättrat skydd mot stalking. Tukholma 2010.

<https://www.regeringen.se/49bb6e/contentassets/a55b0974ac4d4c978a0f9b6bd6793769/for-batrat-skydd-mot-stalking> (noudettu 4.9.2019)

Palermo, Giovanna: Criminality and Psychopathology. The Profile of Stalkers, 2018. https://heinonline-org.ezproxy.ulapland.fi/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/agoraiijs2018&id=132&men_tab=srchresults (noudettu 5.9.2019)

www.ihmisoikeuskeskus.fi Istanbulin sopimus – suositukset Suomelle 2019. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/8238229/Istanbul%20suositukset%20-%20lyhyt%20esittely%20-%202019.pdf> (noudettu 28.10.2019).

www.iltalehti.fi Somessa pienikin virhe voi käydä kalliiksi – heijastus silmässä paljasti stalkkerille naisen sijainnin. <https://www.iltalehti.fi/digi uutiset/a/46bc12a1-96e8-4ad3-a8e0-562686be6bfb> (noudettu 30.10.2019).

www.stat.fi Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin 2010-2018. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_rpk_tiet/stat-fin_rpk_pxt_11cg.px/table/tableViewLayout1/ (noudettu 29.9.2019.)

Kansainväliset sopimukset

Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. SopS 53/2015.

Muut lähteet

Poliisihallituksen ohje nro. POHADno/2010/2331.

Marttunen, Matti – Matikkala, Jussi, työryhmä. Oikeusministeriön julkaisu 24/2012. Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen.

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:4: Arviomuistio lähestymiskiellon valvonnan tehostamisesta. Oikeusministeriö Helsinki 2019.

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:27: Arviomuistio lähestymiskiellon valvonnan tehostamiseksi. Lausuntotiivistelmä. Helsinki 2019.

Oikeustapaukset

EIT X & Y v. Alankomaat (26.3.1985)

EIT Osman v. Iso-Britannia (28.10.1998)

EIT M.C v. Bulgaria (4.12.2003)

EIT Opuz v. Turkki (9.6.2009)

EIT D.M.D v. Romania (3.10.2017)

KKO 2006:37

KKO 2007:38

KKO 2013:17

KKO 2013:55

KKO 2014:54

KKO 2014:68

KKO 2015:16

KKO 2017:92

KKO 2018:17

KKO 2019:31

Lyhenteet

BrB Brottsbalk (21.12.1962/700)

CEDAW Yhdistyneiden kansakuntien naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea

EIT Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

GREVIO Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä

HE Hallituksen esitys

HO Hovioikeus

KKO Korkein oikeus

KO	Käräjäoikeus
KP-sopimus	Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LähKL	Laki lähestymiskiellosta
nro	Numero
OMSO	Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
VTJ	Väestötietojärjestelmä

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Lapin yliopiston CAPS-hanke tutkii lasten tietävää toimijuutta vanhempien eron jälkeisessä vainossa yksityisissä, moniammatillisissa prosesseissa. Olemme yhdessä Julia Siepin kanssa osallistuneet Lapin yliopiston CAPS-hankkeeseen. CAPS-hankkeen tarkoituksena on luoda usean tieteenalan tutkimusta lapsista väkivallan uhreina ja toimivina subjekteina erityisesti sosiaalityön, oikeustieteiden ja kasvatustieteiden näkökulmista. Tutkimusaineiston perusteella tutkitaan lasten roolia vainotekojen yhteydessä sekä vainoamisen vaikutuksesta lapseen. Lapsen vieraannuttamista en käsittele tutkielmassani lainkaan. Tutkimuskysymykseni koskee vainoamisen tunnusmerkistön toteutumista, joka on määritelty rikoslain (39/1889, jäljempänä RL) 25 luvun 7 a pykälässä. Tunnusmerkistön toteutumista käsittelem pääasiassa käräjäoikeuksien antamien tuomioiden perusteella, joita käytän myös esimerkkeinä. Tekotapojen lisäksi arvioin tekojen toistuvuuden merkitystä, menettelyn oikeudettomuutta sekä on omiaan -kriteerin toteutumista käyttäen esimerkkeinä niin ikään tuomioita kuin teoriaakin. Oikeuskäytännön valossa arvioitavaksi tulee tekotapojen toistuvuus, milloin toistuvuuden katsotaan olleen sellainen, että se toteuttaa myös on omiaan -kriteerin.

Lapin yliopiston tutkijat olivat hankkineet oikeustapaukset eri käräjäoikeuksista valmiiksi CAPS-hanketta varten. Meille opiskelijoille annettiin vain sellaiset oikeustapaukset analysoitavaksi tutkielmaa varten, jotka olivat julkisia kaikilta osin sekä sellaisella rajauksella, että tapaukset liittyivät lapseen. Oikeustapauksiin liittyvää esitutkimateriaalia emme käsitelleet. Oikeustapauksissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojelemiseksi viitataan tunnistenumeroilla käräjäoikeuden antamaan tuomioon. Olen tehnyt erillisen liitetiedoston, jonka avulla tutkielman tarkastaja pystyy yksilöimään käyttämäni viittauksen käräjäoikeuden tuomioon.

Tutkimukseni rajaus on ennen kaikkea rikosoikeudellinen, mutta aiheellani on myös läheinen yhteys yhteiskuntatieteisiin. Rikosnimikkeenä vainoaminen on melko uusi rikoslainsäädännössä, joten siitä ei ole juurikaan oikeustieteellistä kirjallisuutta.¹ Sen sijaan yhteiskuntatieteissä vainoamista on tutkittu enemmän ja siitä johtuen kyseiseltä tieteenalalta löytyy runsaammin julkaistua kirjallisuutta ja tutkimustuloksia. Esimerkiksi tutkija Anna Nikupeteri on kirjoittanut vainoamisesta akateemisen väitöskirjan, jonka näkökulma on sosiaalitieteellinen. Väitöskirjassa tutkitaan eron jälkeistä vainoa uhrin kannalta katsoen. Uhrin näkökulmasta vainoamisen

¹ Ks. Häkkänen-Nyholm – Salo 3/2019, s. 298.

kriminalisointiin liittyy erittäin tärkeä ihmis- ja perusoikeusnäkökulma, jota käsittelem tutkimukseni alussa. Kyseisestä näkökulmasta katsoen on hämmäntävää, ettei vainoamista ole säädetty rangaistavaksi jo paljon aikaisemmin kuin vasta vuonna 2014.² Tutkimuksessani käsittelem myös lyhyesti valtiosääntöoikeudellista näkökulmaa vainoamisen kriminalisoinnin ongelmakohdista. Erityisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena on pidetty pykälässä esiintyvää avointa tekotapaa (muu rinnastettava tapa).³

1.2 Tutkimuksen metodi

Metodi on tieteen termipankin mukaan tieteellinen menetelmä jonkin ongelman ratkaisemiseksi. Metodi on myös tyyli kirjoittaa tai puhua sekä elää tietyssä yhteisöllisessä kontekstissa⁴. Tutkielmani metodi oikeustieteellisessä yhteisössä on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Lainopin tehtävä on tulkita voimassa olevia säädöksiä ja systematisoida niitä.⁵ Yleensä tutkimuksen kannanotot liittyvät siihen, mikä on voimassa olevan oikeuden tietyn hetken sisältö vallitsevan lainopin mukaisesti. Tärkeänä aspektina tällöin on, miten oikeus on tosiasiallisesti toteutunut ja miten se tulee myös tulevaisuudessa todennäköisesti toteutumaan.⁶ Lainopin tehtävänä on myös tuottaa tietoa ja vastata oikeusyhteisön, ja laajemmassa kuvassa kansalaisyhteiskunnan esittämään kysymykseen: ”miksi näin?” Vastauksena lainopin olisi tuolloin tuotettava parhaalla mahdollisella tavalla perusteltu kanta.⁷

Tutkielmassani tulkiten ja systematisoin vainoamista koskevaa rikoslain säännöstä käräjäoikeuksien tuomioiden kautta sekä oikeuskirjallisuutta ja muuta materiaalia hyväksi käyttäen. Käräjäoikeuksien tuomioita oli käytettävissäni runsaasti, mutta tutkielmaani ei voida kuitenkaan pitää tapauskeskeisenä oikeustutkimuksena. Tapauskeskeinen oikeustutkimus on luonteenomaisinta kirjoitetun oikeuden järjestelmässä silloin, kun oikeustieteen ammattijulkaisuissa kommentoidaan ylimpien oikeuksien ratkaisuja.⁸ Tutkielmani perusraaka-aine on lainsäädäntö, joka on modernia positiivista, asetettua oikeutta. Suomalaista oikeuskulttuuria onkin pidetty

² Ks. Melander 2008, s. 146 – 157. Melanderin mukaan kriminalisointikysymyksiin liittyy poliittinen tahto, oikeudelliset rajoitteet, moraalit, filosofia sekä tilanneherkkyys.

³ HE 19/2013 vp, s. 23; PeVL 16/2013 vp, s. 4.

⁴ Koskenniemi 1997, s. 185.

⁵ Aarnio 1975, s. 208; Aarnio 2011, s. 1.

⁶ Kolehmainen 29/2015, s. 3.

⁷ Aarnio 1997, s. 48 – 49; Vrt. Kaisto 2005, s. 348. Toisin kuin tuomarilla, oikeustieteilijällä ei ole ratkaisupakkoa. Tutkija voi selvittää problemaattista kysymystä eri puolilta pro ja contra argumenteilla, mutta hän voi jättää asian avoimeksi, jos asia on sen luontoinen, ettei ratkaisua ylipäättäen ole tehtävissä.

⁸ Aarnio 2011, s. 14.

legalistisena, lain kirjainta korostavana. Manner-Euroopassa lainsäädäntö korostuu oikeuslähteenä ja se on edellä mainitun mukaisesti oikeuden raaka-ainetta eli ”ei-vielä-oikeutta” pikemmin kuin ”jo-oikeutta”. Muuttuakseen ”jo-oikeudeksi” ja aloittaakseen matkansa kohti yhteiskunnallisia vaikutuksia, lainsäädännön on suodatuttava erityisen muuntamismekanismien lävitse.⁹ Melko uutena rikosnimikkeenä vainoamisen voidaan ajatella olevan matkalla kohti yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tämä matka on alkanut oikeudenkäytön ja oikeustieteen tulkinnasta ja systematisoinnista. Matka on sikäli vasta alussa, ettei vainoamisesta ole annettu vielä ensimmäistäkään korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua. Käsitteellisesti ennakkotapaus tarkoittaa tapauksen tosiseikastoa, johon nähden korkein oikeus antaa ennakkoratkaisun. Ennakkoratkaisu puolestaan on normi, jota tapaukseen on sovellettu.¹⁰

Tutkielmaani ja tuomarin työtä yhdistää tekijä, jota voidaan kutsua sisäiseksi näkökulmaksi. Tämä tarkoittaa menetelmää, jossa tutkielman tekijä ja tuomari joutuvat ottamaan kannan oikeusjärjestelmän sisältöön eli tulkitsemaan säännöksiä.¹¹ Oikeussääntöjen sisällön selvittämistä eli tulkintaa voidaan nimittää myös lainopin praktiseksi ulottuvuudeksi ja oikeussäännösten systematisointia teoreettiseksi ulottuvuudeksi.¹² Aarnion tavoin myös Tuori puhuu sisäisestä, osanottajan näkökulmasta. Hänen mukaansa osanottajan lainopin harjoittaminen edellyttää tietyn oikeustiedekäsityksen hyväksymistä ja lisäksi edellytetään, että vähintäänkin implisiittisesti hyväksytään oikeus ja oikeuden luoma käytäntö normatiivisena yhteiskunnan sääntelyn muotona ja yhteiskunnallisena käytäntönä.¹³

Sisäisestä näkökulmasta voidaan siirtyä kysymykseen: mitkä ainesosat kuuluvat oikeuteen? Aarnion mukaan nykyaikaiseen moderniin oikeuteen kuuluu muutakin kuin oikeuden pintataso. Pintatason tärkeimmät ainesosat ovat lait ja muut säädökset, tuomioistuinten ratkaisut ja oikeustieteen kirjoissa ja artikkeleissa esitetyt kannanotot. Olennaisinta on ymmärtää oikeus kokonaisvaltaisemmin, sillä oikeus ei ole pelkästään säädöksiä, tuomioistuinratkaisuja eikä oikeustieteen kannanottoja. Oikeuden pintatason toimijoilla, kuten esimerkiksi tuomareilla on ennen muuta diskursiivista tietoa oikeuden pintatasosta, mutta myös oikeuskulttuurin ja oikeuden syvärakennetta koskevaa tietoa.¹⁴ Oikeuden pintatasolla, oikeuskulttuurilla ja syvärakenteella

⁹ Tuori 2000, s. 153 – 154; Tuori 2003, s. 118.

¹⁰ Aarnio 2011, s. 73.

¹¹ Aarnio 2011, s. 44; Katso myös alaviite 7, erityisesti Kaiston näkemys.

¹² Aarnio 1997, s. 36 – 37.

¹³ Tuori 1990, s. 80; Vrt. Sajamo 10/2015, s. 2 – 3. Tulkinnan voidaan kuvata myös tarkoittavan kielellisen ilmaisun merkityksen selvittämistä, jota voi lähestyä 1) sanamuodon mukaisesti eli selvittämällä sanojen merkityksen 2) historiallisesti eli selvittämällä lainsäätäjän tahto 3) systemaattisesti eli oikeusjärjestelmän koherenssia korostava tulkinta sekä 4) teleologinen tulkinta eli yhteiskunnallista hyötyä korostava tulkinta. Systematisointia voidaan kuvata siten, että jokin hajallaan oleva aineisto järjestetään järkevään järjestykseen.

¹⁴ Tuori 2000, s. 163 – 171.

on suhde toisiinsa siten, että pintatason toimintaa rajoittavat syvärakenteisiin kerrostuneet periaatteet, mutta samalla ne myös oikeuttavat pintarakenteen sisältöä. Pintatason eli esimerkiksi kyseessä olevan vainoamista koskevan rikoslainpykälän on oltava sopusoinnussa syvärakenteeseen sisältyvän ihmisoikeusperiaatteiden ja demokratiaperiaatteen kanssa. Muutostahti onkin kiivaampaa oikeuden pintatasolla sekä oikeuskulttuurissa, kuin syvärakenteissa. Oikeuskulttuuri liittyy ammatilliseen oikeuskulttuuriin ja näyttäytyy eräänlaisena hiljaisena tekijän tietona (tacit knowledge).¹⁵ Määritelmää voidaan kuvata esimerkiksi kokemusperäisenä tietona, joka muodostaa varsin tärkeän osan jokaisen oikeudellisella alalla toimivan tekijän ammattitaidosta.¹⁶ Tapani viittaa referee-artikkelissaan Polanyin vuonna 1967 ilmestyneeseen teokseen, jonka mukaan hiljainen tieto on sellainen tietämisen vaihe, jolloin voidaan sanoa, että tiedämme enemmän kuin osaamme kertoa. Eräs haastateltu tuomari on todennut hiljaisesta tiedosta, että se toimii varantona taustalla. Se ei välttämättä ilmene tuomion perusteluissa, mutta hälyttää tarvittaessa jutun kulminaatiokohdissa ja on sellainen työkalu, joka toimii koko ajan, kun juttua käsitellään ja mietitään. Jos hiljainen tieto on puutteellinen, niin se ei hälytä.¹⁷

¹⁵ Tuori 3/1997, s. 407 – 408; Tuori 2000, s. 263; 282, 298; Tuori 2003, s. 36 – 42.

¹⁶ Lankinen 2008, s. 25 – 26; Kolehmainen 2010/17, s. 1.

¹⁷ Tapani 2006, s. 324.

2 Perus- ja ihmisoikeuksien määrittelyä

2.1 Perus- ja ihmisoikeusulottuvuus

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan perustavanlaatuisia ja erityisen tärkeitä oikeuksia, jotka kuuluvat kaikille ihmisille ja jotka ovat yleisiä ja luovuttamattomia.¹⁸ Meidän tuntemamme ihmisoikeusjärjestelmä juontaa juurensa vuoteen 1948, jolloin annettiin ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Tuolloin naisjärjestöjen aktiivisen rooli ansiosta asiakirjoissa mainitaan ihmisoikeuksien kuuluvan myös naisille. Julistuksen idea lähtee asiallisesti siitä, että kaikki ihmiset syntyvät tasavertaisina ja vapaina, niin arvoltaan kuin oikeuksiltaan. Muun muassa sukupuoli mainitaan kiellettyinä syrjintäperusteena yleissopimuksessa. Myöhemmin, erityisesti naisten aseman parantamiseksi tehty kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW)¹⁹ vuonna 1979 oli tärkeä. Kyseisen sopimuksen pohjalta Suomessa säädettiin tasa-arvolaki, aineellisesti se painottuu työelämään ja on lisäksi sukupuolineutraali. CEDAW-sopimuksen täytäntöönpanoa on Suomessa kritisoitu, koska sopimus on sisällöltään paljon laaja-alaisempi, kuin sen toteutuminen Suomessa käytännön tasolla. Työelämän osuus on vain yksi osa-alue sopimuksen luonteesta ja aineellisesta sisällöstä.²⁰ Naisiin kohdistuvan väkivallan ja ihmisoikeuskeskustelun kannalta tärkeitä sopimuksia ovat myös YK:n yleiskokouksen julistus vuonna 1993 ja naisten asemaa käsitellyt Pekingin maailmankonferenssi vuonna 1995. Vuonna 2010 YK:n yleiskokous hyväksyi päätöslauselman naisiin kohdistuvasta väkivallasta, siinä keinovalikoimana korostettiin rikosoikeudellista puuttumista väkivaltaan.²¹

Vuonna 2011 solmittu Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli niin sanottu Istanbulin sopimus on erittäin merkittävä. Se on ensimmäinen Euroopassa oikeudellisesti sitova sopimus naisten suojelemiseksi väkivallalta. Sopimus on myös kansainvälisesti sovellettava sopimus. Se vahvistaa olemassa olevia kansainvälisiä periaatteita ja normeja, mutta samalla se tuo myös uutta näkökulmaa. Istanbulin sopimus koskee ennen kaikkea naisiin ja tyttöihin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa mutta sopimuksen sisältö ulottuu koskemaan myös miehiä. Väkivaltaa pidetään erittäin

¹⁸ Scheinin 2002, s. 16.

¹⁹ *Convention Eliminating All Forms of Discrimination Against Women.*

²⁰ Niemi ym. 2017, s. 51 – 52; Pajuoja – Pölönen 2011, s. 285 – 286; Oksanen 2012, s. 621; Nousiainen – Pentikäinen 2014, s. 456.

²¹ Hyttinen – Silvander 2002, s. 281 – 284; Niemi ym. 2017, s. 54.

vakavana sukupuoleen perustuvana ihmisoikeusloukkauksena.²² Sopimuksen 34 artiklan perusteella osapuolten tulee toteuttaa lainsäädännöllisiä tai muita toimenpiteitä varmistukseksi, jotta toiseen henkilöön kohdistuva tahallinen ja toistuva uhkaava käyttäytyminen, joka saa henkilön pelkäämään turvallisuutensa puolesta, kriminalisoidaan. Sopimuksen huolellisuusvelvoitteen mukaan valtion on annettava suojaa väkivaltaa vastaan myös yksityishenkilöiden välisissä suhteissa. Sopimuksen mukaan osapuolten on lisäksi osoitettava, että niillä on riittävät rahoitus- ja henkilövoimavarat sopimuksen täytäntöönpanemiseksi.²³ Sopimuksen täytäntöönpano suoritettiin lailla 879/2013 (laki rikoslain muuttamisesta).

RL 25 lukuun (25:7a) lisättiin vainoamista koskeva rangaistussäännös²⁴, joka tuli voimaan 1.1.2014.²⁵ Sinänsä ennen lain säätämistä katsottiin, että lähestymiskiellon rikkominen ja laitton uhkaus suurelta osin kattavat yleissopimuksen velvoitteen kriminalisoida tiettyntyyppinen käyttäytyminen. Erityisesti lähestymiskiellon katsottiin sopivan tähän tarkoitukseen hyvin. Laitton uhkaus ei kuitenkaan kaikilla tavoin sopinut yleissopimuksen alaan, sillä laittomassa uhkauksessa on rikosedellytys. Tämä tarkoittaa, että toista pitää uhata rikoksella, mikään muu uhkailu ei täytä tunnusmerkistöä.²⁶ Myös muut rangaistavaksi säädettyt teot, kuten kotirauhan rikkomisen, salakuuntelu, salakatselu ja pahoinpitelykriminalisoinnit voivat osaltaan suojata vainoamiselta.²⁷ Ruotsissa vainoaminen (olaga förföljelse) on tullut hieman aikaisemmin voimaan kuin Suomessa. Ruotsissa laki vainoamisesta astui voimaan 1.10.2011.²⁸ Ruotsin rikoslakiin (Brottsbalk 1962:700) lisättiin vainoamista koskeva säännös sen neljänteen lukuun (BrB 4:4b). Ruotsissa ehdotettiin laittoman vainon kriminalisoimista, koska erilaiset ei-toivotut käyttäytymiset systemaattisessa vainoamisessa saattavat olla hyvin laaja-alaisia.²⁹

Vaino voidaan nähdä uhrin kannalta perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavana toimintana. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa on turvattu oikeus vapauteen ja turvallisuuteen. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 1 artiklan mukaan ihmisarvo on loukkaamaton ja sitä on kunnioitettava ja suojeltava. Perustuslain (731/1999) 7.1 §:n mukaan, jokaisella on oikeus elämään sekä

²² HE 155/2014 vp, s. 1; Nousiainen – Pentikäinen 2014, s. 455; Sops 53/2015, s. 6; Niemi ym. 2017, s. 55.

²³ Nikupeteri 2016, s. 62 – 63; Niemi ym. 2017, s. 55 – 56; Frände ym. 2018, s. 493; Grans 2018, s. 136.

²⁴ RL 25:7a *”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomitettava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”*

²⁵ Frände ym. 2018, s. 493.

²⁶ HE 19/2013 vp, s. 22.

²⁷ Työryhmämietintö 24/2012, s. 18.

²⁸ Lagrådsremiss: Förbättrat skydd mot stalking 2010, s. 1.

²⁹ SOU 2008:81, s. 17.

henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain horisontaalivaikutuksella, joka konkretisoituu rikoslainsäädännössä, suojellaan edellä mainittuja asioita. Tämä ilmaisee perinteistä ajatusta valtion tehtävästä turvata yhteiskuntarauhaa ja ihmisten turvallisuutta.³⁰ Lisäksi siinä korostuu julkisen vallan positiivinen toimintavelvoite yhteiskunnan jäsenten turvaamiseksi heihin kohdistuvilta oikeudenloukkauksilta, myös yksityisten keskinäisissä suhteissa. Tämä toimintaperiaate näkyy myös Euroon ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä lähinnä kahdella tavalla. Ensimmäisen lähestymistavan mukaan valtion voidaan katsoa laiminlyöneen velvollisuutensa elämän suojelemiseksi ja suojan tarjoamiseksi julmaa ja epäinhimillistä kohtelua vastaan mikäli se ei ole riittävästi suojellut (esimerkiksi naisia tai muita) väkivallan uhreja. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan pitää ihmisoikeusloukkauksena myös silloin, kun se on niin laajalle levinnyttä ja systemaattista, että sen katsotaan olevan syrjivä rakenne.³¹ Sosiaalitieteiden ja erityisesti sosiaalityön näkökulma 2010-luvulla on tuonut esiin myös uhrinäkökulmaa, jolloin vainon ihmisoikeuksia loukkaava näkökulma on tullut paremmin esiin. Näkökulma on lisännyt tietoisuutta siitä, kuinka vaino rajoittaa yksilön vapautta ja miten se aiheuttaa sosiaalisia, psykologisia, taloudellisia ja oikeudellisia seurauksia.³² EU:n laajuinen tutkimuksen mukaan suurin osa naisista, jotka ovat joutuneet väkivallan uhriksi, eivät tee ilmoitusta poliisille. Naiset kokevat myös, ettei nykyinen järjestelmä kannusta ilmoituksen tekemiseen.³³

2.2 Valtiosääntöoikeudellinen näkökulma

Järjestelmänä rikosoikeuden tehtävänä on vaikuttaa inhimilliseen käyttäytymiseen rangaistusuhalla.³⁴ Perusoikeuksiin suhteutettuna rikosoikeudellinen järjestelmä puuttuu rangaistuksen muodossa aina perusoikeuksiin. Istanbulin sopimuksen myötä vainoamisen kriminalisointi tuli ajankohtaiseksi ja sillä pyritään rikosoikeusjärjestelmän mukaisesti vaikuttamaan ei-toivottuun

³⁰ Jyränki – Husa 2012, s. 394; PeVL 16/2013 vp, s. 4.

³¹ Perusoikeudet Hallberg ym. 1999, s. 285; Viljanen 2001, s. 144; Niemi 7-8/2010, s. 1250 – 1251; Sops 53/2015, s. 6; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 94 – 95, 201 – 202. *Osman v. Iso-Britannia* 1998 (tapauksessa perhe joutui opettajan hyökkäyksen kohteeksi, ei ollut mitään ratkaisevaa vaihetta, jolloin poliisin olisi viranomaisena tullut tietää siitä, että perheenjäsenten henkeä uhkasi todellinen ja välitön vaara, joten 2 artiklan loukkausta ei todettu. Tapauksen pohjalta on kehitetty niin sanottu *Osman*-testi); *Opuz v. Turkki* 2009 (perheväkivalta, jossa todettiin ilmiön sukupuolistunut luonne ja viranomaisten syrjivät käytännöt); *X & Y v. Alankomaat* 1985 (laissa todettiin olevan aukko, kun kehitysvammaiseen nuoreen kohdistunutta raiskausta ei voitu käsitellä puhevaltaan liittyvien ongelmien vuoksi); *M.C v. Bulgaria* 2003 (lain suoma turva ei ollut todellista, kun raiskaustapauksissa kansallisen lain mukaan rikostutkinta ja syyteharkinta edellyttivät sen osoittamista, että uhri oli tehnyt fyysistä vastarintaa raiskauksen estämiseksi).

³² Nikupeteri 2016, s. 31.

³³ EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta 2014, s. 1.

³⁴ Frände 2005, s. 57; Frände 2012, s. 18.

käyttäytymiseen rangaistuksen uhalla. Vainon kriminalisoinnilla ja yleisillä kriminalisointiperiaatteilla on rikosoikeuden lisäksi läheinen yhteys valtiosääntöoikeuteen. Kriminalisointiperiaatteet kytketään perusoikeuksiin, jotka rajoittavat oikeudellisesti lainsäätäjän toimintaa. Oikeudelliset rajoitukset liittyvät ennen kaikkea perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin.³⁵ Istanbulin sopimuksen 34 artiklan tarkoitusta sekä yleissopimuksen perustelumuiotiossa esitettyjä esimerkkejä vainoamisesta pohditaan hallituksen esityksessä myös kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta (laillisuusperiaate, oikeushyvien suojelun periaate, ultima ratio -periaate ja hyöty-haitta punninnan periaate). Esimerkiksi muistion mukainen toisen seuraaminen virtuaalimaailmassa ei täytä Suomen kriminalisointiperiaatteiden vaatimuksia.³⁶

Vainoamisen kriminalisoinnissa kiinnitettiin huomiota täsmällisyysvaatimukseen, joka on osa rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta. Erityisesti pykälän säännös muu rinnastettava tapa on ongelmallinen juuri laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Täsmällisyysvaatimus asettaa vaatimuksen rakentaa rikostunnusmerkistö riittävän täsmällisesti, jotta voidaan säännöksen sanamuodon perusteella ennakoida, onko jokin toiminta rangaistavaa vai ei. *Nulla poena sine lege* -periaatteesta johtuen ainakin juridisen koulutuksen saaneen henkilön tulisi kyetä ennakoimaan, mitä on kriminalisoitu ja kuinka ankarasti. Ideaalitulanteessa pitäisi kadunmiehenkin pystyä samaan rikoslakia lukiessaan.³⁷ Pykälää säädettyäessä on kuitenkin todettu, kuinka vainoamisen muodot voivat olla käytännössä hyvin monentyyppisiä ja kuinka tekninen kehitys voi tuoda uusia ulottuvuuksia vainon toteuttamistapoihin. Täsmällisyysvaatimusta ei ole pidettykään aivan ehdottomana vaatimuksena ja siitä on tingitty esimerkiksi unionijäsenyyteen liittyvien asioiden vuoksi.³⁸

Laillisuusperiaate on ilmaistu ihmisoikeussopimuksissa, mikä tekee siitä erityisen vahvan periaatteen. Laillisuusperiaate on ilmaistu KP-sopimuksen 15 artiklassa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artiklassa.³⁹ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on ihmisoikeussopimusten lisäksi ilmaistu Suomen perustuslain (731/1999) 8 §:ssä. Sen mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa myöskään tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

³⁵ Melander 2008, s. 172 – 174, 404, 471.

³⁶ HE 19/2013 vp, s. 24; Vrt. Melander 2008, s. 261 – 264. Ihmisarvon loukkaamattomuutta ei ole Suomessa luettu kriminalisointiperiaatteiden joukkoon. Melander katsoo Ari-Matti Nuutilan tavoin, että ihmisarvon loukkaamattomuus on perusteltua lukea kriminalisointiperiaatteeksi.

³⁷ HE 19/2013 vp, s. 23; PeVL 16/2013 vp, s. 4. Frände 2005, s. 40; PeVL 48/2002 vp, s. 2; PeVL 41/2001 vp, s. 2; HE 309/1993 vp, s. 50.

³⁸ Jyränki – Husa 2012, s. 415.

³⁹ Melander 2008, s. 200 – 204.

Laillisuusperiaatetta on pidetty niin keskeisenä, että se on sisällytetty rikoslakiin.⁴⁰ Laillisuusperiaate on kriminalisointiperiaatteista ainoa, joka on lainsäädännössä ilmaistu. PL 8 § sisältää myös muut laillisuusperiaatteen tärkeimmät ainesosat epätäsmällisyyskiellon lisäksi, kuten taannehtivan rikoslain kiellon, analogiakiellon, rikoksina rangaistavien tekojen määrittäminen laissa, tekohetkellä säädettyä ankaramman rangaistuksen käytön kiello ja vaatimuksen rikosoikeudellisen normien laintasoisuudesta.⁴¹

Oikeushyvä tulee kriminalisointiperiaatteena vertailtavaksi esimerkiksi lähestymiskiellon rikkomisen ja vainoamisen välisessä suhteessa. Lähestymiskiellon rikkomisessa suojataan oikeushyvänsä oikeudenhoitoa, vainoamisessa oikeushyvänsä suojataan vapautta.⁴² Melanderin mukaan valtion oikeudenhoitoon kohdistuvissa rikoksissa yhteys perusoikeuksiin on kuitenkin etäisempi, eikä siten ole jäännöksettömästi perusoikeuksiin palautettavissa.⁴³ Oikeushyvät suojataan rikosoikeusjärjestelmällä ja siten suojattavat oikeushyvät on yleensä voitava johtaa perus- ja ihmisoikeuksista. Rikosoikeusjärjestelmään kuuluu, että tietyn teon kriminalisointi vaatii hyväksyttävyyshedellytyksen eli painavan yhteiskunnallisen tarpeen sekä perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävää perustetta, merkitystä ei ole sillä, suojaako kriminalisointi jotain tiettyä perusoikeutta vai ei.⁴⁴ Rikosoikeudellista rangaistavuutta rajoittaa kuitenkin suhteellisuusvaatimus⁴⁵, jonka mukaan rikoslainsäädäntöä voidaan käyttää vain viimesijaisena keinona, silloin kun lievemmat keinot eivät riitä (ultima ratio -periaate).⁴⁶ Ultima ratio -periaate sisältää hyväksyttävän intressien suojelun ja periaatteen kytkentä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin vahvistaa sen yhteyttä oikeushyvien suojelun periaatteeseen. Hyöty-haitta punninta periaatteen mukaan rangaistuksella saavutettavien etujen tulee olla niiden tuottamia haittoja suuremmat. Mikäli näin ei tapahdu, tulee kriminalisoinnista pidättäytyä. Pidättäytyä tulee siinäkin tapauksessa, että kriminalisoinnin suojaama oikeushyvä olisi yhteiskunnallisesti sekä perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä ja vaikka käytössä ei olisi ultima ratio -periaatteen mukaisesti mi-

⁴⁰ RL 3:1:n mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

⁴¹ Jyränki – Husa 2012, s. 415. Melander 2008, s. 196.

⁴² HE 19/2013 vp, s. 52; Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 761.

⁴³ Vrt. Melander 2008, s. 347.

⁴⁴ Nuutila 1997, s. 40 – 41; Viljanen 2001, s. 182, 333; Melander 2008, s. 348; Ks. Kotiranta 2015, s. 1.

⁴⁵ PeVM 25/1994 vp, s. 5. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on määritellyt suhteellisuusvaatimuksen seuraavasti: ”Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvänsä.”

⁴⁶ Viljanen 2001, s. 337; Melander 2008, s. 401.

tään muuta keinoa hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi kuin teon kriminalisointi. Kriminalisoinnista on kuitenkin luovuttava, jos kriminalisoinnin yhteiskunnalliset vaikutukset olisivat valtaosin haitallisia.⁴⁷

Vainoamisen kriminalisointiin liittyi myös CEDAW-komitean kannanotto, jossa se muistutti Suomea ratifioimaan ilmoittamassaan aikataulussa Istanbulin sopimuksen. Raportissa muistutettiin myös varmistamaan riittävästä määrästä turvakoteja naisille, jotka ovat väkivallan uhreja. Raportissa kiinnitettiin myös huomiota siihen, että turvakodeissa tulisi olla pätevä henkilöstö sekä turvakotien toiminnan turvaamiseksi varmistetaan riittävät taloudelliset resurssit.⁴⁸

Istanbulin sopimuksen seurannasta vastaava Grevio kiinnitti Suomen huomiota useisiin kohtiin naisten aseman parantamiseksi ja väkivallan ehkäisemiseksi. Grevion raportissa on ihmisoikeuskeskuksen mukaan kiinnitetty huomiota yhteensä 68 eri kohtaan, joihin Suomen tulisi tehdä korjauksia naisten aseman parantamiseksi. Raportissa oli neljä erilaista kiireellisyysluokitusta, joiden mukaan Suomen tulisi priorisoida toimenpiteitä ja tehdä muutoksia.⁴⁹ Suomen valtion tulisi esimerkiksi tehdä kiireellisistä toimenpiteistä seuraavien asioiden suhteen: Viranomaisilla kuten poliisilla ja syyttäjällä tulisi olla tiedollinen ja taidollinen osaaminen reagoida Istanbulin yleissopimuksen kattamiin väkivallan muotoihin. Naispoliisien määrän lisäämistä pidetään tärkeänä toimenpiteenä samoin kuin tukipalveluiden lisäämistä naisille riittävän avun saamiseksi. Sovitteluun liittyviä kysymyksiä tulee uudelleen tarkastella poliisin osalta, sillä poliisille on annettu valta ehdottaa sovittelua rikosoikeudellisena toimenpiteenä perheväkivaltaa koskevissa tapauksissa. Vaarana järjestelylle pidetään sitä, että kyseinen toiminta voi heikentää rikosten tutkinnan tehokkuutta. Grevio kiinnitti huomiota myös siihen, että, uhreille maksetaan yleensä vähäiset korvaukset vainoamisen aiheuttamista vahingoista. Rangaistukset katsottiin myös vähäiseksi sellaisissa tapauksissa, joissa tuomittiin pelkästään vainoamisesta. Rangaistus tällaisissa tapauksissa oli 20-70 päiväsakkoa, minkä vuoksi Grevio oli huolissaan siitä, että seuraamuksena sakko ei heijasta rikoksen vakavuutta eikä tekijöiden toimia oteta vakavasti. Grevio totesi myös, ettei Suomen rikoslaissa ole olemassa törkeää tekemuotoa vainoamisesta.⁵⁰

⁴⁷ Lappi-Seppälä ym. 2004, kriminalisointiperiaatteet; Melander 2008, s. 477; Ks. HE 19/2013 vp, s. 23.

⁴⁸ CEDAW/C/FIN/CO/7, s. 5.

⁴⁹ Istanbulin sopimus – suositukset Suomelle 2019. <https://www.ihmisoiikeuskeskus.fi/@Bin/8238229/Istanbul%20suositukset%20-%20lyhyt%20esittely%20-%20202019.pdf>.

⁵⁰ GREVIO/inf(2019)9, s. 24, 43, 48, 50.

3 Oikeustapausmateriaali

3.1 Perustietoa oikeustapauksista

Tutkielmassa käytetty oikeustapausaineisto koostui 24:n eri käräjäoikeuden antamista tuomioista. Oikeustapausaineisto koostui lukumääräisesti seuraavalla tavalla: Vainoamisesta tuomittiin vuonna 2014 kahdeksassa tapauksessa. Vuonna 2015 52, vuonna 2016 46 ja vuonna 2017 42 tapauksessa. Tässä tilastossa on kolme tuomiota enemmän kuin seuraavassa käsittelemässäni käräjäoikeuskohtaisessa tuomioiden lukumäärässä. Tilastoheitto johtuu siitä, että tutkijatohtori Sanna Koululta saamassani excel-aineistossa oli muutama sellainen oikeustapaus, jotka eivät kuuluneet alkuperäiseen aineistoon.

Käsittelemäni aineiston vuosikohtaisesta lukumäärästä ei voinut tehdä päätelmiä, koska aineiston rajauksen vuoksi käsittelin vain sellaisia oikeustapauksia, joihin lapsi oli liittynyt jollain tapaa. Selvimmin tietoa vuosikohtaisesta rikosilmoitusmäärien kehittymisestä saa, kun huomioidaan kaikki vainoamisesta tehdyt rikosilmoitukset lain voimaantulon jälkeen. Vuonna 2014 ilmoituksia oli 607, vuonna 2015 664, vuonna 2016 700, vuonna 2017 699 ja vuonna 2018 687. Tilastojen perusteella rikosilmoitusten määrässä on hieman tapahtunut kasvua vuoden 2014 jälkeen.⁵¹ Rikosilmoitusten kokonaismäärä on ollut kolmen viime vuoden ajalta noin 700 kappaletta.⁵²

Yhteensä luettavia oikeustapauksia oli 145 kappaletta (5 ruotsinkielistä), joista 53 oli lainvoimaa vailla olevia. Syyksilukevia tuomioita vainoamisesta annettiin 132 tapauksessa. Huomioitaessa kaikki tuomiot vainoamisesta, niiden lukumäärä nousi 154 kappaleeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että käräjäoikeuden antama tuomio oli sisältänyt joko useamman tuomion vainoamisesta samaa asianomistajaa kohtaan tai tapauksessa oli ollut useita asianomistajia. Aineistossa oli 12 sellaista oikeustapauksia, joissa ei tuomittu vainoamisesta. Yhdessä tapauksessa vainoaminen ja laiton uhkaus oli luettu syyksi, mutta tekijä jätettiin rangaistukseen tuomitsematta syyntakeettomuuden vuoksi. Yleensä vainotekoihin syyllistyi mies ja vain kahdeksassa tapauksessa vainoajana oli nainen.⁵³ Yhteensä 130:ssä tapauksessa tekijänä esiintyi henkilö, jonka kanssa asianomistajalla oli yhteinen parisuhdehistoria (lukumäärä sisältää myös Sanna Koulun

⁵¹ Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin 2010-2018. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk__tiet/statfin_rpk_pxt_11cg.px/.

⁵² Vrt. HE 19/2013 vp, s. 33. Maltillisen arvion mukaan vainoamisesta arvioitiin tehtävän noin 150 – 200 uutta rikosilmoitusta.

⁵³ Ks. Häkkänen 2008, s. 753; HE 19/2013 vp, s. 12: Noin kolme neljästä aikuisista vainokäyttäytymiseen syyllistyvistä on miehiä.

antaman materiaalin). Aineiston lapsirajauksen vuoksi tapaukset ovat pääsääntöisesti parisuhdetapauksia. Vainoaminen vaikuttaa sen tapaiselta rikokselta, että yleensä siinä vaiheessa kun asianomistaja on poliisiin yhteydessä, osatekoja on tapahtunut jo runsaasti.

Aineiston rajauksen vuoksi parisuhdevaino korostuu oikeustapausaineistossa ja siitä johtuen en voi tehdä päätelmiä parisuhdevainon yleisyydestä verrattuna parisuhteen ulkopuoliseen vainokäyttäytymiseen. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että parisuhdevaino on yleisempää verrattuna esimerkiksi tuttavien, työtovereiden tai ulkopuolisen henkilön naiseen kohdistamaan vainoon. Yhteisen menneisyyden vuoksi toisen tunteminen ja sitä kautta saadut tiedot esimerkiksi hänen harrastuksistaan, ystäväistään, kulkureiteistään ja muista rutiineista mahdollistavat vainon moniulotteisuuden. Myös yhteiset lapset helpottavat erilaisia kontrolloinnin keinoja. Parisuhdevaino eroaakin toisilleen tuntemattomien vainosta viidellä eri tavalla: 1) henkilöillä on yhteinen menneisyys 2) vainoteoilla on laajempi keinovalikoima ja tiheys 3) kasvava riski uhkailulle ja väkivallalle 4) vainon alkamisajankohta sekä 5) suurempi psykologinen kärsimys. Parisuhdevainon vakavuutta korostaa sen kesto, joka on todettu merkittävästi pidemmäksi kuin sellainen vaino, jossa henkilöt eivät ole toisilleen läheisiä.⁵⁴ Yksi parisuhdevainon aikaansaama haavoittuvuuden muoto on ontologinen haavoittavuus, joka syntyy vainotekojen toistuvuudesta. Entinen kumppani voi esimerkiksi vähätellä tai mitätöidä naisen kokemuksia.⁵⁵ Mielestäni tämä entisen kumppanin tekemä vähättely ja naisten kokemusten mitätöinti oli tunnistettavissa vastaajien antamien vastausten perusteella. Esimerkiksi yhteydenottojen syyksi väitettiin usein tarvetta pitää yhteyttä lasten vuoksi ja tällä tavoin yritettiin mitätöidä naisten tuntemuksia ja kokemuksia ei-toivotuista yhteydenotoista.

Erittäin hyvä esimerkki parisuhdevainon sinnikkyydestä sijoittuu Lapin käräjäoikeuden tuomiopiirin alueelle. Tapauksessa pariskunnalle oli tullut ero 20 vuoden yhdessäolon jälkeen. Käräjäoikeus oli tuominnut neljässä eri istunnossa vastaajan vainoamisesta, asianomistajan ollessa aina vastaajan entinen puoliso (nainen).⁵⁶ Annettuihin tuomioihin sisältyi lisäksi useita lähestymiskiellon rikkomisia, tuhotyö, kunnianloukkaus, varkaus, maksuvälinepetos sekä väärennys. Tällainen sinnikäs vainokäyttäytyminen kuvaa hyvin uhrin epätoivoa vainon päättymisen suhteen. Vainoaja riistää omalla toiminnallaan kohteelta tulevaisuuden, siitä tulee ennakoimaton, odottamatonta, turvatonta, pelottavaa ja uhkaava. Rikollisen luonteensa lisäksi vaino

⁵⁴ Nikupeteri 2016, s. 43.

⁵⁵ Nikupeteri 2016, s. 59.

⁵⁶ Lapin KO tuomiot (1, 3, 7 ja 8).

täytyisi nähdä myös sosiaalisena ongelmana, jolloin se mahdollistaa uhrin ohjaamisen avunsaannin piiriin.⁵⁷ Mielestäni oikeustapauksissa esiintynyt vainotekojen moninaisuus sekä muiden rikosnimikkeiden esiintyminen kuvaa hyvin Nikupeterin ilmaisua kohteen tulevaisuuden odotuksista, ikinä ei voi tietää mitä ja milloin vainoaja tekee seuraavaksi. Lain esitöissäkin on kiinnitetty huomiota samaan näkökulmaan siitä, kuinka vainoaminen voi olla kaiken aikaa läsnä ja miten arvaamattomalla tavalla se voi esiintyä uhrin elämässä.⁵⁸

Vastaavanlaisia tapauksia oli muitakin, joissa vainokäyttäytyminen oli ollut hyvin sinnikästä ja epätoivoa aiheuttavaa asianomistajalle. Kainuun käräjäoikeudessa oli ollut sama vastaaja sekä asianomistaja kolmessa eri tapauksessa.⁵⁹ Kanta-Hämeen käräjäoikeus oli käsitellyt vainoamista kolme eri kertaa vastaajan ja asianomistajan ollessa sama, samoin kuin Kymenlaakson käräjäoikeus.⁶⁰ Kyseisissä tapauksissa vastaaja oli vainoamisen ohella syyllistynyt myös muihin rikoksiin, kuten esimerkiksi lähestymiskiellon rikkomiseen.

Vainoamisen aiheuttama pelko ilmenee uhrin käyttäytymisessä. Joissain tapauksissa uhri muutti pelon takia toiselle paikkakunnalle, hankki kotiin hälytysjärjestelmän, salasi osoitetiedot ja puhelinnumeron. Uhrin käyttäytymisstrategioita on tutkittu ja todettu olevan seuraavanlaisia käyttäytymismalleja: 1) mukana reagointi (uhri esimerkiksi pyrkii keskustelemaan vainoajan kanssa) 2) vastaan reagointi (uhri voi uhata vainoajaa saadakseen tämän lopettamaan vainoamisteot) 3) pois päin reagointi (uhri voi vaihtaa puhelinnumeroa tai päivittäisiä kulkureittejä) 4) sisään päin reagointi (uhri hakee lähestymiskieltoa).⁶¹ Oikeustapausten perusteella sisään päin reagoiminen vaikutti olevan yleinen uhrin käyttäytymisstrategia.

3.2 Motiivit vainokäyttäytymisen taustalla

Motiivien selvittäminen aineiston perusteella oli osittain haasteellista. Otin vapauden tulkita kunkin tekijän motiivia tai motiiveja siltä osin, kuin niitä ei selkeästi ilmaistu tuomion perusteissa. Pääsääntöisesti voidaan sanoa, ettei tuomioissa ollut mainintaa motiivista.⁶² Perusteet, joilla päädyin johonkin tiettyyn motiiviin, perustuivat jonkin osapuolen kertomukseen. Tulkit-

⁵⁷ Nikupeteri 2016, s. 28 ja 60.

⁵⁸ HE 19/2013 vp, s. 52.

⁵⁹ Kainuun KO tuomiot (3, 5 ja 8).

⁶⁰ Kanta-Hämeen KO tuomiot (1, 5 ja 8); Kymenlaakson KO tuomiot (1, 3 ja 4).

⁶¹ Spitzberg – Cupach 2014, s. 228 – 229.

⁶² Häkkänen-Nyholm – Salo 3/2019, s. 303: Huomattavassa osassa oikeustapauksia jäi tuomioon kirjatuihin tiedoista motiivi epäselväksi (61,6 %).

sin motiivina myös muiden rikosten sekä niistä muodostuvan kokonaiskuvan perusteella. Parempaan lopputulokseen olisin päässyt, mikäli koko esitutkintapöytäkirja olisi ollut käytettävissä. Kaikista tuomioista en kuitenkaan voinut tulkita tekijän vaikuttimia teon suhteen. Tällaisia tapauksia, joiden motiiviin en ole ottanut tulkinnallista kantaa oli kaikkiaan 36 kappaletta.

Motiiveista runsaslukuisimpana esiintyi kiusanteko ja kosto. Kyseiset motiivit ovat ehkä osin päällekkäisiä ja siten vaikeasti erotettavia toisistaan pelkästään tuomion perusteella. Tekijän taholta tapahtunutta kiusantekoa tai kosta tulkitsin tapahtuneeksi yhteensä 38 annetussa tuomiossa. Motiiveista mustasukkaisuus, kontrollointi ja pyrkimys vaikuttaa uhriin olivat seuraavaksi suurin ryhmä ja kyseisiä motiiveja tulkitsin esiintyvän 28 tuomiossa. Oikeustapausten perusteella sai vaikutelman siitä, että mustasukkaisuus aiheuttaa joissain tapauksissa pahaa kontrollointia, joka näyttäytyy vainoamisena ja sen eri tekotapojen toteutuksena. Motiiveina suhteen aikaan saaminen, mutta myös suhteen jatkaminen tai vastaajan ihastus uhriin ilmeni 14 tapauksessa. Yksittäistapauksena motiivina oli rasismi ja eräässä tapauksessa vastaaja oli halunnut muistuttaa asianomistajaa olemassa olostaan sekä siitä olisiko hän mahdollisesti asianomistajan yhden lapsen isä.⁶³ Etelä-Savon käräjäoikeus katsoi, että vastaajalla oli osaltaan pakko-oireisuus vainoamisen vaikuttimena.⁶⁴ Kainuussa tuomioistuimen mukaan vastaajan yhteydenottojen tarkoituksena oli ollut asianomistajan kasvatuksellisen ja sosiaalisia suhteita korjaava käyttäytyminen.⁶⁵

Tutkimusten mukaan yleisin vainoamiseen syyllistynyt henkilö on entinen kumppani. Vainoamista ei esimerkiksi tapahdu yhtä yleisesti työtoverien tai tuttavien taholta.⁶⁶ Vainottujen naisten kertomuksista on ilmennyt tekijän kyvyttömyys hyväksyä kumppanin eroaikkeet.⁶⁷ Motiiveita tarkasteltaessa mielestäni tyypillisin profiili oli henkilö, jonka Palermo kuvaa vuoden 2018 artikkelissaan. Profiilin mukaan vainoaja ei kykene hyväksymään suhteen loppua, vaan hän yrittää etsiä viimeistä epätoivoista yhteyttä, jolla hän pyrkii palauttamaan suhteen. Toisaalta tekijällä on olemassa kostonhalu tai hän ilmaisee sitä. Käyttäytymiseen kuuluu kontrollointi ja vainon yhtenä tavoitteena ja yrityksenä on ylläpitää suhdetta eikä menetystä hyväksyä. Sellaisessa tilanteessa, jossa vainoaja ei ole onnistunut luomaan positiivista suhdetta uhriin, yrittää hän saada aikaiseksi yhteyden uhkaamalla ja pelottelemalla uhria. Tekomuodot ovat tuolloin yleensä seuraaminen ja suorat lähestymistavat kuten puhelut ja viestit.⁶⁸ Artikkelissa on käsitelty viittä erilaista profiilia henkilöille, jotka toteuttavat vainokäyttäytymistä. En tarkemmin

⁶³ Varsinais-Suomen KO (nro 7) ja Espoon KO (nro 3).

⁶⁴ Etelä-Savon KO (nro 5).

⁶⁵ Kainuun KO (nro 7).

⁶⁶ Nikupeteri 2016, s. 43.

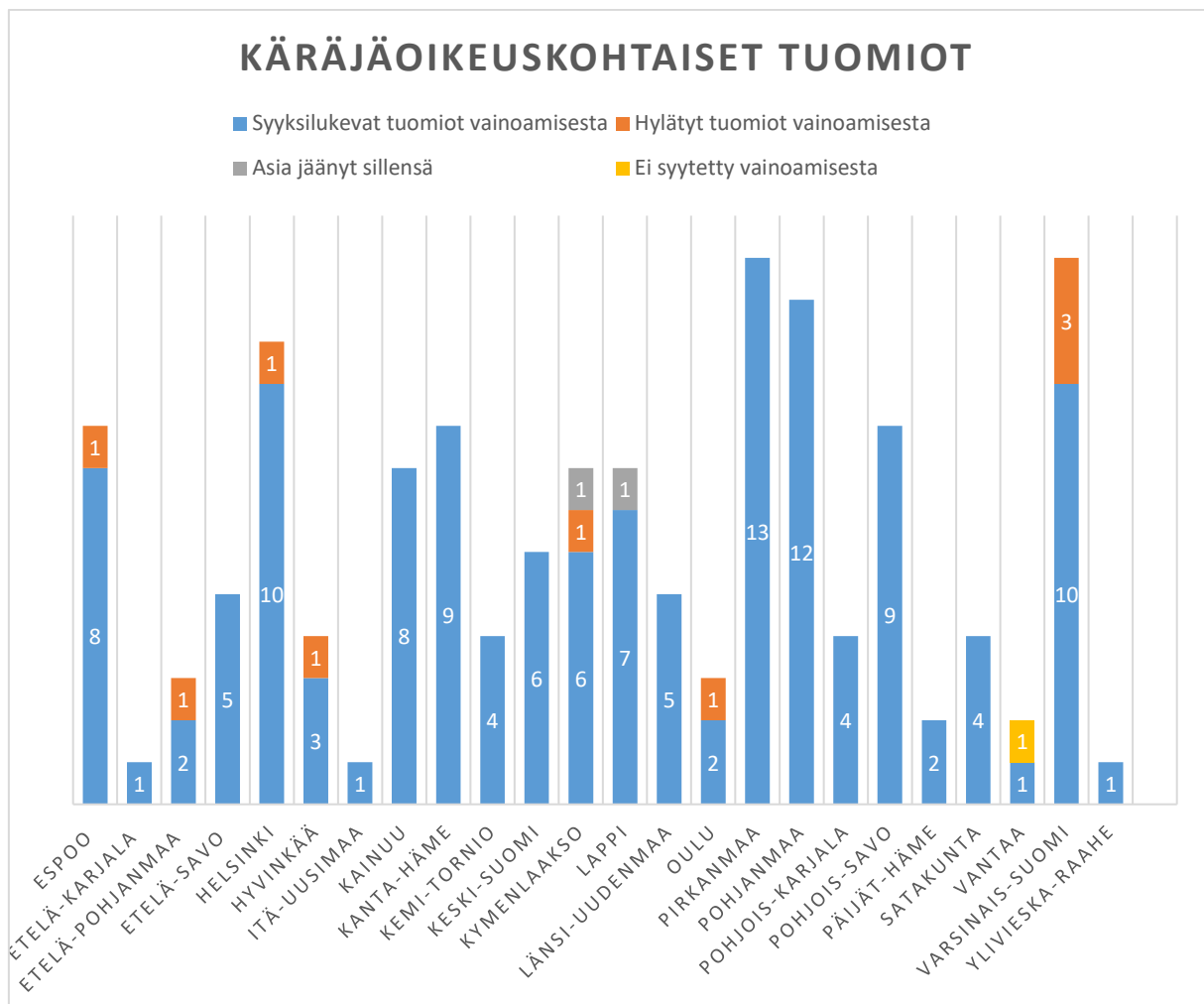
⁶⁷ Nikupeteri ym. 2017 (46), s. 298.

⁶⁸ Palermo 2018, s. 82; Ks. Mullen ym. 2009, s. 17.

käsittele muita profiileja, koska tämä yksi kuvaus profiilista kattaa lähes kaikki tapaukset omassa työssäni, muutamia tapauksia lukuun ottamatta.

3.3 Käräjäoikeuskohtaiset tuomioiden lukumäärät

Seuraavan sivun taulukkoon on kerätty käräjäoikeuskohtaisesti tuomioiden lukumäärät. Taulukosta näkyvät tuomiot, jotka ovat johtaneet syyksilukevaan tuomioon tai hylkävään tuomioon, kaksi tuomiota oli jätetty sillensä. Lapin käräjäoikeuden sillensä jättämisessä oli kysymys siitä, että syyttäjä oli peruuttanut syytteen sen vuoksi koska syytetty ja asianomistaja olivat päässeet sopuun. Kymenlaakson käräjäoikeuden yhdessä jutussa syyttäjä oli perunut rangaistusvaatimuksensa. Tuomiosta ei käynyt ilmi, miksi rangaistusvaatimus oli peruttu. Tuomioissa on mukana myös sellainen oikeustapaus, jossa vastaajaa ei syytetty vainoamisesta. Kyseinen oikeustapaus näkyy kuitenkin tapausten kokonaislukumäärässä.

3.4 Tuomioissa esiintyviä muita rikosnimikkeitä

Vainoamisen ohella tyypillisiä rikosnimikkeitä, joista annettiin tuomioita, olivat lähestymiskiellon rikkominen, laitton uhkaus, pahoinpitely, vahingonteko, kunnianloukkaus ja kotirauhan rikkominen. Tuomiot jakautuivat siten, että lähestymiskiellon rikkomisesta tuomittiin 73 tapauksessa. Aineiston perusteella lähestymiskielto on tyypillisin vainoamiseen liittyvä liitännäisrikos. Yhteensä tuomioita annettiin lähestymiskiellon rikkomisesta 191 kappaletta. Tuomioiden suuri määrä johtui siitä, että usein tekijä tuomittiin toistuvista lähestymiskiellon rikkomisista samaa asianomistajaa kohtaan. Määrää varmaan osittain selittää se, etteivät lähestymiskiellot välttämättä aina itsessään ole tarpeeksi vaikuttavia. Lähestymiskielto on luonteeltaan sellainen rikos, että kiellon noudattamista täytyy jollakin tavalla valvoa, jotta se vaikuttaisi laissa tarkoitetulla tavalla. Käytännössä lähestymiskieltoa valvotaan muun poliisitoiminnan yhteydessä, ellei tapauskohtaisesti muihin järjestelyihin ole tarvetta. Lisäksi runsaslukuinen lähestymiskieltojen rikkominen viittaa myös siihen, että sen rikkomiseen liittyvä rangaistusuhka on melko pieni, eikä sitä voi pitää riittävänä vainoamista vastaan.⁶⁹ Grevio onkin maavierailullaan kiinnittänyt huomiota lähestymiskiellon antamaan heikkoon turvaan uhrille. Mikäli lähestymiskiellon valvontaa tehostettaisiin tulevaisuudessa lainsäädäntöön tehtävien muutosten taakia esimerkiksi sähköisellä valvonnalla, tarkoittaisi se toistuvasti lähestymiskieltoa rikkoneiden kohdalla tilastollisesti noin 70 henkilön valvontaa vuositasolla. Sähköinen valvonta lisäisi lähestymiskieltoa rikkovan kiinnijäämisriskiä tietyllä alueella ja mahdollistaisi poliisin nopean puuttumisen tiheästi asutuilla alueilla. Mielestäni tämä voisi näkyä positiivisesti joidenkin vaiotekojen kuten seuraamisen ja tarkkailun vähentymisenä, sillä lähestymiskiellon rikkominen sekä vainoaminen voidaan toteuttaa samanlaisilla teoilla. Esimerkkeinä tällaisista teoista voivat olla tekijän suorittama kyttäminen uhrin kotipihalla tai seuraaminen häntä fyysisesti työpaikalle.⁷⁰ Sen sijaan on arvioitu, että sähköinen valvonta toimisi huonosti muihin kuin fyysisiin yhteydenottoihin kuten esimerkiksi puheluihin, sähköposteihin ja sosiaalisen median kanaviin.⁷¹

Suomessa tehdyn tutkimuksen perusteella lähestymiskieltoon määrätystä henkilöistä miesten osuus oli 99 % ja ensisijaisesti suojatuista henkilöistä naisten osuus oli 94 %. Kolmasosassa

⁶⁹ Laurikkala 2019/22, s. 3 – 4, POHADno/2010/2331, s. 4.

⁷⁰ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 758; OMSO 2019:4, s. 7 – 8, 16, 29.

⁷¹ Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:27, s. 8.

tapauksia suojattiin myös lapsia. Suurin osa lähestymiskiellon määräämisistä koski parisuhdeväkivaltaa (87 %).⁷² Tämä korreloi ja kuvastaa hyvin myös vainokäyttäytymistä, sillä siihen syyllistyneistä suurin osa on miehiä eli noin kolme neljäsosaa.⁷³ Lukumääräisesti lähestymiskiellon rikkomisia oli vuonna 2014 1064, vuonna 2015 957, vuonna 2016 1070, vuonna 2017 943 ja vuonna 2018 791 tapausta.⁷⁴

Laittomasta uhkauksesta tuomittiin 43 tapauksessa ja yhteensä tuomioita annettiin 80 kappaletta. Pahoinpitelystä tuomittiin 29 tapauksessa, tuomioiden jakautuessa siten, että lieviä tekemuotoja oli 6 ja perusmuotoisia tekoja 43 kappaletta. Aivan kaikki tilastoidut pahoinpitelyt eivät kohdistuneet vainottuun uhriin. Pahoinpitelyillä on kuitenkin se huolestuttava korrelaatio-suhde vainoamiseen, että silloin kun tekijä on ollut seksuaalisessa parisuhteessa uhrin kanssa ja parisuhteen aikana on tapahtunut perheväkivaltaa, niin vainoamisen alettua se voi johtaa kuolettavaan väkivaltaan.⁷⁵ Lisäksi vainoamisen ja parisuhdeväkivallan välillä on vahva yhteys. Tutkimusten mukaan 80 % vainon uhreista oli joutunut kumppaninsa pahoinpitelyn kohteeksi. Kyseinen seuraussuhde tuli esille myös VARJO-hankkeessa⁷⁶, joissa vaino oli ollut lähes poikkeuksetta parisuhdeväkivallan jatke.⁷⁷

Vahingonteosta tuomittiin 23 tapauksessa ja niissä tuomioita vahingonteosta annettiin yhteensä 31 kappaletta. Lieviä tekemuotoja oli 9 kappaletta ja perusmuotoisia tekoja 21 kappaletta sekä yksi vahingontekoon liittyvä yllytys. Kunnianloukkauksesta tuomittiin 22 tapauksessa ja yhteensä tuomittiin 32:sta kunnianloukkauksesta, yhtään törkeää tekemuotoa ei ollut. Kotirauhan rikkomisesta tuomittiin 18 tapauksessa. Kaksi tuomioista oli törkeitä tekemuotoja, perusmuotoisia oli yhteensä 28 kappaletta. Vielä mainitsemisen arvoisena rikoksena esiintyi viestintärauhan rikkominen, joista tuomittiin 6:ssa tapauksessa.

⁷² Niemi – Majlander 6/2017, s. 754.

⁷³ HE 19/2013 vp, s. 12.

⁷⁴ www.stat.fi. Viranomaisten tietoon tulleet rikokset (RL 16:9a§).

⁷⁵ Nikupeteri – Laitinen 2015, s. 245.

⁷⁶ www.varjosta.fi. VARJO-hankeen tarkoituksena on ollut väkivaltaisen vainon kohteenä elävien perheiden turvallisuuden lisääminen ja vainoamisen ennaltaehkäisy.

⁷⁷ Laitinen ym. 2017, s. 104 – 105.

4 Vainoaminen oikeuskäytännössä

4.1 Oikeustapausten rajoittuminen alemmille oikeusasteille

Vainoamisesta ei ole toistaiseksi annettu yhtään ennakkoratkaisua korkeimmassa oikeudessa. Valituslupamenettelyn kautta korkeimmassa oikeudessa ratkaisua ovat odottamassa tapaukset (VL:2019-26 ja VL:2019-40).⁷⁸ Finlexissä ei julkaista hovioikeuskäytäntöä kattavasti ja sieltä oli saatavissa vain kaksi ratkaisua: Helsingin hovioikeuden tuomio 5.12.2016 150954 sekä Turun hovioikeuden tuomio 29.11.2018 152819. Oikeuskäytännön hahmottaminen rajoittuu tutkielmassani pääasiallisesti käräjäoikeuksien tuomioihin. Käsittelen oikeustapauksia siten, että pyrin mahdollisimman monipuolisesti ottamaan esille eri käräjäoikeuksien tuomioita ja kuvailemaan niitä eri teko tapojen toteutumisen kannalta katsoen. Käsittelen tällä tavoin vainoamisen pykälärakenteen läpi havainnollistaen sitä oikeuskäytännöllä. Pykälän rakenteeseen kuuluvat tekojen toistuvuus, teko tapamuodot, oikeudettomuus sekä on omiaan -kriteeri. Edellä mainittu kriteeri tarkoittaa, että teko tyypillisesti aiheuttaa pelkoa tai ahdistusta. Joitain oikeustapauksia käytän useampaan kertaan esimerkkinä, koska niissä oli käyty hyvin tapahtumien kulku lävitse ja myös tuomion perustelut olivat kattavia. Osassa oikeustapauksia perustelut olivat niukkoja, mielestäni niitä olisikin pitänyt avata ja perustella enemmän asianosaisten oikeusturvan vuoksi. Rikoslain 25 luku 7a § määrittelee vainoamisen tunnusmerkistön.

Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, *vainoamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vertailun vuoksi otan rinnalle vainon sosiaalitieteellisen määritelmän, jonka katsotaan sisältävän kolme keskeistä elementtiä. Ensinnäkin vaino on tekijän tarkoituksellista toimintaa, toiseksi se luo merkittävän uhan kohteelleen ja viimeisenä vaino aiheuttaa uhrissa pelkoa. Näi-

⁷⁸ VL:2019-26 ”Hovioikeus oli katsonut A:n syyllistyneen törkeään kunnianloukkaukseen, sillä perusteella, että A oli lukuisissa eri yhteyksissä esittänyt toisesta samalla työpaikalla työskennelleestä henkilöstä perättömiä ja halventavia väitteitä muun muassa kirjaamalla niitä työpaikan asiakastietojärjestelmään ja lähettämällä niitä sähköpostitse muille henkilöille. Kysymys on siitä, täyttääkö A:n menettely myös vainoamista koskevan rikostunnusmerkistön ja jos täyttää, voidaanko A tuomita törkeän kunnianloukkauksen ohella myös vainoamisesta.” VL: 2019-40 ”Hovioikeus oli katsonut A:n syyllistyneen lähestymiskiellon rikkomiseen lähettäessään lähestymiskiellon määrätynä B:lle lukuisia tekstiviestejä. Lisäksi A:n oli katsottu syyllistyneen tekstiviestien lähettämistä koskevalla menettelyllään laittomaan uhkaukseen ja vainoamiseen. Kysymys siitä, voidaanko A tuomita mainittujen rikosten ohella myös viestintärauhan rikkomisesta.”

den keskeisten elementtien lisäksi vainon määritelmässä on eroja sen suhteen, tuleeko esimerkiksi vainokäyttäytymisen olla itsessään pelkoa herättävää (esimerkiksi puukolla uhkaaminen) vai voiko se liittyä tavallisten ihmisten väliseen käyttäytymiseen (kuten kukkien lähettäminen ex-kumppanille), jolloin voidaan kuitenkin katsoa vainon kokonaisuudessaan aiheuttavan uhrissa pelon tunnetta.⁷⁹

4.2 Uhkaaminen

Hallituksen esityksen mukaan uhkaamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö tekee toiselle tietäväksi, että voi tapahtua jokin tälle epämieluisa asia ja tämän asian tapahtuminen riippuu jollakin tavalla asian esittäjästä tai on hänen vallassaan. Kysymyksessä voi olla nimenomainen uhkaus, mutta myös muu menettely, joka selvästi sisältää uhan. Uhkaaminen voi sisältää kohdehenkilölle kohdistetun vaatimuksen tehdä jotakin, mutta se ei ole tunnusmerkin toteutumisen kannalta välttämätön edellytys. Uhkaamisen tulee kohdistua vainoamisen kohteeseen, mutta uhkaaminen voi myös sisältää kolmanteen osapuoleen toteutettavan uhan (äitiä voidaan uhata, että lapselle tehdään jotain tai uhkaaminen voidaan kohdistaa puolisoon). Uhkaamisen ei tarvitse kuitenkaan olla yhtä vakava, kuin laittoman uhkauksen.⁸⁰

Käyttämässäni esimerkeissä tuomittiin vainoamisesta ja uhkaaminen oli ollut osa tekokokonaisuutta. Uhkauksia oli tapahtunut joko yksi tai useampia, mutta niiden katsottiin kuuluvan vainotekojen kokonaisuuteen ja siten toistuvuuden kannalta yhdelläkin uhkauksella oli ollut merkitystä.

Espoon käräjäoikeuden antamassa tuomiossa (nro 5) käsiteltiin vastaajan vajaan kolmen kuukauden aikana tehtyjä tekoja. Vastaaja oli uhannut ja tehnyt asiattomia yhteydenottoja joko suoraan sosiaalityöntekijälle tai oli uhannut toisen sosiaalityöntekijän kautta. Uhkaukset olivat tapahtuneet tekstiviesteillä, soittamalla sekä tapaamisten yhteydessä. Uhkauksissa sisältö oli ollut muun muassa seuraavanlaista: *”Tulen aamulla käymään saan varmaan vastauksia t. (nimi) epäilty pommiterroristi”*. Lisäksi valvotun tapaamisen yhteydessä vastaaja oli kertonut sosiaalityöntekijälle toivovansa tämän kuolemaa. Toisen sosiaalityöntekijän kautta tapahtunut uhkaus oli koskenut sitä, että vastaajan aikomuksena oli ollut tavata asianomistaja vapaa-ajalla,

⁷⁹ Nikupeteri 2016, s. 44.

⁸⁰ HE 19/2013 vp, s. 50.

mikäli ei voinut tätä virka-ajalla tavata. Yhteensä tapauksessa tapahtuneita vastavuoroisia kontakteja oli ollut kuusi kappaletta. Vastaaja oli myös tehnyt puhelinsoittoja, joihin sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan vastannut. Syynä vastaajan uhkailuihin oli ollut hänen tyytymättömyytensä sosiaalityöntekijöiden toimiin hänen lapsensa tapaamisiin liittyvissä järjestelyissä.⁸¹ Vastaajan toiminta oli johtanut yhdeksään laittomaan uhkaukseen sosiaalityöntekijöitä kohtaan, joista kaksi laitonta uhkausta sisältyi vainoamisen syytteen mukaiselle tekoajalle. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan vainoamista koskevaa syytettä ei kuitenkaan tarvitse pilkkoa sen vuoksi, että vainoamisen tekoajan sisällä on laitton uhkaus (kyseisessä tapauksessa kaksi). Laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä ei tule mainita vainoamista koskevan syytteen teonkuvauksessa vaan siitä tuomitaan erillisenä rikoksena.⁸²

Espoon käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaajana oli nainen. Hän oli uhannut tuhoavansa asianomistajan maineen ja elämän, mikäli asianomistaja ei pidä häneen yhteyttä tai ei ole muutenkaan mieliksi. Tuomion perusteluissa vastaajan katsottiin syyllistyneen muun muassa tekotavan mukaiseen uhkaamiseen, huomioiden viestien sisältö ja niissä esitetyt uhkaukset ja vaatimukset (tuomio ei ole lainvoimainen).⁸³ Etelä-Savon käräjäoikeus katsoi uhkauksen toteutuneen, kun vastaaja oli uhannut tulla tapaamaan kohdehenkilöä lähestymiskiellosta huolimatta, vaikkakaan uhkauksia ei toteutettu (tuomio ei ole lainvoimainen).⁸⁴ Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltiin muiden tekojen ohella tilannetta, jossa työkaveri ja samalla perhetuttu oli ambulanssilla ajanut lähietäisyydelle perheen äitiä ja seurannut tätä pitäen kaukovalot päällä. Perheen äidillä oli ollut tapahtumahetkellä kyydissään lapsi, joka oli säikähtänyt tilannetta ja sanonut äidilleen, ettei hän halua vielä kuolla (tuomio ei ole lainvoimainen).⁸⁵

Viestien julkistamisesta oli kyse Kanta-Hämeen käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa (nro 9). Tuomion mukaan vastaaja oli uhannut saattaa hänen ja asianomistajan välisiä viestejä julkisuuteen. Viestien sisällössä vastaaja oli syyttänyt asianomistajaa rikoksista ja vähintään petoksesta (tuomio ei ole lainvoimainen). Uhkailua viestien julkaisemisesta oli myös Lapin käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa (nro 2). Keski-Suomen käräjäoikeus katsoi uhkaa-

⁸¹ Rantaeskola ym. 2014, s.149. Vainoaminen voi johtua työntekijän työstä tai päätösten sisällöstä. Tällöin asiakas voi haluta kostaa kokemansa vääryyden tai yrittää vaikuttaa työntekijän päätöksiin asiakkaan haluamalla tavalla (kiristäminen). Asiakkaan keinovalikoimana voi olla työntekijän uhkaaminen henkeen ja terveyteen kohdistuvalla väkivallalla. Myös asiakkaan kiintyminen työntekijään voi aiheuttaa vainokäyttäytymistä. Asiakas voi myös muusta syystä haluta käyttää laittomia ja laillisia keinoja aiheuttamaan työntekijälle turvattomuutta, ahdistusta ja haittaa.

⁸² Ks. LaVM 11/2013 vp, s. 10.

⁸³ Espoon KO (nro 7).

⁸⁴ Etelä-Savon KO (nro 1).

⁸⁵ Helsingin KO (nro 2).

mista olleen tilanteessa, jossa vastaaja oli vaatinut asianomistajaa kertomaan, minne on mennossa, uhaten muuten potkaista tämän autoa. Näin menetellessään vastaaja oli myös tehnyt potkuliikkeitä. Tämä nimenomainen tapaus oli sikäli harvinainen, ettei tapauksessa ollut kertaakaan yritetty ottaa yhteyttä, vaan vainoamisen tekotapa oli toteutunut muilla keinoin.⁸⁶ Kymenlaakson käräjäoikeus katsoi uhkaamiseksi ja epämieluisaksi asiaksi takaapäin otetun valokuvan vähäpukeisesta asianomistajasta sekä hänestä otetun valokuvan lataamisen internet-sivustolle (tuomio ei ole lainvoimainen).⁸⁷

Hyvin vakavaa uhkaamista oli Kymenlaakson käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa (nro 6), jossa uhkausten oli katsottu kuuluvan vainoamisen tunnusmerkistöön. Siinä vastaaja oli lukuisia kertoja uhannut tappaa asianomistajan sekä hänen lapsen, isän ja hevosen. Uhkailut olivat tapahtuneet joko kasvotusten tai puhelimitse, mutta ei tekstiviestein. Tapauksessa todistajilla oli merkittävä rooli, koska uhkauksista ei ollut mitään kirjallista todistusaineistoa (tuomio ei ole lainvoimainen). Päijät-Hämeen käräjäoikeus käsitteli myös vakavaa uhkaamista. Tapauksessa oli kaksi asianomistajaa, joita vastaaja oli uhannut tappamisella, suoletamisella, auton räjäyttämällä ja talon polttamisella. Talon polttaminen oli uhattu tehdä sillä aikaa, kun he nukkuvat. Tappouhkauksia oli myös kirjoitettu julkiselle Suomi24.fi-keskustelupalstalle (tuomio ei ole lainvoimainen).⁸⁸ Niin ikään tappamisen uhkaa oli kohdistettu kahden eri asianomistajan perheeseen Etelä-Karjalassa. Perheen lisäksi toisen asianomistajan ystäviä oli uhattu tappamisella.⁸⁹

Varsinais-Suomen käräjäoikeus katsoi, että vihamielinen tuijotus oli uhkaamista. Tapauksessa oli myös rasistisia piirteitä, sillä vastaajan huudot olivat olleet rasistisia ja kyseisen menettelyn katsottiin johtuneen osittain asianomistajien ihonväristä (tuomio ei ole lainvoimainen).⁹⁰ Ylivieska-Raahen käräjäoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli uhannut hakea asianomistajan tiettyyn aikaan. Asianomistajaa oli myös uhattu, että hänelle tai hänen miesystävälleen käy huonosti, ellei toimita kuten vastaaja haluaa. Edelleen vastaaja oli uhannut käydä hajottamassa asianomistajan oven, ellei joku soita hänelle.⁹¹

Osittain uhkaaviksi viesteiksi oli katsottu vastaajan uhkaus tehdä lastensuojeluilmoitus sekä hänen rikkomansa posliinienkeli. Rikotussa posliinienkelissä oli ollut asianomistajalle viesti, jossa häntä puhuteltiin enkeliksi. Vastaaja oli myös jättänyt piirroksen hirtetystä enkelistä sekä

⁸⁶ Keski-Suomen KO (nro 6).

⁸⁷ Kymenlaakson KO ((nro 1).

⁸⁸ Päijät-Hämeen KO (nro 2).

⁸⁹ Etelä-Karjalan KO (nro 1).

⁹⁰ Varsinais-Suomen KO (nro 7).

⁹¹ Ylivieska-Raahen KO (nro 1).

kuvan vastaajan asunnosta, jonka lattialla oli vesuri.⁹² Varsinais-Suomen kärjäoikeus totesi vastaajan uhanneen asianomistajaa pippurisumutteella sekä heristämällä nyrkkiä ja palavaa tupakkaa tämän kasvojen edessä. Uhkailujen vuoksi asianomistajalta oli lisäksi päättynyt aikaisemmin suhde, tuolloin vastaaja oli uhannut asianomistajaa ja tämän miesystävää bandidos moottoripyöräkerholla.⁹³

Kriittiseen tarkasteluun otan Pirkanmaan kärjäoikeuden antaman tuomion (nro 9), koska siinä uhkaamista ei ole mainittu tekotapana. Tekotapoina tapauksessa oli mainittu yhteyden ottaminen, seuraaminen ja tarkkaileminen. Kuitenkin tapauksessa vastaaja oli mennyt asianomistajan oven taakse ja ilmoittanut hänelle, että hän voi valita tekeekö vastaaja asianomistajasta ilmoituksen verottajalle tai vaihtoehtoisesti maksaa vastaajalle. Mielestäni tapauksessa oli jäänyt tunnistamatta hallituksen esityksessä mainittu menettely, jossa kohdistetaan kohdehenkilölle vaatimus tehdä jotakin tai kohdata epämieluisan seurauksen uhka.⁹⁴ Nyt kyseessä oli selkeä uhkaus, asianomistajan tulisi maksaa vastaajalle ja ellei näin tapahdu niin vastaaja ilmoittaa verottajalle asianomistajasta tietyn asian.

Mainittujen tuomioiden lisäksi oli muitakin tapauksia, joissa uhattiin tappamisella tai vakavalla väkivaltarikoksella.⁹⁵ Harvinaista näyttää olevan sellainen menettely, jossa uhkaus kohdistetaan kolmanteen osapuoleen. Yleensä uhkaukseen syyllistynyt henkilö esitti itse uhkauksensa joko henkilökohtaisesti, tekstiviestillä, sähköpostilla tai jollain sosiaalisen median palvelulla. Uhkauksia voidaan tehdä myös mitä monipuolisemmilla tavoilla, oikeastaan mielikuvitus on rajana ja näenkin, että vainoamisyökälä on tuonut helpotusta puuttua kyseisen kaltaiseen menettelyyn. Todella moni vihjaileva uhkaus ei täyttäisi laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä, mutta täyttää vainoamisen tekotapoihin sisältyvän uhkaamisen. Tekotapamuotona uhkaaminen olikin heti toiseksi yleisimpänä yhteydenottamisen jälkeen. Yhteensä 76:ssa tapauksessa esiintyi vainoamisen tekotapaluokkaan kuuluvaa uhkailua.

Vainoamistaktikat voidaan jakaa kolmeen pääryhmään, joista väkivaltaryhmä on yksi. Se muodostuu fyysisestä ja verbaalista väkivallasta sekä niillä uhkaamisesta ja omaisuuden vahingoittamisesta.⁹⁶ Tätä jaottelua tukevat hyvin myös muut rikosnimikkeet, joita tuomioissa esiintyi, kuten laittomat uhkaukset, pahoinpitelyt ja vahingonteot. Enemmän vainoamisen kategorioita on luokiteltu ulkomaisessa kirjallisuudessa, jossa jaottelu on tehty sofistikoituneemmin.⁹⁷

⁹² Etelä-Savon KO (nro 4).

⁹³ Varsinais-Suomen KO (nro 13.)

⁹⁴ HE 19/2013 vp, s. 50.

⁹⁵ Helsingin KO tuomiot (8 ja 9); Kymenlaakson KO (nro 2); Pohjois-Savon KO (nro 2) ja Lapin KO (nro 6).

⁹⁶ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 753.

⁹⁷ Katso esimerkiksi Spitzberg – Cupach 2014, s. 117 – 123.

4.3 Seuraaminen

Vainoamisen toisena tekotapana on toisen henkilön seuraaminen. Hallituksen esityksen mukaan seuraaminen on fyysistä ja se voi tapahtua siten, että tekijä liikkuu sinne minne uhrin. Seuraaminen voi tapahtua jalkaisin tai kulkuvälineellä. Edellytyksenä tunnusmerkin soveltumiselle ei ole kommunikointi uhrin kanssa. Seuraamiselle ei ole asetettu mitään enimmäisetäisyyttä. Seuraamista on esimerkiksi sellainen, että henkilö asettuu toisen työpaikan läheisyyteen tai ajaa autolla toisen asunnon ohi ja teon motiivina on se, että toinen on työpaikalla tai kotona. Seuraamiseksi katsotaan sekin, että odottaa toista paikassa, jonne tietää hänen tulevan. Sattumanvaraista kohtaamista ei kuitenkaan katsota seuraamiseksi. Tekotavan toteutuminen ei edellytetä sitä, että kohde havaitsee seuraamisen.⁹⁸

Tuomioistuimien katsoi vastaajan syyllistyneen vainoamiseen, kun hän oli seurannut asianomistajaa työmatkoilla bussiin, lapsen päiväkotimatkoihin liittyen sekä kauppakeskuksessa.⁹⁹ Espoon kärjäoikeus totesi vastaajan asentaneen seurantalaitteen entisen tyttöystävänsä autoon. Laitteen asentaminen tulkittiin tekotapana seuraamiseksi.¹⁰⁰ Etelä-Savon kärjäoikeus päätyi erilaiseen lopputulokseen vastaavanlaisessa tapauksessa, kun autoon oli asennettu seurantalaite. Seurantalaitteella saatavien tietojen perusteella vastaaja oli käynyt kahdesti tiedustelemassa eräässä osoitteessa ja pyrkinyt näin selvittämään henkilön, joka siellä asui. Kärjäoikeuden mukaan vastaajan menettely ei täyttänyt seuraamista koskevaa tekotapaa, sillä hallituksen esityksestä ilmenee selvästi, että seuraamisen päämääränä on oltava tekijän pyrkiminen samaan fyysiseen sijaintiin uhrin kanssa. Vastaajan motiivina oli ollut asianomistajan liikkeiden seuraaminen ja sitä kautta hänen seurassaan olleiden henkilöllisyyden selvittäminen.¹⁰¹

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli hakeutunut maataloustöihin osaksi asianomistajan omistamaan maatalousyhtymään. Vastaajan tarkoituksena oli ollut päästä tarkkailemaan ja seuraamaan kohdetta.¹⁰² Sama kärjäoikeus katsoi seuraamisen täytyneen tilanteissa, jolloin vastaaja oli ajanut uhrin talon ohitse muutamia kertoja, odottanut kerran työpaikan läheisyydessä sekä selvittänyt uhrin yöpymispaikan seuraamalla tätä autolla.¹⁰³

⁹⁸ HE 19/2013 vp, s. 50.

⁹⁹ Espoon KO (nro 2).

¹⁰⁰ Espoon KO (nro 8).

¹⁰¹ Etelä-Savon KO (nro 2).

¹⁰² Etelä-Pohjanmaan KO (nro 3).

¹⁰³ Etelä-Pohjanmaa KO (nro 1).

Kanta-Hämeen käräjäoikeus totesi vastaajan syyllistyneen kahteen eri vainoamiseen, kummasakin tapauksessa muiden tekotapojen ohella hän oli seurannut asianomistajaa kaupungilla. Yksi teonkuvauksessa mainittu seuraaminen hylättiin, koska ei saatu varmuutta siitä, oliko kyseessä seuraaminen vai sattumalta tapahtunut kohtaaminen kaupungilla (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁰⁴ Autolla seuraaminen katsottiin toteennäytetyksi tilanteessa, jossa vastaaja oli seurannut asianomistajaa autolla intensiivisesti lähietäisyydellä sekä kääntynyt kaupungilla noin 6-7 kertaa asianomistajan perään (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁰⁵ Pohjanmaan käräjäoikeudessa käsiteltiin tapahtumaa, jossa tekijä oli seurannut vainoamaansa henkilöä poliisiasemalle asti. Mies oli ensin yrittänyt päästä uhrin asuntoon sisälle, mutta epäonnistunut yrityksessään. Tämän jälkeen mies ”poistui” oven takaa, mutta oli kuitenkin jäänyt odottamaan naista rappukäytävään. Naisen lähdettyä asunnostaan yhdessä tyttärensä kanssa, oli mies lähtenyt seuraamaan heitä ja seurannut aina poliisiasemalle asti, jossa mies oli jatkanut huutelemista heille (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁰⁶

Vuosia jatkunut seuraaminen ja tarkkailu oli käsiteltävänä Kanta-Hämeen tuomiossa (nro 7). Tutkimusten mukaan keskimääräisenä vainoamisen kestona pidetään noin kahta vuotta.¹⁰⁷ Syytteessä oleva ajankohta sijoittuu vainoamisen kriminalisoinnin alkamisajankohtaan eli vuoden 2014 alusta 10 kuukauden pituiselle ajanjaksolle. Tapauksessa vastaajan intensiivinen seuraaminen ja myöskin tarkkailu olivat rajoittaneet asianomistajan jokapäiväistä elämää ja hänen liikkumistaan. Lopulta tilanne oli johtanut siihen, että asianomistaja oli sopinut vastaajan kanssa esimerkiksi salivuorojen käytöstä. Sopimuksen tarkoituksena oli ollut, ettei vastaaja tulisi samaan aikaan salille asianomistajan kanssa. Vastaaja ei kuitenkaan noudattanut sopimusta vaan oli ilmestynyt usein samaan aikaan salille sekä muutenkin seurannut asianomistajaa niin yleisesti, että asianomistajan 6-vuotias poika oli osannut tunnistaa vastaajan käyttämän auton.

Helsingin käräjäoikeus arvioi tuomiossaan seuraamista yhtenä osatekona. Tapahtumankuvauksen mukaan vastaaja oli odottanut asianomistajaa työmatkan varrella olevassa parkkihallissa. Toisinaan vastaaja oli ollut parkkihallin ovella vastassa ja odottanut kunnes asianomistaja poistui sieltä. Vastaaja oli myös asianomistajan kohdatessaan esittänyt vaatimuksen, jonka mukaan asianomistajan piti poistaa puhelimesta ne tekstiviestit, joita vastaaja oli lähettänyt (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁰⁸ Pirkanmaan käräjäoikeuden oikeus katsoi, että vastaaja oli runsaiden yhteydenottojen lisäksi seurannut asianomistajaa ajamalla usein tämän kodin ja työpaikan ohitse

¹⁰⁴ Kanta-Hämeen KO (nro 2).

¹⁰⁵ Pohjanmaan KO (nro 7).

¹⁰⁶ Pohjanmaan KO (nro 11).

¹⁰⁷ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 753.

¹⁰⁸ Helsingin KO (nro 9).

sekä tarjonnut hänelle kyytiä autolla useaan otteeseen. Asianomistaja kertoikin menneensä auton kyytiin 5-10 kertaa, mutta hän oli kieltäytynyt useammin tarjotusta kyydistä kuin mennyt auton kyytiin. Mikäli asianomistaja oli kieltäytynyt tarjotusta kyydistä, oli vastaaja tämän vuoksi ajanut edestakaisin asianomistajan ohitse tämän kävellessä kotiinsa ja odottanut häntä pihassa silloin, kun asianomistajalla ei ollut lapsia mukanaan. Se, että asianomistaja oli vapaaehtoisesti mennyt 5-10 kertaa vastaajan kyytiin ei käräjäoikeuden perustelujen mukaan antanut arvioida vastaajan menettelyä toisin, vaan hänet tuomittiin vainoamisesta.¹⁰⁹

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden tuomion (nro 1) mukaan vastaaja oli pysäköinyt useita kertoja käytössään olleen auton asianomistajan auton viereen. Vastaaja ei ollut pyrkinyt välittömään kontaktiin lähestymiskiellon takia, mutta oli osoittanut asianomistajalle olevansa lähistöllä ja näin seuraavansa tätä. Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa seuraaminen oli ollut toistuvaa ja säännönmukaista. Esimerkiksi toinen lapsista oli oppinut ennakoimaan vastaajan paikalle ilmestymisen. Vastaaja oli lähes päivittäin ajanut asianomistajan kodin ohi, lisäksi seuraaminen tapahtui säännönmukaisina kohtaamisina liikenteessä, joihin ei ollut uskottavaa eikä hyväksyttävää syytä tai perustetta. Seuraaminen kohdistui myös asianomistajan perheenjäseniin joko suoraan tai välillisesti. Asianomistaja oli ollut erityisen ahdistunut siitä, että vastaaja tuntui tietävän heidän menonsa ja liikkeensä etukäteen. Myöhemmin oli selvinnyt, että vastaaja oli salakuunnellut asianomistajaa ja siksi hän oli ollut niin hyvin selvillä asianomistajan tekemisistä ja liikkeistä.¹¹⁰

4.4 Tarkkaileminen

Tunnusmerkistössä kolmantena tekotapana mainitaan tarkkaileminen. Hallituksen esityksen mukaan henkilö voi tarkkailla toista havainnoimalla. Tarkkailemisen apuvälineinä voidaan käyttää teknisiä apuvälineitä kuten kiikaria tai kameraa. Merkitystä tarkkailun suhteen ei ole sillä, missä tarkkailija tai tarkkailtava on. Tarkkaileminen voi tapahtua yhtä hyvin kotirauhan piirissä kuin sen ulkopuolellakin.¹¹¹ Vainoamistaktiikoista tarkkaileminen muodostaa toisen ryhmän. Taktiikan tarkoituksena on kerätä mahdollisimman paljon tietoa uhrista.¹¹² Näitä tietoja voidaan käyttää myöhemmin uhria vastaan eri tavoilla.

¹⁰⁹ Pirkanmaan KO (nro 5).

¹¹⁰ Varsinais-Suomen KO (nro 1).

¹¹¹ HE 19/2013 vp, s. 50 – 51.

¹¹² Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 753.

Aikaisemmin mainitussa Etelä-Savon käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa (nro 2) seuraaminen katsottiin vastoin syyttäjän kantaa tarkkailuksi. Tapauksessa vastaaja oli asentanut asianomistajan autoon teknisen seurantalaitteen. Tuomioistuimien katsoi seurantalaitteella tapahtuvan seuraamisen kuuluvan vainoamisen tunnusmerkistön mukaiseen tarkkailemiseen. Vastaaja oli muutamien päivien aikana lähettänyt yhteensä 171 viestiä saadakseen tiedon asianomistajan ajoneuvoon kiinnitetyn laitteen sijainnista. Käräjäoikeus totesi vastaajan tarkkailutoimien olleen laadultaan intensiivisiä. Tuomioistuimen perustelujen mukaan tekotapana seuraamisen täytyy hallituksen esityksen mukaan olla nimenomaan fyysistä seuraamista.

Tarkkailemiseksi todettiin tapahtumainkulku, jossa vastaaja oli tarkkaillut asianomistajaa omalta työpaikaltaan kirjastosta. Vastaaja oli myös istunut kaksi eri kertaa kokonaisen päivän asianomistajan työpaikalla olevassa ravintolassa, josta hän oli tarkkaillut asianomistajaa (tuomio ei ole lainvoimainen).¹¹³ Helsingin käräjäoikeus katsoi, että vastaaja oli usein tarkkaillut asianomistajan asunnon ikkunaa vastapäisistä pensaikosta sekä vastapäiseltä kalliolta kiikareilla. Vastaaja oli myös useaan kertaan pysäköinyt autonsa siten, että hän oli kyennyt näkemään suoraan auton sisältä asianomistajan pohjakerroksessa sijaitsevan asunnon sisälle. Kerran asianomistaja oli yllättänyt vastaajan viereiseltä kadulta, jossa hän oli ollut jälleen kiikareilla tarkkailemassa. Tapauksessa asianomistaja oli tehnyt usein vastaajalle selväksi, että hänen tulee lopettaa tarkkaileminen sekä muu toiminta ja jättää hänet rauhaan. Vastaajan toiminta oli vaikuttanut asianomistajan 17-vuotiaaseen lapseen niin paljon, että lapsi oli ajautunut hermoromahduksen partaalle. Motiivi vastaajan toiminnalle oli ollut rakkauden tapainen ja toiveena oli ollut myös suhteen muodostaminen asianomistajaan (tuomio ei ole lainvoimainen).¹¹⁴

Helsingin käräjäoikeuden antaman tuomion perusteluissa todettiin, että asianomistaja oli kertonut uskottavasti siitä, kuinka vastaaja lähetti viestejä, joissa hän oli kertonut tietävänsä asianomistajan miesystävän auton rekisterinumeron sekä sen, milloin miesystävän auto ilmestyy paikalle. Vastaaja oli edelleen tehnyt selväksi, kuinka hän tietää missä ja milloin asianomistaja liikkuu.¹¹⁵ Kainuun käräjäoikeuden tuomion (nro 6) mukaan vastaaja oli myöntänyt menelleensä syytteen teon kuvauksen mukaisesti, jonka mukaan vastaajaa syytettiin seuraamisesta ja tarkkailemisesta siten, että hän oli selvittänyt asianomistajan olinpaikkaa soittamalla asianomistajalle sekä hänen tuttavilleen. Kanta-Hämeen tuomiossa (nro 8) todettiin, että vastaaja oli tunnut olevan jatkuvasti varsin tietoinen siitä, keitä asianomistaja oli tavannut ja missä hän oli kulloinkin liikkunut sekä siitä, mitä hän ylipäätään oli tehnyt. Tällainen ei ollut mahdollista,

¹¹³ Espoon KO (nro 9).

¹¹⁴ Helsingin KO (nro 1).

¹¹⁵ Helsingin KO (nro 5).

ellei vastaaja olisi jatkuvasti tarkkaillut asianomistajan toimintaa. Vastaajan oli myös katsottu ilmiselvästi pyrkineen kyselemään lapsilta tietoja, jotta hän olisi saanut mahdollisimman paljon selville asianomistajan aikeista. Oikeustapauksen teonkuvauksesta tai perusteluista ei käynyt ilmi, kuinka tarkkailu oli tosiasiasa suoritettu (tuomio ei ole lainvoimainen).

Tuhotyöhön ryhtyminen oli ollut osa vastaajan motiivia, kun hän oli tarkkaillut asianomistajan työpaikkana sijaitsevaa kunnantaloa sekä asianomistajan asuntoa. Asunnon tarkkaileminen oli osa vainoamisen kokonaisuutta ja se oli tapahtunut samassa yhteydessä, kun vastaaja yritti polttaa asianomistajan asunnon. Vastaaja tuomittiin vainoamisen lisäksi tuhotyöstä, lähestymiskielon rikkomisesta, ampuma-aserikoksesta ja varkaudesta (tuomio ei ole lainvoimainen).¹¹⁶ Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus totesi tarkkailun tapahtuneen, kun vastaaja oli ilmoittanut asianomistajalle muuttama viikko tämän muuton jälkeen, että hän tietää missä asianomistaja asuu. Lisäksi asianomistajan ollessa ulkoilemassa, vastaaja oli lähettänyt hänelle tekstiviestin: ”onko kiva olla ulkona?”¹¹⁷

Oulun käräjäoikeus katsoi tuomiolla (nro 1), että vastaaja oli tarkkaillut asianomistajaa puhelimen välityksellä. Tapauksessa vastaaja oli asianomistajan tietämättä hallinnoinut tämän puhelimen käyttötietoja ja oli sen kautta paikantanut asianomistajan puhelimen sekä hänen sijaintinsa useita kertoja. Vastaaja oli myös vaihtanut sähköpostin salasanaa sekä hankkinut lokitietoja asianomistajan puheluista (tuomio ei ole lainvoimainen).¹¹⁸ Pohjois-Savossa vastaajan todettiin tarkkaillleen asianomistajaa. Näyttönä tarkkailusta käytettiin vastaajan lähettämiä tekstiviestejä asianomistajalle. Vastaaja oli muun muassa kirjoittanut olevansa 100 metrin päässä asianomistajasta vaikkei asianomistaja häntä näekään. Vastaaja oli myös kysynyt tulisiko asianomistaja käymään hänen luonaan.¹¹⁹ Pohjanmaan käräjäoikeus katsoi, että vastaaja oli syylistynyt vainoamiseen muun muassa seuraamalla ja tarkkailemalla. Osa tekokokonaisuutta oli tapahtuma, jossa vastaaja oli nähnyt asianomistajan lapsineen uimapaikalla. Tämän jälkeen hän oli ajanut tyhjällä tukkirekalla ilman asiallista syytä lenkin uimapaikan pysäköintialueen kautta ja samalla hiljentänyt vauhtia sekä tuijottanut asianomistajaa. Tämän tehdessään vastaaja oli muodostanut käsillään kiikarit silmiensä eteen kuvastaakseen, että hän seuraa ja tarkkailee asianomistajaa (tuomio ei ole lainvoimainen).¹²⁰ Pirkanmaan käräjäoikeus katsoi tarkkailemiseksi

¹¹⁶ Lapin KO (nro 1).

¹¹⁷ Länsi-Uudenmaan KO (nro 4).

¹¹⁸ Nikupeteri 2016, s. 169. Teknologian kautta tapahtuva vainoaminen aiheuttaa haasteita eri viranomaisille ja teknologia-alan osaajille. Kuinka pystytään osaltaan ehkäisemään teknologian tuottamia mahdollisia riskejä vainon uhreille. Keskeistä olisi saada uhreille paremmat valmiudet suojautua kehittyvän informaatio- ja kommunikaatioteknologian riskeiltä.

¹¹⁹ Pohjois-Savon KO (nro 3).

¹²⁰ Pohjanmaan KO (nro 10).

sellaiset teot, joissa vastaaja oli usein pyöräillyt asianomistajan talon läheisyydessä vaikkei vastaajan työmatka tai kauppamatka sitä olisi vaatinut. Kokonaisuus huomioon ottaen vastaajan toiminta oli viitannut asianomistajan tarkkailuun.¹²¹

Tuomioiden perusteluissa olisi mielestäni paremmin voinut eritellä sitä, mikä on luokiteltavissa seuraamiseksi ja mikä tarkkailemiseksi. Tekotapoina seuraaminen ja tarkkaileminen saattavat näyttäytyä osin päällekkäisinä esimerkiksi silloin, kun vainoaja ajaa autolla uhrin asunnon ohitse. Motiivina on ollut se, että toinen on kotona, mutta samalla tarkoituksena on ollut myös tarkkailla mitä uhrin kotona tapahtuu. Tarkkailun motiivina voi olla vainoajan halu tietää keitä henkilöitä uhrin asunnolla käy vierailemassa. Oikeustapausten perusteella kartoitettavissa oleva motiivi kyseisen kaltaisissa tilanteissa näyttäisi olevan entisen parisuhdekumppanin kokema mustasukkaisuus. Näkisinkin, että tämä tekotapojen ”osittainen päällekkäisyys” aiheuttaa sen, ettei tuomioistuin välttämättä erittele tarkemmin sitä, onko kyseessä tarkalleen ottaen seuraaminen vai tarkkaileminen, vaan todetaan molemmat samanaikaisesti täyttyneeksi.

Oikeustapausmateriaalissa oli vain seisemän sellaista tapausta, joissa oli todettu tarkkailua, mutta ei seuraamista. Niissäkin tapauksissa tarkkailu oli tyypillisesti sellaista, jossa uhria tarkkailtiin hänen ollessaan kotona. Oikeustapausten perusteella molemmat tekotavat esiintyvät usein samalla kertaa, kuitenkin sillä erotuksella, että seuraamista esiintyi 55:ssä tapauksessa ja tarkkailemista 41:ssä tapauksessa.

4.5 Yhteyden ottaminen

Neljäntenä tekotapana on yhteyden ottaminen, jossa kyse on tekijän kommunikaatiosta kohteen suuntaan. Yhteydenotto voidaan toteuttaa menemällä kohteen luokse ja ottamalla kontaktia tähän. Mikäli siis henkilö pääsee puheisiin vainottavan kanssa, katsotaan se yhteydenotoksi. Vainoaja voi myös soittaa tai lähettää viestejä kohteelle. Yhteydenoton edellytyksenä ei ole se, vastataanko henkilön (vainoajan) jättämään viestiin. Merkitystä ei ole myöskään sillä, jos viesti olisi luonteeltaan sellainen, ettei siihen pyydetä nimenomaista vastausta. Yhteydenotoksi katsotaan siis esimerkiksi soittopyyntö tai vaikkapa kirje tai tekstiviesti, jossa ei pyydetä reagointia viestiin. Yhteydenottaminen voi tapahtua myös lähettämällä viesti kohteelle yleiseltä keskuste-

¹²¹ Pirkanmaan KO (nro 3).

lupalstalta. Erilaiset huomionsoitukset kuten kukkien tuominen tai lähettäminen voivat toteuttaa yhteydenottamisen tunnusmerkistön. Yhteydenottaminen voi tapahtua myös välikäden kautta. Siinä kolmas henkilö välittää tekijän viestejä kohteelle. Välittäjän vastuu voi myös tulla kysymykseen, jos hän on selvillä tekijän toiminnan luonteesta.¹²²

Espoon kärjäoikeus katsoi vastaajan lähettäneen epäasiallisia viestejä epäasialliseen vuorokaudenaikaan. Syytteen mukaan vastaaja oli lähettänyt 45 sähköpostiviestiä ja noin 6 tekstiviestiä, joista suurin osa oli ollut sekavia ja epäasiallisia.¹²³ Etelä-Savon kärjäoikeuden tuomion mukaan vastaaja oli lähettänyt kirjallisen todisteen perusteella asianomistajalle 101 viestiä, joista osa oli lähetetty Facebookin kautta. Asianomistajaa oli viesteissä nimitelty lehmäksi, piripääksi ja valehtelijaksi. Suurin osa viesteistä ei ollut liittynyt yhteisiin lapsiin, vaikka vastaaja näin oli oikeudessa väittänyt.¹²⁴

Helsingin kärjäoikeuden mukaan vastaaja oli lähettänyt noin 3500 tekstiviestiä asianomistajalle sekä ainakin yhden sähköpostiviestin asianomistajan työkaverille. Osa viesteistä oli ollut sävyiltään uhkailevia ja painostavia.¹²⁵ Hyvinkään kärjäoikeuden käsiteltiin vastaajan fyysisen kontaktin kautta tapahtunutta yhteydenpitoa uhreihin. Vastaaja oli ollut lähestymiskiellossa 7-8-vuotiasta tytärtään sekä entistä puolisoaan kohtaan. Teonkuvauksen mukaan vastaaja oli kulkenut koulun juhlassa heidän perässään ja samalla lähestynyt tytärtään voidakseen puhua hänelle. Näin tehdessään, vastaaja oli samalla valokuvannut tytärtään. Eri kerralla vastaaja oli lähestynyt kaupassa tytärtään ja tämän velipuolta sekä puhunut heille. Edelleen koulun päättäjäisissä vastaaja oli seurannut tytärtään ja entistä puolisoaan sekä puhunut tyttärelleen tilanteessa, jolloin tämä oli ollut oppilasjonossa kirkon ovella. Viimeisimpänä vainotekona vastaaja oli lähettänyt entiselle puolisolleen kaksi tekstiviestiä sekä sähköpostiviestin, joille ei ole oikeuden mukaan ollut tarvetta. Äidin kertomuksen mukaan vastaajana olevan isän käytös oli aiheuttanut itkuisuutta 8-vuotiaalle lapselle. Vastaaja tuomittiin vainoamisesta sekä lähestymiskiellon rikkomisesta tytärtään ja entistä puolisoaan kohtaan (tuomio ei ole lainvoimainen).¹²⁶ Kainuun kärjäoikeuden antaman tuomion mukaan vastaaja oli soittanut 15-vuotiaalle asianomistajalle 10 puhelua ja lähettänyt ainakin 16 tekstiviestiä. Kärjäoikeus pitää vastaajan lähettämiä viestejä sävyiltään painostavina ja sosiaalisten suhteiden toimivuuden osalta asianomistajan vastuuta korostavina, jopa syyllistävinä (tuomio ei ole lainvoimainen).¹²⁷ Varsinais-Suomen

¹²² HE 19/2013 vp, s. 51.

¹²³ Espoon KO (nro 6).

¹²⁴ Etelä-Savon KO (nro 3).

¹²⁵ Helsingin KO (nro 4).

¹²⁶ Hyvinkään KO (nro 4).

¹²⁷ Kainuun KO (nro 7).

käräjäoikeus totesi vastaajan tekemien puhelinsoittojen lukumäärää käsittämättömäksi (numeraalista lukua tuomioissa ei esiintynyt). Puhelinsoittojen lisäksi vastaaja oli lähettänyt asianomistajalle sekä hänen äidilleen tekstiviestejä siten, että joku toinen henkilö oli ne vastaajan puolesta kirjoittanut. Viestejä oli lähetetty useista eri puhelinliittymistä.¹²⁸

Välikäden kautta tapahtuneita yhteydenottoja käsiteltiin Pirkanmaan käräjäoikeudessa. Tuomion mukaan vastaaja oli käyttänyt 17 eri viestintätapaa ja kaiken kaikkiaan hän oli ollut yhteydessä kuuteen eri henkilöön. Esimerkiksi ääniviestistä oli ollut todettavissa, ettei asianomistajan veljelle lähetettyä ääniviestiä ollut tarkoitettu veljelle, vaan se oli nimenomaan kohdistettu asianomistajalle. Vastaaja oli myös ollut yhteydessä turvakotiin ja asianomistajan ystäviin. Kaikkien yhteydenottojen sävy oli ollut aggressiivinen ja solvaava asianomistajaa kohtaan. Yhteydenottomääriä oli ollut noin 200 kappaletta (tuomio ei ole lainvoimainen).¹²⁹ Kymenlaakson käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaaja oli lähettänyt asianomistajan äidille tekstiviestejä, vaikka vastaaja oli tiennyt, ettei hän osaa suomea. Käräjäoikeuden mukaan vastaajalle ei ole voinut tulla yllätyksenä se, että asianomistaja oli saanut vastaajan lähettämät viestit tietoonsa. Vastaaja oli lähettänyt myös yhteisten lasten puhelimitse asianomistajalle viestejä, joiden tuomioistuin katsoi olleen asiattomia. Yhden viestin osalta tuomioistuin punnitsi näyttöä ja päätyi siihen, että huomioiden viestin lähetysaika, ei voitu pitää vastaajan kannalta uskottavana väitettä, jonka mukaan hän olisi tallentanut viestin puhelimeen. Tämän kyseisen tallennetun viestin hänen poikansa olisi sitten lähettänyt tahattomasti asianomistajalle (tuomio ei ole lainvoimainen)¹³⁰. Satakunnan käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaaja oli yrittänyt ottaa yhteyttä asianomistajaan puhelimitse ja sosiaalisen median välityksellä. Yhteydenottoja asianomistajaan oli yritetty myös tämän läheisten ja ystävien kautta.¹³¹

Astetta ylemmässä oikeusistuimessa arvioitiin uhrin sukulaisille lähetettyjen viestien oikeudellista jäsentelyä. Turun hovioikeudessa käsiteltiin vainoamisen tunnusmerkistön toteutumista tilanteessa, jossa tekijä oli lähettänyt asianomistajan sukulaisille viestejä. Tapauksessa vainoamisen tunnusmerkistön ei katsottu toteutuneen siltä osin, että kyse olisi ollut välikäden kautta tapahtuneesta vainoamisesta. Tapauksessa ei ollut pääteltävissä, että tekijä olisi tarkoittanut lähettämänsä viestit välitettäväksi asianomistajalle, eikä hän sellaista ollut pyytänytäkään. Lisäksi asianomistaja oli itse pyytänyt sukulaisiaan välittämään viestit hänelle. Vastaaja tuomittiin vainoamisesta, mutta osateoiksi ei kyseisessä tapauksessa luettu sukulaisille lähetettyjä viestejä.¹³²

¹²⁸ Varsinais-Suomen KO (nro 3).

¹²⁹ Pirkanmaan KO (nro 11).

¹³⁰ Kymenlaakson KO (nro 3).

¹³¹ Satakunnan KO (nro 2).

¹³² Turun HO 29.11.2018 152819.

Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa käsiteltiin riitaisen avioparin erotilannetta. Asianomistajan kertoman mukaan vastaaja oli toistuvasti uhannut sekä lähettänyt tekstiviestejä hänelle. Asianomistaja kertoi myös joutuneensa pakenemaan kerran yöllä omasta kodistaan sen takia, että vastaaja oli alkanut potkimaan ulko-ovea ja ikkunoita. Oikeuskäsittelyn aikana asianomistaja ei ollut pystynyt erottamaan vastaajan tekoja toisistaan, mutta hänen mukaansa vastaajan toiminta oli ollut jatkuvaa häntä kohtaan. Vastaaja oli esittänyt suusanallista uhkailua sekä oli häiriköinyt muutenkin. Asianomistajan mukaan vastaaja oli soittanut puhelimella satoja soittoja eropäivästä alkaen. Kärjäoikeus ei kuitenkaan tuominnut vainoamisesta sillä perusteella, ettei asiassa ollut luotettavasti selvitetty milloin yhteydenottoja oli ollut ja mikä niiden sisältö oli ollut. Asianomistajan oma kertomus ei ole pelkästään riittänyt tuomitsemisen edellyttämällä varmuudella osoittamaan, että vastaaja olisi syylistynyt siihen rikokseen, josta hänelle oli vaadittu rangaistusta.¹³³

Edellä mainittu oikeustapaus on oikeastaan erinomainen esimerkki siitä, kuinka tärkeää uhrin on kerätä todistusaineistoa vainoteoista. Tapauksesta tulee vaikutelma, että esitutkinta on suoritettu puutteellisesti, koska tuomiosta ei käynyt ilmi, että olisi esitetty mitään välillistä syytettä tukevaa näyttöä, kuten esimerkiksi pakkokeinolain (806/2011) mahdollistamia laite-etsinnällä saatavia tietoja tai televalvonnalla saatavien tunnistetietojen hankkimisia.¹³⁴ Viestien sisällön dokumentoimisella on uhrin kannalta merkitystä todistusaineistona, jolla voidaan osoittaa esimerkiksi vainoajan uhkaukset tai muut epäasialliset yhteydenotot uhuriin. Dokumentointi on tärkeää siksi, että viestien sisältöä ei saa selville televalvonnalla. Ulkomaisen tutkimuksen mukaan rikosasioiden parissa työskentelevät henkilöt kehottavat vain hieman yli viidesosassa tapauksista uhreja dokumentoimaan vainokäyttäytymistä.¹³⁵

Yhteydenottaminen oli selvästi runsaslukuisin tekotavoista ja se esiintyi 124:ssä tapauksessa.¹³⁶ Yhteydenottojen perusteella 16:ssa tapauksessa syyttäjä oli esittänyt vainoamisen rinnalla vaihtoehdoisen syytteen viestintärauhan rikkomisesta. Kaikissa tapauksissa ensisijainen syyte vainoamisesta menestyi. Yhteydenottamisen runsaslukuisuutta selittää sen helppous, kuten puhe-

¹³³ Varsinais-Suomen KO (nro 2).

¹³⁴ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 762. Pakkokeinolain 8 luvun 20 §:ssä säädetään laite-etsinnästä. Sillä tarkoitetaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistuvaa etsintää. Pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ssä säädetään televalvonnasta. Vainoamisessa televalvontaa voidaan käyttää, jos rikos on tehty teleosoitetta tai telelaitetta käytäten. Televalvonnalla tutkitaan teleosoitteen tai telelaitteen tunnistamistietoja. Tutkitaan mihin osoitteisiin laitteella on oltu yhteydessä tai missä laitetta on käytetty.

¹³⁵ Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, s. 300.

¹³⁶ Ks. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2017, s. 450. Tutkimusaineistoon kuuluvien oikeustapausten perusteella yhteyden ottaminen oli tavanomaisin vainoamisen tekotapatunnusmerkistö.

limella soittaminen, tekstiviestien lähettäminen tai yhteyden ottaminen jollain sosiaalisen median alustalla. Nykyisin suureen rooliin ovatkin nousseet juuri erilaiset sosiaalisen median alustat sekä muut nykyaikaiset tieto- ja viestintäteknologian välineet.¹³⁷ Mikäli yhteyden ottamista verrataan fyysiseen seuraamiseen, niin ensin mainittu tapa on vainoajalle huomattavasti helpompi tapa kuin seuraaminen, joka vaatii huomattavasti enemmän vaivannäköä. Yhteydenottamisen helppous näkyi jossain tapauksissa erittäin runsaina tekoina. Vuorokaudessa voi lukumääräisesti olla kyse useista sadoista ja jopa tuhansista yhteydenotoista. Toisaalta digitaalisen viestintäteknologian avulla tapahtunut yhteydenottaminen tai sen yritys on helppo näyttää toteen, koska niistä jää digitaalinen jalanjälki. Asianomistajan on helppo tallentaa erilaisten sovellusten avulla esimerkiksi puhelut ja muutenkin säilyttää todistusaineistoa vainoteoista.

Vainoamisesta tuomitut vetosivat hyvin yleisesti yhteisten lasten vuoksi tapahtuvaan yhteydenpitoon, joka oli tärkeää lasten asioiden hoidon kannalta. Lähes poikkeuksetta yhteydenottojen määrä ylitti selvästi asiallisen määrän ja jossain tapauksissa lasta oli selkeästi käytetty tekoosynä yhteydenottoihin. Tyypillisesti yhteydenottojen luonteeseen kuului myös vainoajan uhrin kohdistuva solvaaminen. Lukumääräisesti sellaisia tapauksia oli 53 kappaletta, joissa vastaajan taholta oli vedottu yhteydenpidon tarpeellisuuteen yhteisten lasten takia, mutta yhteydenpito oli kuitenkin ylittänyt asiallisuuden rajat. Tutkimusten mukaan vainoaja voikin käyttää lasta eräänlaisena vainon työvälineenä, jolloin hän vetoaa lasten tarpeisiin pitääkseen yhteyttä lasten äitiin. Vainoaja voi osoittaa, että välittää lapsista, vaikka yhteydenpidon todellisena motiivina on nimenomaan yhteydenpito entiseen kumppaniin.¹³⁸

Hieman ongelmalliselta tilanne näyttää uhrin kannalta sellaisessa tapauksessa, jossa vainoaja kohdistaa yhteydenottamista uhrin sosiaaliseen lähipiiriin, tarkoittamatta kuitenkaan viestejä tai yhteydenottoja itse uhrille. Istanbulin sopimuksen 34 artikla koskeekin vain menettelyä, joka kohdistuu suoraan uhrin. Sopijamaat voivat ulottaa artiklan 34 sisällön koskemaan myös sellaista tekijän käytöstä, joka kohdistuu uhrin sosiaaliseen ympäristöön. Suomessa ei kuitenkaan ole kriminalisoitu sellaista menettelyä, joka kohdistuu uhrin sosiaaliseen lähipiiriin.¹³⁹

¹³⁷ Ks. HE 19/2013 vp, s. 23.

¹³⁸ Ks. Nikupeteri – Laitinen 2015, s. 250 – 251; Nikupeteri 2016, s.145.

¹³⁹ HE 19/2013 vp, s. 23.

4.6 Muu rinnastettava tapa

Viimeinen tekotapa on jätetty varsin avoimeksi sillä vainoaminen voi tapahtua myös muulla lainkohdassa nimenomaisesti mainittuihin tekotapoihin rinnastettavalla tavalla. Tällä on huomioitu se seikka, että vainoamisteot voivat olla hyvin monentyyppisiä ja myös tekniikan kehittyminen voi merkitä uusia vainoamisen toteuttamistapoja. Muiden kuin tunnusmerkistössä nimenomaisesti mainittujen tekotapojen tulee olla kuitenkin niihin rinnastettavia.¹⁴⁰ Tässä tekotapamuodossa rinnastettavuuden merkitys viittaa tekotapaan ja teon vakavuuteen. Vainoamisena voidaan arvioida muun muassa ilkeivallanteoja, toistuvia vahingontekoja tai epämiellyttäviä aineita sisältävien kirjeiden tai pakettien lähettäminen uhrille. Myös sosiaalisen median käyttäminen ja siellä esiintyminen toisen nimissä voi aiheuttaa esimerkiksi suuren määrän uhrin kannalta kiusallisia yhteydenottoja hänelle tuntemattomilta ihmisiltä.¹⁴¹

Käräjäoikeuden mukaan muuna rinnastettavana tapana voidaan pitää valokuvaamista. Valokuvaaminen täytti vainoamisen tunnusmerkistön tilanteessa, jossa vastaaja oli kuvannut lasten vaihtotilanteen, vaikka asianomistaja oli suhtautunut tähän kielteisesti. Tuomioistuimen perustelujen mukaan lähtökohtaisesti ihmisiä ja tilanteita saa kuvata julkisella paikalla, mutta vain kohdehenkilön suostumuksella. Kuvaamista lastenvaihtotilanteissa ei voitu pitää normaalina eikä sosiaalisesti hyväksyttynä, huolimatta siitä, että vastaajan tarkoituksena oli ollut kerätä todisteita mahdollista oikeudenkäyntiä varten. Valokuvaaminen oli aiheuttanut asianomistajalle pelkoa, stressiä ja ahdistusta siitä, mihin kuvattu materiaali voi päätyä. Käräjäoikeus totesi, että vainoamisen tunnusmerkistö ei edellytä tekijältä nimenomaista vainoamistarkoitusta, vaan riittävää oli ollut se, että tekijän oli täytynyt ymmärtää teon tyypillisesti aiheuttavan ahdistusta uhrille.¹⁴²

Kanta-Hämeen käräjäoikeus katsoi, että muu rinnastettava tapa oli vastaajan tunkeutuminen asianomistajan asuntoon vastoin hänen tahtoaan sekä kieltoa (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁴³ Mielestäni kriittisesti voi tarkastella Helsingin käräjäoikeuden tuomiota (nro 7). Tapauksessa vastaaja oli tehnyt kahdesta eri asianomistajasta rikosilmoituksia sekä toistasataa lastensuojeluilmoitusta. Mies ja hänen nykyinen avopuolisonsa olivat joutuneet miehen entisen puolison vainon kohteeksi. Syyttäjä oli teonkuvauksessaan vedonnut vastaajan yhteydenottoihin kum-

¹⁴⁰ HE 19/2013 vp, s. 51.

¹⁴¹ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

¹⁴² Etelä-Pohjanmaan KO (nro 1).

¹⁴³ Kanta-Hämeen KO (nro 4).

paankin asianomistajaan, mutta oli jättänyt huomioimatta vastaajan tekemät turhat lastensuojeluilmoitukset. Tuomiolauselmassa vainoamisen syyksilukeminen perustuu vastaajan tekemiin yhteydenottoihin asianomistajia kohtaan. Käräjäoikeus kyllä huomioi, että vastaaja oli häirinnyt asianomistajia käyttämällä lastensuojelua ja muita viranomaisia välikappaleena. Mielestäni syyttäjän olisi tullut yhteydenottojen lisäksi vedota teonkuvauksessaan vastaajan tekemiin turhiin lastensuojeluilmoituksiin. Ilmoitusten vuoksi mies oli joutunut yhdessä avopuolisonsa kanssa laatimaan lähes viikoittain vastineita lastensuojeluviranomaisille. Tapauksessa lastensuojeluviranomaisten rooli olikin ollut keskeinen tehtyjen turhien ilmoitusten vuoksi.¹⁴⁴

Kanta-Hämeen käräjäoikeus käsitteli vastaavanlaista tapausta. Syyttäjän teonkuvauksen mukaan vastaaja oli muun muassa tehnyt aiheettomia lastensuojeluilmoituksia. Oikeus ei kuitenkaan tuomion perusteluissa ottanut kantaa aiheettomiin lastensuojeluilmoituksiin eikä näin ollen arvioinut niiden osalta vainoamisen tunnusmerkistön toteutumista. Tapauksessa vastaajan katsottiin syyllistyneen vainoamiseen hänen asianomistajalle tekemiensä runsaiden yhteydenottojen perusteella.¹⁴⁵ Keski-Suomen käräjäoikeus katsoi, että muu rinnastettava tapa oli vastaajan tunkeutuminen ilman lupaa asianomistajan asunnolle vastaajan haltuun jääneiden avaimien avulla. Lisäksi vastaaja oli ottanut asunnolta kiusantekotarkoituksessa asianomistajan henkilökohtaisia tavaroita, joista osa oli myöhemmin palautettu. Samaan tekotapaluokkaan voidaan katsoa kuuluvan vainoamisen teonkuvaus, jonka mukaan vastaaja oli tunkeutunut illalla asianomistajan pihamaalle ja vahingoittanut omaisuutta päästämällä ilmat pois yhdestä auton renkaasta.¹⁴⁶

Keski-Suomessa käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli yrittänyt estää asianomistajaa lähtemästä asunnosta menemällä tämän eteen ja pyrkimällä estämään pääsyn autolle. Myöhemmin eri kerralla vastaaja oli yrittänyt estää asianomistajaa lähtemästä autolla sekä kieltänyt sanallisesti viemästä tavaroita autoon. Pari päivää myöhemmin vastaaja oli jälleen yrittänyt estää asianomistajan ja tämän äidin lähtöä autolla siten, että hän oli seisonut auton edessä ja yrittänyt estää heitä ottamasta koiraa mukaan. Vastaaja oli vielä tilanteessa koputellut autoa ja sen lasinpyyhkiäjiä.¹⁴⁷ Kymenlaaksossa oikeus käsitteli tapahtumaa, jossa vastaaja oli luonut asianomistajasta profiilin Venäjän Facebook-sivustolle kuusivuotiaiden kaksospoikien nimillä ja oli laittanut sinne asianomistajan kuvia ja tietoja ilman tämän lupaa.¹⁴⁸ Saman käräjäoikeuden alueella käsiteltiin tapahtumaa, joka koski rikottua omaisuutta osana vainotekoja. Syyttäjän teonkuvauksen

¹⁴⁴ Ks. Nikupeteri 2016, s. 164 – 165.

¹⁴⁵ Kanta-Hämeen KO (nro 8).

¹⁴⁶ Keski-Suomen KO (nro 4).

¹⁴⁷ Keski-Suomen KO (nro 6).

¹⁴⁸ Kymenlaakson KO (nro 3).

mukaan vastaaja oli käynyt asianomistajan oven takana sekä rikkonut tämän omaisuutta. Vastaaja oli tunnustanut syyttäjän teonkuvauksen mukaisen toiminnan ja tapauksen perustelut ovatkin jääneet niukaksi. Tulkitseen tapauksesta omaisuuden rikkomisen olevan muu rinnastettava tapa ja siten osa tekokokonaisuutta.¹⁴⁹ Oulun kärjäoikeuden mukaan vainoamisen asiakokonaisuuteen kuului käyttäjätilitietojen muokkaaminen sekä vastaajan polkupyörän säilyttäminen asianomistajan asunnon lähistöllä.¹⁵⁰

Pirkanmaan kärjäoikeudessa vastaajaa syytettiin muun muassa tarrojen liimaamisesta asianomistajan autoon sekä perättömästä ilmoituksesta asianomistajan työnantajalle. Perättömän ilmoituksen mukaan asianomistaja käyttää työnantajan autoa omiin ajoihinsa. Tuomiossa ei ole perusteluita sen suhteen, mihin tekotapaluokkaan kyseiset vastaajan teot kuuluvat.¹⁵¹ Saman kärjäoikeuden tuomittavana oli tapaus, jossa vastaaja oli soittanut kitaraa 5-10 kertaa asianomistajan asunnon ulko-oven takana. Vastaaja oli myös heiteltyt kiviä asunnon ikkunaan sekä käynyt satunnaisesti huutamassa oven takana ja soittamassa ovikelloa.¹⁵² Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden antamassa tuomiossa (nro 3) käsiteltiin tilannetta, jossa vastaaja oli tehnyt Facebookiin valeprofiileja, sekä käyttänyt näitä profiileja Instagramissa ja Tinderissä seuraten asianomistajan yhteydenpitoa muihin ihmisiin, hänen ihmissuhteitaan ja liikkumisiaan. Vastaaja oli myös luonut sisällöltään alentavan ja halventavan antelias meemit-sivuston, jonne vastaaja oli ladannut asianomistajan hänelle kertomat henkilökohtaiset asiat. Kärjäoikeus katsoi, että vainoaminen oli mahdollista toteuttaa myös seuraamalla uhrin profiilia sosiaalisessa mediassa. Oikeuden mukaan tulkintakysymyksenä voitiin pitää sitä, onko tällainen teknisten apuvälineiden avulla tapahtuva toiminta tarkkailua vai lainkohdassa tarkoitettu muu rinnastettava tapa.¹⁵³

Otin vapauden tulkita oikeustapauksia ja sellaisia osatekoja, joiden katsoin kuuluvan tähän tekotapaluokkaan. Ongelmana monessa tapauksessa oli kärjäoikeuden perustelut tai niiden puutteellisuus, sillä usein perusteluissa ei selkeästi otettu kantaa siihen, mikä tekotapa oli kyseessä. Tässä tekotapaluokassa kävi ilmi esimerkiksi se, kuinka vainoaja voi hyödyntää ja käyttää hyväksi viranomaisprosesseja, kuten lastensuojeluviranomaisia. Vainoaja voi yrittää toiminnallaan manipuloida sekä pyörittää viranomaisverkostoa omissa tarkoituksissaan. Sosiaalitteellisestä näkökulmasta katsottuna vainoaja käyttää valtaa toista henkilöä kohtaan tekemällä

¹⁴⁹ Kymenlaakson KO (nro 8).

¹⁵⁰ Oulun KO (nro 1).

¹⁵¹ Pirkanmaan KO (nro 2).

¹⁵² Pirkanmaan KO (nro 12).

¹⁵³ Vrt. Oikeusministeriön mietintö 24/2012, s. 97; HE 19/2013 vp, s. 24. Toisen seuraaminen virtuaalimaailmassa ei täytä kriminalisointiperiaatteiden vaatimuksia, mutta teko voi olla rangaistavaa muuna nimenomaisesti kirjattuihin tekotapoihin rinnastettavana.

tarpeettomia ja turhia lastensuojeluilmoituksia. Sosiaalitieteissä vainoa on tutkittu ja sitä pidetäänkin yhtenä vallan käytön välineenä. Nikupeteri on määritellyt kyseisen vallan käytön pahan vallan käyttämiseksi. Vainoajan vallan käyttö ei tuolloin ilmene niinkään voimana tai väkivalтана.¹⁵⁴ Vainotut naiset ovat myös kertoneet siitä, kuinka mies on halunnut pitää kiinni isyydestä. Tähän kuuluvat turhat ja perättömät lastensuojeluilmoitukset naisen toiminnasta sekä pitkittetyt huoltajuuskiistat. Tällä mies on pyrkinyt osoittamaan olevansa hyvä isä ja samalla yrittänyt saada naisen näyttämään epävakaa vanhemmalta.¹⁵⁵

Myös sosiaalisen median rooli korostuu tässä kategoriassa muussa roolissa kuin yhteyden ottamisena. Sosiaalisen median kautta on helppo levittää entisestä puolisoista kuvia tai videoita ja esiintyä hänen nimellään sekä nolata hänet tai tahrata maine. Riski tämän tyyliin digitaaliseen tiedon väärinkäyttöön lisääntyy sellaisilla ihmisillä, jotka julkaisevat itsestään paljon informaatiota sosiaalisessa mediassa.¹⁵⁶ Digitaalinen vaino näyttäytyy oikeastaan kaikissa tekotapa- luokissa jollain tavalla. Vainoajalle uhrin käyttämä teknologia jättää myös digitaalisia jalanjälkiä, kuten tietoja taloudesta, internetin käytöstä, paikannustietoja, tietoja ystävistä ja paljon muuta. Tämä antaa vainoajalle mahdollisuuden kerätä paljon erilaista tietoa ja käyttää sitä vainoamisen välineenä.¹⁵⁷ Uutisissa oli erittäin hyvä esimerkki siitä, kuinka sosiaalinen media tarjoaa kanavan tarkkailuun tavalla, jota ei ehkä tule ensimmäiseksi ajateltua. Uutisen mukaan Japanissa mies oli tunkeutunut poptähden asuntoon, minkä jälkeen hän oli alkanut kosketella naista. Mies oli päässyt naisen jäljille tutkimalla tämän sosiaaliseen mediaan jakamia kuvia. Yhdestä kuvasta mies oli löytänyt naisen silmästä heijastuksen juna-asemasta. Mies oli tämän perusteella selvittänyt kyseisen juna-aseman sijainnin, jonne hän oli myös mennyt väijymään naista. Naisen tultua paikalle, oli mies seurannut naista tämän kotiin. Mies oli myös selvittänyt asunnon sijaintia poptähden jakamien videoiden avulla. Kyseinen tapahtuma osoittaa, kuinka kuvat jopa heijastuksina voivat paljastaa paljon, mutta myös kuvat samoilta paikoilta tai kodin sisältä voivat paljastaa paljon ja kertoa vainoajalle uhrin olinpaikan.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Nikupeteri 2016, s. 145 – 146.

¹⁵⁵ Nikupeteri ym. 2017 (46), s. 297.

¹⁵⁶ Saridakis ym. 2015, 8. Conclusions; Ks. Nikupeteri 2016, s. 169.

¹⁵⁷ Perry 2012, s. 8.

¹⁵⁸ <https://www.iltalehti.fi/digi uutiset/a/46bc12a1-96e8-4ad3-a8e0-562686be6bfb>.

4.7 Oikeudettomuus

Vainoamisen tunnusmerkistön toteuttavan menettelyn tulee olla oikeudetonta. Tekotapojen osalta on hieman vaihtelua, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Esimerkiksi yhteydenottaminen voi olla hyväksyttävää ja perusteltua joissakin tapauksissa. Uhkaaminen sitä vastoin voi olla vain harvoin hyväksyttävää. Myöskään viranomaisten kuten poliisin suorittama intensiivinenkään tavoittelu tai pakkokeino- ja poliisilainmukainen laillinen tarkkailu ei toteuta vainoamisen tunnusmerkistöä. Perintätoimisto tai velkoja voi tavoitella, entinen puoliso saattaa yrittää selvittää lasten huoltoon tai omaisuuteen liittyviä asioita. Työelämässä on myös sallittuja työntekijään kohdistuvia tarkkailutoimenpiteitä. Niin ikään tiedotusvälineiden edustajien asianmukainen toiminta ei täytä vainoamisen tunnusmerkistöä. Mikäli teot ovat normaalielämään kuuluvia, silloin niitä ei pidetä oikeudettomina.¹⁵⁹

Espoon käräjäoikeus katsoi Facebook-viestittelyn kuuluvan normaalielämään. Tapauksessa vastaaja oli viestitellyt noin viiden viikon aikana entiselle vaimolleen sekä vaimon ystävälle. Vastaajalla oli yhteinen lapsi asianomistajan kanssa, asianomistajan mukaan biologinen isä oli kuitenkin joku toinen. Ex-vaimolle lähetettyjen viestien käräjäoikeus katsoi olleen sävyiltään varsin neutraaleja. Vastaaja oli kysynyt entisen vaimonsa vointia ja ehdottanut tapaamista. Vastaajalla oli ollut asiallinen peruste olla yhteydessä entiseen vaimoonsa heidän avioliittonsa sekä lapseen liittyvien asioiden takia ja koska vastaaja ei ollut saanut vastauksia, oli jokseenkin ymmärrettävää, että viestittely jatkui sen vuoksi. Ex-vaimon ystävälle vastaaja oli lähettänyt noin 40 viestiä, viestien sisältö oli ollut samansisältöistä lukuun ottamatta yksittäistä seksin tarjoamista. Yksittäisen viestin poimiminen ei ollut antanut selvyttä siitä, millaista keskustelua osapuolten välillä oli käyty kokonaisuudessaan. Käräjäoikeuden mukaan vastaajan viestittely entiselle puolisolalle ja tämän ystävälle ei ole ollut oikeudetonta. Sen lisäksi käräjäoikeus katsoi, että kun huomioidaan lähetettyjen viestien sisältö niin vastaajan tarkoituksena ei ole ollut aiheuttaa pelkoa tai ahdistusta kummassakaan asianomistajassa. Teko ei ole ollut myöskään tahallinen, joten vainoamisen edellytykset eivät tältäkkään osin täytyneet. Syyte vainoamisesta hylättiin.¹⁶⁰

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus antoi hylkäävän tuomion tapauksessa, jossa vastaaja ja asianomistaja olivat olleet molemminpuolisesti yhteydessä toisiinsa jonkin verran eron jälkeen ja

¹⁵⁹ HE 19/2013 vp, s. 52.

¹⁶⁰ Espoon KO (nro 1).

lisäksi heillä oli ollut osittain myös fyysistä kanssakäymistä kolmen kuukauden aikana. Vastaaja oli lähettänyt noin 300 kappaletta viestejä, joista osa oli koskenut lapsia, mutta myös paljon sellaisia viestejä, jotka eivät koskeneet lainkaan tai koskivat hyvin vähän lasten asioita. Vastaaja oli käynyt asianomistajan oven takana ja lasten harrastuspaikoilla, osittain myös muissa kuin lapsia koskevissa asioissa. Tuomion mukaan vastaaja oli yrittänyt menettelyllään pelastaa parisuhdetta. Vastaajalla oli ollut oikeus olla lasten harrastuspaikoilla sekä osallistua lasten yhteishuoltoon liittyvien asioiden hoitoon. Vastaajan menettely ei kokonaisuutena arvoellen ole ollut sellaista, että hänen tekonsa olisi täyttänyt vainoamisen tunnusmerkistön. Asia oli joka tapauksessa jäänyt epäselväksi ja tämän vuoksi vastaajaan kohdistettu syyte vainoamisesta oli hylätty.¹⁶¹

Helsingin käräjäoikeus käsitteli tapausta, jonka mukaan isä oli syytettynä useista lähestymiskiellon rikkomisista sekä vainoamisesta poikaansa kohtaan. Hyväksytyjä syytteitä lähestymiskiellon osalta oli 16 ja hylättyjä 20 kappaletta. Tapauksessa vanhempien välit olivat todella tulehtuneet ja kommunikointi heidän välillään ei onnistunut. Vainoamista oli arvioitu 40 eri osateon osalta, jotka sisälsivät tarkkailua, seuraamista ja yhteydenottamista 9 kuukauden ajaksolla. Vastaajan pojan elämäntilanne oli ollut erittäin ahdistunut ja hänellä oli isoja ongelmia koulussa. Ollessaan 5-vuotias poika oli ollut erittäin laajassa persoonallisuustutkimuksessa epätavallisen käyttäytymisen vuoksi ja vanhempien vaikean eron vuoksi. Viimeksi poika oli tavannut isäänsä vuonna 2010 ollessaan 8-vuotias. Pojan kertomukset isästään eivät ole olleet aina realistisia ja hänellä oli valehtelutaipumusta kertoessaan isäänsä liittyvistä asioista. Tapauksessa ei kuitenkaan ollut mitään sellaista, jonka perusteella poika olisi ollut vaarassa isänsä taholta. Käräjäoikeus totesi, että selvitetty osateot eivät yksittäisinä tekoina ole olleet erityisen vakavia lukuun ottamatta tapahtumainkulkua, jossa vastaaja oli pyrkinyt asianomistajan asunnon sisään. Toinen myöhemmin sattunut ahdistava tapahtuma oli ollut, kun vastaaja oli oven takaa huutanut pojalleen: ”Äitisi ei välitä, hän on niin sairas, laittaa sinut sijaisperheeseen!” Oikeus katsoi, etteivät vastaajan menettelyn vaikuttimet ole olleet oikeudettomia tai moitittavia, vaikka hänen käyttäytymisensä onkin ollut rangaistavaa lähestymiskiellon rikkomisena. Edellä mainitut kaksi osatekoa eivät olleet muodostaneet sellaista kokonaisuutta, jonka perusteella tekoja voitaisiin pitää vainoamisena. Käräjäoikeuden tuomiosta ilmenee mielestäni se seikka, että isä oli ollut aidosti huolissaan pojastaan ja siksi hän oli yrittänyt jollain tapaa olla poikansa elämässä mukana (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁶²

¹⁶¹ Etelä-Pohjanmaan KO (nro 2).

¹⁶² Helsingin KO (nro 3).

Varsinais-Suomen käräjäoikeus katsoi, että vainoamisen tunnusmerkistön mukaisia tekoja olivat olleet vastaajan käynti asianomistajan luona, yhden kerran tapahtunut autolla seuraaminen sekä muutama tehty niin sanottu ohiajo. Syyteen mukaisena ajankohtana vastaaja oli ollut useita kertoja asianomistajan asunnolla luvallisesti. Osapuolet olivat myös suunnitelleet yhteen muuttamista, joka kuitenkin kariutui myöhemmin. Tuomioistuin katsoi, että koska vastaajalla ja asianomistajalla oli yhteinen lapsi ja koska suunnitelmat olivat muuttuneet yhdessä asumisen suhteen, aiheutti se yhteisen lapsen asioiden selvittelyä ja siten yhteydenottoja vastaajan taholta. Syyte vainoamisesta hylättiin, koska eikä ollut näytetty, että vastaaja olisi tehnyt toistuvasti tekoja, jotka täyttäisivät vainoamisen tunnusmerkistön.¹⁶³

Aineistossa oli paljon sellaisia oikeustapauksia, joissa sinänsä olisi ollut perusteet yhteydenotoille, mutta oli kuitenkin ylitetty kriittinen raja, jolloin ei enää ole ollut oikeutettua pitää yhteyttä. Kaikestaan tapauksista 53 oli sellaisia, joissa vastaaja oli perustellut yhteydenpidon tarpeellisuutta lasten vuoksi. Yhteydenottojen määrä oli kuitenkin yleensä niin runsaslukuista, ettei sitä voitu pitää oikeutettuna ja perusteltuna lasten asioiden hoitamista varten. Mielestäni useimmista tapauksista kävi selkeästi ilmi kuinka lasta oli käytetty niin sanotusti tekosyynä yhteydenpidolle.

4.8 Tekojen toistuvuus

Vainoamiseen kuuluu olennaisena osana toistuvuus. Kyseessä ei ole yksittäinen rikollinen teko, vaan osateoista muodostuva henkilön elämänlaatua vakavasti häiritsevä tila, joka voi muodostua erittäin pelottavaksi tai ahdistavaksi ja hänen elämäänsä hallitsevaksi. Tunnusmerkistön mukaiset tekotavat eivät ainoaksi ja yksittäiseksi jäädessään yleensä aiheuta tällaista tilaa. Tunnusmerkistössä asetetaankin vaatimus vainoamisen tekotavoissa määriteltyjen tekojen tekemisestä toistuvasti. Tekojen toistuvuus lisää vainoamisen vakavuutta.¹⁶⁴ Tarkkoja sääntöjä ei voida antaa siitä, kuinka monta kertaa tekotapojen mukaista käyttäytymistä tulee toistaa, jotta vainoamisen tunnusmerkistö toteutuu. Määrän ohella tulee kiinnittää huomiota tekojen luonteeseen, esiintymistiheyteen, tekijän ja kohteen henkilöön sekä olosuhteisiin muutenkin. Mitä

¹⁶³ Varsinais-Suomen KO (nro 5).

¹⁶⁴ HE 19/2013 vp, s. 50 – 51.

suurempi negatiivinen merkitys osateoilla on kohteen vapauteen ja hyvinvointiin, sitä harvempia tekoja tarvitaan tunnusmerkistön toteutumiseen. Esimerkiksi uhkaaminen on yleensä vakavampi teko kuin yhteydenotto.¹⁶⁵

Kainuun käräjäoikeuden totesi vastaajan syyllistyneen vainoamiseen, kun tämä oli tehnyt 16 eri yhteydenottoa kahden päivän aikana. Perustelujen mukaan vastaajan yhteydenotot oli aiheuttaneet asianomistajalle ahdistusta, mikä heijastui myös hänen lapsiinsa.¹⁶⁶

Facebookin välityksellä lähetettyjä viestejä käsiteltiin Satakunnan käräjäoikeudessa. Tapauksessa vastaaja oli lähettänyt yhteensä 15 viestiä asianomistajalle kahden viikon ajanjaksolla. Puolustus vetosi Helsingin hovioikeuden ratkaisuun 2016:17 (R 15/2016), koska kyseisessä tapauksessa syyte vainoamisesta oli hylätty, vaikka yhteydenottoja oli enemmän kuin käräjäoikeudessa käsiteltävänä olevassa tapauksessa. Hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaaja oli soittanut asianomistajalle ainakin kymmenen kertaa ja lähettänyt noin kymmenen sähköpostiviestiä sekä noin viisi tekstiviestiä. Vastaaja oli lisäksi käynyt asianomistajan työpaikalla 3-4 kertaa, viettänyt asianomistajan asunnon edessä kolme iltaa sekä jättänyt asiaomistajalle lappuja postiluukusta. Hovioikeus hylkäsi syytteen vainoamisesta, koska vastaajan yhteydenotot olivat tapahtuneet lyhyen ajan sisällä (9.-13.2.2015) ja tekojen laatu huomioon ottaen ne eivät ole olleet vainoamisen edellyttämällä tavalla toistuvia. Vastaajan yhteydenotot olivat perustuneet pitkäaikaisen parisuhteen päättymiseen, jota ulkomailta Suomeen tullut vastaaja oli halunnut selvittää ja oli perustellusti ollut siinä käsityksessä, että asianomistaja suostuu keskustelemaan asiasta hänen kanssaan. Hovioikeuden mukaan vastaajan menettely sinänsä täytti vainoamisen tunnusmerkistön seuraamisineen ja yhteydenottoineen sekä yhteydenottoyrityksineen. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei vastaajan menettelyn lyhyt kesto eikä vastaajan menettely sellaisenaan ole ollut omiaan aiheuttamaan asianomistajalle sellaista vakavasti häiritsevää tilaa, joka olisi muodostunut erittäin pelottavaksi ja ahdistavaksi ja hänen elämänsä hallitseväksi.

Satakunnan käräjäoikeus tuomitsi omassa jutussaan vastaajan vainoamisesta. Syytteen hyväksyminen ja tuomitseminen kyseisessä tapauksessa oli johtunut tekojen toistuvuudesta, mutta myös on omiaan -kriteerin toteutumisesta (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁶⁷ Satakunnan käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaajan teot olivat olleet selkeästi vakavampia kuin hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa. Käräjäoikeuden mukaan vastaajan lähettämät viestit

¹⁶⁵ Frände ym. 2018, s. 495.

¹⁶⁶ Kainuun KO (nro 3).

¹⁶⁷ Satakunnan KO (nro 3).

olivat olleet asiattomia ja painostavia. Vastaaja oli myös häirinnyt ja uhannut asianomistajaa. Tekojen vakavuudella ja niiden rikollisella luonteella on merkitystä seurauksiin.¹⁶⁸ Satakunnan kärjäoikeuden ratkaisemassa asiassa vastaajan teoilla oli ollut rikollinen luonne ja tekojen luonne oli ollut selkeästi sellainen, joka on omiaan aiheuttamaan pelon uhrin turvallisuuden vaarantumiselle (on omiaan -kriteeri toteutui). Vastaaja tuomittiin vainoamisesta, laittomasta uhkauksesta ja lähestymiskiellon rikkomisesta.

Espoon kärjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa oli viisi asianomistajaa, joiden henkilötiedot olivat salattuja tuomioistuimen päätöksellä. Vastaaja oli lähettänyt saman perheen jäsenille viestejä tai postikortteja. Syynä tähän oli ollut perheen äidin ja vastaajan yhteinen seksisuhdehistoria, jonka vuoksi vastaaja epäili, olisiko hän naisen 15-vuotiaan lapsen isä. Vastaaja oli lähettänyt perheen 15-vuotiaalle lapselle onnittelukortin sekä viestin ask.fm-kysymyspalstalla. Yhteydenottoja oli tehty perheen äidille, isälle sekä myös toiselle lapselle. Vastaajan tekemät yhteydenotot olivat lukumääräisesti olleet yksi, kaksi ja kolme yhteydenottoa. Tuomiossa olevien henkilötietojen salausten vuoksi jäi epäselväksi, kenelle on mikäkin määrä viestejä lähetetty. Yhteydenottoja perheeseen vastaaja oli tehnyt 1.1.2014 jälkeen yhteensä kahdeksan kertaa. Tuomioistuin katsoi, etteivät vastaajan yhteydenotot olleet täyttäneet toistuvuuden vaatimusta kahden lapsen ja perheen isän kohdalla. Kärjäoikeudessa kuitenkin esitettiin väite, että tosiasiallisesti perheenjäsenille kohdistetut yhteydenotot oli tarkoitettu pääasiassa perheenäidille. Tämä myös tulkittiin kärjäoikeudessa samoin, joten kahdeksan yhteydenottoa riitti täyttämään toistuvuuden vaatimuksen perheen äidin kohdalla (tuomio ei ole lainvoimainen).¹⁶⁹

Keski-Suomen kärjäoikeus katsoi, että toistuvuuden määräksi riitti viisi tekoa noin kuukauden ajanjaksolla. Vastaajan tekoihin oli aina sisältynyt jollain tavalla yritys estää asianomistajan liikkeelle lähtö autolla.¹⁷⁰ Varsinais-Suomen kärjäoikeuden tuomiota (nro 5) käsiteltiin jo edellisen otsikon alla ja se ottikin jo kantaa siihen, milloin toistuvuuden ei katsota toteutuneen. Tuomion perustelujen mukaan tapahtumat olivat esitetyn näytön valossa yksittäisiä tapahtumia. Riittävänä toistuvuuden kannalta ei ole voitu pitää yhtä käyntikertaa, yhtä autolla seuraamista eikä muutamia niin sanottuja ohiajoja.

Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli mennyt asianomistajan asunnon pihalle 24.11.2014 ja kurkkinut ikkunasta sisälle. Kolme päivää myöhemmin (27.11.2014) vastaaja oli jälleen mennyt asianomistajan asunnon pihalle ja kurkkinut asunnon

¹⁶⁸ Ks. HE 19/2013 vp, s. 25.

¹⁶⁹ Espoon KO (nro 3).

¹⁷⁰ Keski-Suomen KO (nro 6).

ikkunasta sisälle sekä hakannut pitkään asunnon ovea. Samana päivänä vastaaja oli lähettänyt vielä yhden asiattoman tekstiviestin. Vastaajan oli todettu syyllistyneen vainoamiseen. Tuomio on lainvoimainen.¹⁷¹

Hyvinkään käräjäoikeus käsitteli tapausta, jossa vastaaja oli lähettänyt kolme tekstiviestiä 11.8 – 18.9.2015 välisenä aikana sekä yrittänyt soittaa kaksi kertaa 2.10.2015. Viimeisen tekstiviestin vastaaja oli lähettänyt 30.10.2015. Käräjäoikeus totesi, että vastaajan tekemiä yhteydenottoja oli ollut melko vähän ja ne olivat tapahtuneet lyhyen ajan sisällä. Tällä perusteella käräjäoikeus katsoi, etteivät nämä yhteydenotot olleet vielä täyttäneet vainoamisen tunnusmerkistöä.¹⁷² Kyseinen vastaaja oli tuomittu aikaisemmin vainoamisesta sekä kunnianloukkauksesta asianomistajan ollessa sama (Hyvinkään käräjäoikeuden tuomio nro 2). Aikaisemmalla tuomiolla ei kuitenkaan ollut tässä tapauksessa merkitystä, vaan käräjäoikeus perusteli yksinomaan tuomion vastaajan tekemien tekojen vähäisyydellä ja lyhyellä kestolla.

Kainuun käräjäoikeudessa käsiteltiin kahta eri vainoamiskokonaisuutta. Teonkuvauksen mukaan vainoamisen ensimmäinen ajanjakso kesti noin kolme kuukautta. Vastaavasti toinen vainoamisen ajanjakso oli teonkuvauksen mukaan kestoltaan yhden vuorokauden mittainen. Tuona yhden vuorokauden aikana vastaaja oli lähettänyt ainakin 11 viestiä ja soittanut kaksi kertaa asianomistajalle. Vastaaja tunnusti syyttäjän teonkuvauksen kahdesta eri vainoamiskokonaisuudesta, joista hänet myös tuomittiin. Perusteluiden mukaan vastaaja tuomittiin rangastukseen tunnustuksen, kirjallisina todisteina esitettyjen asiakirjojen ja asianomistajan kertomuksen perusteella. Tapauksessa oli niukat perustelut, eikä yhden vuorokauden tapahtumiin otettu erikseen kantaa.¹⁷³

Toistuvuutta on arvioitu käräjäoikeuksissa hieman eri tavoin. Tekijä tuomittiin vainoamisesta, kun hän oli neljän päivän aikana tehnyt kolme osatekoa, joista yksikään ei sisältänyt uhkaamista. Vastaavasti tekijää ei tuomittu tapauksessa, jolloin hän oli reilun kahden kuukauden aikana lähettänyt kolme tekstiviestiä, yrittänyt soittaa kaksi kertaa sekä lähettänyt vielä yhden tekstiviestin. Tekijää ei myöskään tuomittu sellaisessa tapauksessa, jossa hän oli lähettänyt kolme postikorttia asianomistajalle, mutta samassa yhteydessä kahdeksan yhteydenottoa katsottiin riittäväksi toistuvuudeksi. Myös yhden päivän aikana tehdyt kolmetoista eri yhteydenottoa riittivät toistuvuuden osoittamiseksi ja tuomitsemiseen. Annettujen tuomioiden perusteella ei voi tehdä selkeitä päätelmiä siitä, missä kulkee alaraja toistuvuuden osalta, johon vaikuttaa vielä tekojen luonne sekä tuomarin tulkinta tilanteesta.

¹⁷¹ Varsinais-Suomen KO (nro 4).

¹⁷² Hyvinkään KO (nro 3).

¹⁷³ Kainuun KO (nro 8).

4.9 On omiaan -kriteeri

Suomen rikoslainsäädännössä rikokset jakautuvat vaaran asteen perusteella kolmeen kategoriaan. Abstraktisen vaaran lisäksi muut kategoriaan kuuluvat vaarantamismuodot ovat tekorikoksia tai konkreettisia vaarantamisrikoksia. Abstraktinen vaara on kuvattu vaihtelevasti eri rikosten tunnusmerkistöissä. Vainoaminen kuuluu abstraktisiin vaarantamisrikoksiin ja tunnusmerkistön on omiaan -kriteeri tarkoittaa sitä, että teko aiheuttaa tyypillisesti pelkoa tai ahdistusta.¹⁷⁴

On omiaan -kriteeri kietoutuu toistuvuuden vaatimukseen, sillä mitä runsaslukuisampi on tekojen toistuvuus, sitä todennäköisemmin myös on omiaan -kriteeri toteutuu. Vainoamiseen kuuluvat eri tekotavat ovat toistuvina tekoina omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa ja ahdistusta. Tämän arvioinnin perustana on käytetty psykologista ja lääketieteellistä tietoa. Edellytyksenä ei ole, että teot ovat aiheuttaneet pelkoa tai ahdistusta, vaikka näin on hyvin voinut tapahtua. Näin ollen syyttäjän ei myöskään tarvitse näyttää toteen uhrin pelkoa tai ahdistuneisuutta. Se, että teot ovat omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, tarkoittaa sitä, että pelko tai ahdistus on vainoamistekojen tyypillinen seuraus. Lähtökohtana arvioinnissa käytetään keskimääräisihmistä. Huomioon otetaan kuitenkin henkilöön liittyvät olosuhteet kuten ikä tai erityinen haavoittuvuus. Arvio tehdään tekohetken näkökulmasta.¹⁷⁵

On omiaan -kriteeriä on hyvä arvioida aikaisemmin mainitun Satakunnan käräjäoikeuden tuomion (nro 3) sekä Helsingin hovioikeuden tuomion 2016:17 perusteella.¹⁷⁶ Käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaaja oli lähettänyt Facebookin välityksellä noin 15 viestiä asianomistajalle. Hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa vastaajan tekemiä yhteydenottoja oli tapahtunut enemmän kuin käräjäoikeuden käsittelemässä jutussa. Hovioikeus katsoi, että teot olivat kestäneet lyhyen aikaa ja lisäksi teoilta puuttui toistuvuus. Vastaajan menettely, tekojen laatu ja kokonaisuus huomioon ottaen, ei ole ollut sellaisenaan omiaan aiheuttamaan asianomistajalle sellaista vakavasti häiritsevää tilaa, joka olisi muodostunut erittäin pelottavaksi tai ahdistavaksi ja hänen elämänsä hallitsevaksi. Käräjäoikeuden tuomiossa kiinnitetään huomiota vastaajan aikaisempaan käyttäytymiseen ja yhteydenottoihin sekä niiden laatuun ja asianomistajan suhtautumiseen yhteydenottoihin. Käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa lähestymiskiello ei ole lopettanut vastaajan yhteydenottamista, vaan hän oli edelleen häirinnyt ja uhannut

¹⁷⁴ Ks. Tapani – Tolvanen 2013, s. 176 – 196; Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759; Tapani – Tolvanen 2016, s. 47; Frände ym. 2018, s. 496

¹⁷⁵ HE 19/2013 vp, s. 52; Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

¹⁷⁶ Katso alaviite 138.

asianomistajaa. Oikeus katsoi asianomistajan uskottavan kertomuksen perusteella, että vastaajan yhteydenotot olivat vaikuttaneen merkittävästi hänen elämänlaatuunsa. Asianomistaja oli kokenut ahdistusta ja voimattomuutta, kun viranomaistoimenpiteilläkään ei ole ollut vaikutusta vastaajan käytökseen.

Hallituksen esityksessä lausutaan, että jos teot eivät ole kovin vakavia tai tekijää ei koeta vaaralliseksi, ei menettely aiheuta kohteelle pelkoa, vaan pikemminkin ahdistusta. Ahdistus saattaa kuitenkin olla vainon kohteelle yhtä invalidisoivaa kuin pelko. Ahdistus merkitsee sellaista elämänlaadun heikkenemistä, jota vainokäyttäytyminen on omiaan aiheuttamaan. Ahdistus aiheutuu henkilölle kaiken aikaa läsnä olevasta ja arvaamattomasti esiin tulevasta vainokäyttäytymisestä, johon on vaikea vaikuttaa.¹⁷⁷ Ahdistuksella tarkoitetaan sellaista ahdistusta, joka tunnusmerkistön suojelutavoitteen näkökulmasta rinnastuu pelkoon.¹⁷⁸

Käräjäoikeuden tapauksessa korostui vainoajan aikaisempi käyttäytyminen, uhkaaminen ja lähestymiskielto asianomistajaa kohtaan. Pelkästään se ei ole vaikuttanut tuomioon, että yhteydenottojen määrä oli ollut pienempi kuin hovioikeuden antamassa tuomiossa. Käräjäoikeus, samoin kuin hovioikeus, ovat arvioineet vastaajan menettelyä ja tilannetta kokonaisuudessaan sekä arvioineet oliko on omiaan -kriteeri toteutunut. On omiaan -kriteerin toteutuminen arvioidaan lähtökohtaisesti objektiivisesti¹⁷⁹, mutta siinä huomioidaan myös uhri yksilönä sekä hänen vahinkoherkkyytensä.¹⁸⁰ Niin ikään hovioikeuden tuomiossa vastaajan käyttäytyminen oli ollut paljon maltillisempaa ja kyse oli ollut enemmänkin parisuhteen päättymisestä ja siihen liittyvistä yhteydenotoista. Lisäksi vastaajan katsottiin perustellusti olevan siinä käsityksessä, että asianomistaja suostuu keskustelemaan hänen kanssaan.

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden antaman tuomion (nro 12) mukaan mikään muu henkilödistelu kuin asianomistajan oma kertomus ei osoita, että vainoamistekoja olisi tapahtunut häntä kohtaan. Todistajana kuultu läheinen sukulainen kertoi oikeudelle, ettei asianomistaja pelännyt vastaajaa, vaan oli todennut heidän suhteensa olevan loppu. Suhteen loppuminen oli johtunut siitä, ettei vastaaja pukeutunut hyvin eikä hänestä ollut enää hyötyä. Todistajan mukaan asianomistaja oli käyttänyt vastaajaa taloudellisesti hyödyksi. Vastaaja oli antanut asianomistajalle rahaa yli 7.700 euroa, lisäksi asianomistaja oli ajanut vastaajan autolla sekä vastannut vastaajan lähettämiin viesteihin. Oikeus oli huomioinut asianomistajan oman käyttäytymisen ja oli sen

¹⁷⁷ HE 19/2013 vp, s. 52.

¹⁷⁸ Frände ym. 2018, s. 495.

¹⁷⁹ Laasanen 2004, s. 333. Laasanen mukaan objektiivinen tulkinta perustuu ulkoisesti havaittaviin seikkoihin eikä pelkästään sisäiseen mieltämiseen.

¹⁸⁰ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

perusteella todennut vastaajan perustellusti voineen ymmärtää, ettei asianomistaja pelkää eikä ahdistu vastaajan yhteydenotoista. Toisin sanoen tekijän menettely ei ole ollut omiaan aiheuttamaan pelkoa tai ahdistusta asianomistajassa. Merkitystä oli ollut sillä, minkä tyyppisistä teoista oli ollut konkreettisesti kyse ja miten toistuvia ne olivat olleet.¹⁸¹

Kymenlaakson käräjäoikeudessa käsiteltiin riitaisan pariskunnan tekoja. Riidat olivat alkaneet satunnaisesti jommankumman aloittamana. Pariskunnan mies oli vastaajana vainoamiseen ja kahteen pahoinpitelyyn naisen ollessa asianomistajana. Syyte vainoamisesta hylättiin, mutta mies tuomittiin kahdesta eri pahoinpitelystä. Tuomion mukaan mies oli uhannut naista useita kertoja jalkojen katkaisemisella sekä tappamisella. Lisäksi mies oli uhannut tappaen naisen äidin ja koiran. Mies oli myös käyttänyt yhteistä lasta vihjailevasti uhkailujen toteuttamiseen kertomalla naiselle vievänsä heidän lapsen jonnekin. Käräjäoikeus piti uskottavana sitä seikkaa, ettei vastaaja ollut tarkoittanut kirjallista ja suullista kielenkäyttöään fyysisesti toteutettavaksi. Tätä näkemystä puolsi paitsi vastaajan kertomus, sekä se, että vaikka asianomistaja oli pelännyt vastaajaa, hän oli ollut useita kertoja omasta aloitteestaan yhdessä vastaajan kanssa. Käräjäoikeuden mukaan asianomistajan pelottavaksi kokemia tapahtumia ei ole ollut montaa eikä se ole ollut toistuvaa. Asiassa oli myös jäänyt epäselväksi se, oliko vastaajan menettely muodostanut asianomistajalle sellaisen henkisen tilan, joka olisi muodostanut hänen elämänlaadulleen vakavasti häiritsevän tilan. Käräjäoikeuden mielestä ei voitu osoittaa sitä seikkaa, että asianomistajalle olisi muodostunut syytteen mukainen häiritsevä tila, joka olisi muodostunut erittäin pelottavaksi tai ahdistavaksi ja hänen elämänsä hallitsevaksi.¹⁸²

Tämä Kymenlaakson käräjäoikeuden tapaus oli mielestäni muusta linjasta poikkeava. Uhkaukset olivat olleet vakavia henkeen ja terveyteen kohdistuvia. Näkisin, että asiaa olisi voitu arvioida laittomana uhkauksena tai ainakin syytäjän olisi kannattanut esittää ensisijainen syyte laittomasta uhkauksesta ja vaihtoehtoinen syyte vainoamista, mikäli uhkaukset eivät täyty laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä. Tuomiosta ei käynyt tarkasti ilmi, kuinka monta kertaa vastaaja oli uhannut asianomistajaa, mutta perusteluiden mukaan niitä ei ole ollut montaa, eikä se ole ollut toistuvaa. Mielestäni uhkausten laadun voi luokitella vakavaksi, enkä oikein ymmärrä kuinka on mahdollista, ettei on omiaan -kriteerin ole katsottu toteutuneen. Hallituksen esityksessäkin kiinnitetään huomiota siihen, että merkitystä on sillä, minkä tyyppisistä teoista konkreettisesti on kyse. Teon ollessa vähämerkityksinen voidaan tekoja edellyttää olevan useampia

¹⁸¹ Ks. Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

¹⁸² Kymenlaakson KO (nro 2).

verrattuna siihen, että teot yksittäisinäkin ovat omiaan herättämään kohteessa pelkoa tai ahdistusta.¹⁸³ Vainon moniulotteisuutta ja dynamiikkaa kuvaa myös uhrin tuleminen ja lähteminen. Ulkopuoliselle ei välttämättä näy vainoajan ja uhrin näkymätön sidos. Vainoajan kanssa kommunikointi voi olla uhrin keino hallita muille näkymätöntä, mutta itselle uhkaavaa tilannetta.¹⁸⁴ On myös mahdollista, että pelko on saanut naisen jatkamaan suhdetta miehen kanssa tai nainen on oppinut hallitsemaan väkivallan pelon, eikä siksi pelkää enää. Ehkä myös käyttäytymismalleista ”mukana reagointi” voi selittää naisen käytöstä.¹⁸⁵ Mielestäni tilanteen kokonaisvaltaista vakavuutta osoittaa miehen naiseen kohdistamat kaksi pahoinpitelyä. Tällöin on ylitetty tietty kynnyks ja siirrytty sanoista tekoihin. Mielestäni se jo osoittaa, että asianomistajan kohdalla on omiaan -kriteeri toteutuu helpommin, kun otetaan kokonaisuus huomioon.

¹⁸³ HE 19/2013 vp, s. 51.

¹⁸⁴ Laitinen – Nikupeteri – Hurtig 2018, s. 33.

¹⁸⁵ Ojuri 2004, s. 126; ks. Spitzberg – Cupach 2014, s. 228 – 229.

5 Lapset

5.1 Lasten rooli oikeustapausaineistossa

Tutkimusten mukaan lapset ovat erityisessä vaarassa silloin, kun heidän äitinsä ovat vainoamisen kohteena. Vainoaminen aiheuttaa lapsille pelkoa ja turvattomuuden tunnetta, sillä lapset tunnistavat pelkoa herättävät, uhkaavat ja väkivaltaiset vainoteot. Uhkaavalla käytöksellä on lapsiin vahva teho, kun he ymmärtävät, että vainoaja voi vahingoittaa äitiä tai heitä itseään sekä sisarusia. Mikäli tekijä kohdistaa pelkästään äitiin uhkaa, siirtyy se myös lasten kannettavaksi. Vainoamisella on negatiivisia psykososiaalisia, emotionaalisia ja fyysisiä vaikutuksia lasten arkeen ja hyvinvointiin. Esimerkiksi pelon vuoksi yksin kotona oleminen on hankalaa. Vaino voi jättää myös lapsiin sosiaalisten tilanteiden pelkoa kuten myös pelkoa yleisiä paikkoja kohtaan. Tutkimustulosten perusteella voidaan tunnistaa neljä erilaista vainon ilmenemisen muotoa lasten arjessa: 1) pelon ilmapiiri 2) naamioidut teot 3) lasten riisto vainoteoissa sekä 4) fyysinen väkivalta ja uhkaaminen.¹⁸⁶ Suoranaista lasten riistoa ei ollut yhdessäkään käsittelemässäni oikeustapauksessa. Fyysistä väkivaltaa ei kohdistettu lapsiin vainoajan taholta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Kyseisessä tapauksessa vainoamiseen syyllistynyt oli pahoinpidellyt 11-vuotiaasta lasta siten, että vainoaja oli vääntänyt lapsen käden selän taakse ja painanut sen jälkeen polvella selkään.¹⁸⁷ Sanallista uhkaamista sen sijaan esiintyi huomattavasti runsaammin, joka täytti joko laittoman uhkauksen tunnusmerkistön tai uhkaus oli sisällytetty vainoamisen teonkuvaukseen.

Lasten rooli käsittelemissäni oikeustapauksissa oli suurimmassa osassa melko pieni. Lasten rooli kuitenkin korostuu vastaajan antamissa perusteluissa. Usein vastaaja vetosi siihen, että hänellä oli ollut tarve pitää yhteyttä asianomistajaan nimenomaan lasten tarpeiden takia. Muissa tekotapamuodoissa kuin yhteyden ottamisessa lasten rooli oli huomattavasti vähäisempi.¹⁸⁸ Suurimmassa osassa tapauksia lasten rooli oli sivullinen. Asianomistajana lapsi oli 22:ssa tapauksessa eri rikosnimikkeisiin ja todistajana kahdessa tapauksessa. Suurimmassa osassa tapauksista ei myöskään lasten ikä ilmennyt, tällaisia tapauksia oli kaikkiaan 82. Lasten ikä kävi ilmi 26:ssa tapauksessa. Muuten tapauksissa ikää on haarukoitu karkeasti arvioimalla siten, että vauva tai pikkulapsi-ikäisiä on ollut noin 12:ssa tapauksessa. Tarhaikäisiä esiintyy 12:ssa tapauksessa ja kouluikäisiä lapsia 21:ssa tapauksessa. Lukemat ovat virheille alttiita, koska käytössä ei ole ollut tarkkoja tietoja lapsista. Joissain tuomioissa lapsesta on vain lyhyt maininta.

¹⁸⁶ Nikupeteri – Laitinen 2015, s. 244 ja 248 – 249; Nikupeteri 2016, s. 123. Laitinen ym. 2017, s. 105 – 106.

¹⁸⁷ Pohjois-Karjalan KO nro 4.

¹⁸⁸ Ks. Nikupeteri – Laitinen 2015, s. 250 – 251.

Lukemat kuvastavat ehkä eniten sitä, että lasten rooli kokonaisuutena on ollut vähäinen oikeustapausaineistossa. Se ei tietenkään poissulje sitä seikkaa, etteikö tapahtumilla olisi ollut iso vaikutus lasten emotionaaliseen kehitykseen. Tapahtumat ovat voineet altistaa lasten mielen ja tunne-elämän eriasteisille ongelmille, jotka myöhemmin kumuloituvat ja sitä kautta hankaloittavat normaalia elämää.

5.2 Lasten rooli vainotekojen yhteydessä.

Eron jälkeinen vaino on haastava tilanne niin uhrien auttamisen, kuin heidän tunnistamisensa kannalta. Vaino on ilmiönä sukupuolittunut ja eron jälkeen vainon kohteena on yleensä lapsen äiti, mutta vainoaja voi olla myös nainen. Vaino voi myös tapahtua samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä, mutta sellaisia tapauksia ei kuitenkaan ollut käsittelemässäni aineistossa. Vainon sukupuolittuneisuuden takia lapsi joutuu useimmiten osalliseksi isänsä tai isäpuolensa hänen äitiinsä kohdistaman vainon vuoksi. Vaino johtaa myös siihen, että lasten tilanteeseen ja turvallisuuteen pitää kiinnittää erityistä huomiota. Lasta ei voi vain pitää passiivisena sivustaseuraajana tai todistajana lähisuhdeväkivallassa. Lapsi tarvitsee edelleen aikuista kasvun tukena, on apuun oikeutettu uhri ja samalla lapsi on kuitenkin itsenäinen toimija ja tapahtumiin vaikuttaja. Lapsella on aktiivinen rooli tiedon tuottajana (esimerkiksi vainotapahtumista) sekä tiedon vastaanottajana ja käyttäjänä. Lapset voivat antaa tarkkaa ja moninaista tietoa traumaattisista ja arkaluonteisista asioista, kunhan heille vain annetaan tilaisuus ja mahdollisuus tulla kuulluksi.¹⁸⁹

Kotimaisessa tutkimuksessa lasten tietävää toimijuutta eron jälkeen on hahmotettu lasten haastatteluilla. Tietämisen luonne, tietämisen tila ja tietävä toimijuus ovat sidoksissa lapsen ikään. Mielestäni tietävää toimijuutta voi ainakin osittain kuvata ja määritellä lapsen iän mukaisena käyttäytymisenä ja suhtautumisena vainoamistekoihin. Tietävä toimijuus on kategorioitu viiden ”käyttäytymismallin” perusteella. Vetäytyvä ja mukautuva toimijuus esiintyy erityisesti pienillä lapsilla ja myös vanhemmilla lapsilla, kun he kuvaavat menneisyyttä. Vainoajan teot, kuten esimerkiksi suorat ja epäsuorat sanalliset uhkaukset sekä fyysiset uhkaukset aiheuttavat lapsille emotionaalista taakkaa. Vainoteoista vain osa näkyy lapsille, osittaisuudesta huolimatta lapset intuitiivisesti aistivat läheisten käyttäytymistä ja puheita, jotka muuttuvat vainotekojen vuoksi. Sen sijaan lasten häilyvä tietävä toimijuus näyttää näyttyä kaikenikäisillä lapsilla. Käsite ei

¹⁸⁹ Laitinen – Nikupeteri – Hurtig 2018, s. 23 – 27 ja 50; Nikupeteri 2016, s. 41; Laitinen ym. 2017, s. 103

sisällä lasten mielikuvissa väkivaltaa vaan isä voi näyttäytyä sekä hyvänä, että pahana. Ristiriitaisuus johtuu lasten tulkinnoista, jotka rakentuvat yksittäisistä tilanteista. Hyvien asioiden kokemisella on vahva merkitys lapselle. Hyvät asiat ovat yleensä olleet pieniä ja arkisia joihin lapset ovat tarttuneet kiinni kaiken pahuuden keskellä. Lapset kokevat häpeää, koska tiedostavat, ettei perhe toimi normaalisti. Pelko on myös läsnä uhan takia, jota on vaikea ennakoida ja hallita. Seuraavassa kategoriassa pelko vaihtuu huoleen, nimittäin tukevassa ja rakentavassa toimijuudessa lapsilla on huoli ensisijaisesti äidistä, mutta myös sisaruksista ja lemmikeistä. Tähän ryhmään kuuluvat lapset yrittävät suojata äitiään vainolta. Tieto vainosta on intuitiivisen tiedon lisäksi rationaalista. Ikäryhmän lapset ovat kouluikäisiä ja sitä vanhempia.¹⁹⁰

Vanhemmilla lapsilla tietävä toimijuus on vastuullista ja arvioivaa. Lasten tietäminen on harmitsevaa ja kriittistä, tieto vainosta on moniulotteista ja rationaalista. Lasten moraalinen tietämisen tila on kehittynyt ja lisäksi heillä on kehittynyt tietoisuus yhteiskunnan normeista ja oikeudenmukaisuudesta. Lapset arvioivat perhesuhteitaan, isäänsä ja äitiään sekä omaa suhdettaan heihin. Lasten toimijuus näyttäytyy vahvana ja kantaaottavana. Tämä toimijuuden kuva asettaa myös lapset alttiiksi väkivallanteoille. Viimeinen tietävän toimijuuden osa-alue esiintyy pelkästään vanhemmilla lapsilla. Tämä on muutosta etsivä ja kriittinen tietävä toimijuus. Ryhmän ominaispiirteenä on lasten tiedon oikeusperustaisuus, eettinen tarkkanäköisyys sekä aktiivinen vastaan toimiminen. Lapsi tulkitsee vainon väkivaltana, joka vaikuttaa hänen ja muiden perheenjäsenten hyvinvointiin. Tässä ikäryhmässä lapset kasvavat itsenäisiksi toimijoiksi perhesuhteissa ja niiden ulkopuolella. Lapsilla on kieltävä suhtautuminen siihen, kuinka yhteiskunta määrittelee lapsen ja vanhemman suhteen sekä isän oikeuteen tavata lapsiaan. Lasten kokemukset näkyvät myös heidän käyttämistään väkivaltaa kuvaavista ilmaisuista sekä väkivallan tekijän vastustamisena.¹⁹¹

Vaino voi ilmetä lapsille fyysisenä väkivaltana ja hengen uhkaamisena. Tapetuksi tulemisen uhka on voinut kohdistua äitiin, sisaruksiin, läheisiin, lapsen itseensä tai lemmikkieläimiin. Vaino voi uhkaamisen lisäksi näyttäytyä lapselle siten, että lapsi otetaan vainon työvälineeksi. Tekijä voi tällöin riistää lapsia eri tavoin ja pyrkii näin edistämään omia päämääriään. Lapset voivat joutua kertomaan tietoja vainoajalle, he voivat olla henkisen kuormituksen ja manipuloinnin kohteena ja äitiin kohdistuvan taloudellisen kontrolloinnin välineenä.¹⁹²

Istanbulin yleissopimuksen 46 (d) artiklan mukaan raskauttavana seikkana rangaistusta määrätessä pidetään sitä, jos rikos on kohdistettu lapsen tai on tehty pienen lapsen läsnä ollessa.

¹⁹⁰ Laitinen – Nikupeteri – Hurtig 2018, s. 31 – 41.

¹⁹¹ Laitinen – Nikupeteri – Hurtig 2018, s. 41 – 46.

¹⁹² Laitinen ym. 2017, s. 107 – 108.

Tämän on myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin huomionut tapauksessa D.M.D. v. Romania, jossa se kiinnittää huomiota asiaan kohdassa 27. Käsittelemissäni oikeustapauksissa ei ainakaan käräjäoikeustasolla ole vielä kyseiseen asiaan kiinnitetty huomiota, eikä lasten läsnäolo näy tuomioiden perusteluissa raskauttavana asianhaarana. Saman artiklan mukaan myös rikoksen lähisuhdeväkivaltaluonne katsotaan raskauttavaksi asianhaaraksi.¹⁹³

Seuraavana esittelen aineistosta sellaisia tapauksia, joilla voi olettaa olevan merkitystä lasten elämään ja hyvinvointiin. Tapahtumat ovat olleet sellaisia, jotka ovat voineet aiheuttaa traumaattisia kokemuksia lapsille sekä myös tapauksia, joissa lapseen kohdistettu uhka oli ilmaistu vanhemmalle tai vanhemmille. Nostan esille myös tapauksia, joissa lasta oli käytetty vainon välineenä sekä tapauksia, joissa vaino oli ilmennyt hengen uhkaamisena.

Vainon työvälineenä lasta oli käytetty esimerkiksi tilanteissa, joissa vastaaja oli lähettänyt lapsille viestejä, joissa vainon uhria halvennetaan ja väitetään valehtelijaksi. Lapsille suunnatut viestit olivat muutenkin olleet painostavia. Heitä oli myös käytetty hyväksi siten, että lapset ovat toimineet vainoajan viestinviejinä tai lapsille oli soitettu ja sen jälkeen pyydetty antamaan puhelin vainotulle.¹⁹⁴

Suoraan lapsiin oli oltu yhteyksissä myös sellaisissa tapauksissa, joissa vainoaja oli kohdistanut tappamisen uhan lapsen äitiin tai tämän uuteen kumppaniin. Ensimmäisessä tapauksessa vainoaja oli soittanut lapselleen puheluita, joissa hän oli uhannut entisen puolisonsa ja tämän uuden kumppanin henkeä. Toisessa tapauksessa vastaaja oli lähettänyt lapsensa ja entisen puolisonsa puhelimeen viestejä, joissa uhattiin tappaa puolison nykyinen miesystävä.¹⁹⁵

Espoon käräjäoikeuden antamassa tuomiossa (nro 7) vainoajana oli poikkeuksellisesti ollut nainen, joka oli samalla syyllistynyt laittomaan uhkaukseen. Uhkaukset oli esitetty entiselle miehelle ja uhkaa oli myös kohdistettu kahteen yhteiseen lapseen sekä miehen 9-vuotiaaseen poikaan. Lapset eivät olleet asianomistajan asemassa. Laittoman uhkauksen teonkuvauksen mukaan vastaaja uhkasi entistä puolisoaan ja erityisesti tämän 9-vuotiasta lasta monenlaisella väkivallalla. Asianomistajan kertomuksen mukaan uhkauksen sisältönä oli ollut muun muassa elämän tuhoaminen, jolla oli suoraan viitattu yhteisiin lapsiin sekä 9-vuotiaaseen poikaan. Uhan todentuntuisuutta oli lisännyt uhkaajan menneisyys, koska hän oli aikaisemmin polttanut vanhempiensa talon. Tapauksessa vastaaja tuomittiin alentuneesti syyntakeisena.

¹⁹³ Korkein oikeus on antanut valitusluvan VL:2019-16, joka koskee Istanbulin yleissopimuksen merkitystä rangaistuksen määräämisessä sellaisessa tilanteessa, kun A on kohdistanut rikoksia entiseen avopuolisoonsa.

¹⁹⁴ Pohjois-Karjalan KO tuomio nro 2 ja Lapin KO tuomio nro 3.

¹⁹⁵ Pirkanmaa KO tuomiot (7 ja 10).

Samankaltaisessa tilanteessa vanhempaan oli kohdistettu uhkaus siten, että uhkauksen sisällön kohteena oli vanhemman 4-vuotias lapsi. Lapsen ei kuitenkaan katsottu olevan asianomistajana, koska hän ei ole tullut tietoiseksi vastaajan esittämästä uhkauksesta ja uhkaus oli nimenomaan tarkoitettu lapsen vanhemmalle. Kyseinen tapaus oli ollut vakava ja uhri oli joutunut hankkimaan uuden asunnon sekä turvakiellon vainoajan takia.¹⁹⁶ Uhri oli ollut kahdesti turvakodissa, ensimmäisen kerran pahoinpitelyn jälkeen hän oli mennyt suoraan sairaalasta turvakotiin. Oikeuden mukaan vastaajan toiminta oli ollut järjestelmällistä ja päättäväistä, koska se sisälsi uhkauksia, tarkkailua, viestejä, puhelinsoittoja ja tapaamisyrityksiä lähestymiskiellosta huolimatta. Tekijä oli tuomittu aikaisemmin pahoinpitelystä ja laittomista uhkauksista samaa asianomistajaa kohtaan.¹⁹⁷

Hieman eri tavalla lasten osallisuutta arvioitiin Kanta-Hämeen kärjäoikeuden tuomiossa (nro 3). Tapauksessa molempia vanhempia sekä heidän 1- ja 2-vuotiaita lapsiaan oli uhattu väkivallalla ja tappamisella. Vanhemmat olivat uhkausten vuoksi joutuneet useita kertoja pakenemaan kodistaan ja muuttamaan pois paikkakunnalta. Vanhempien kokema pelko oli vaikuttanut myös heidän lapsiinsa. Tapauksessa lapset olivat olleet iästään huolimatta asianomistajina laittomaan uhkaukseen ja vastaaja velvoitettiin maksamaan heille kärsimyskorvauksia.

Hyvinkään kärjäoikeus käsitteli uudelleen jatkunutta vainoamista antamassaan tuomiossa (nro 4). Vastaaja oli aikaisemmin tuomittu vainoamisesta entistä puolisoaan kohtaan tuomiolla (nro 1). Vainoaminen kuitenkin jatkui aikaisemmasta tuomiosta huolimatta, jolloin äiti ja tytär olivat hakeneet turvakieltoa. Siitä huolimatta vastaaja oli löytänyt heidät uudestaan. Vastaajan (lapsen isä) käytös ja yhteydenottaminen oli aiheuttanut pelkoa 7-vuotiaassa tyttäressä, joka oli tapauksessa asianomistajana vainoamiseen sekä lähestymiskiellon rikkomiseen. Vastaajan käytöksen vuoksi hänet oli määrätty laajennettuun lähestymiskieltoon tyttärtään ja entistä puolisoaan kohtaan. Kiellosta piittaamatta, vastaaja oli ottanut fyysisesti kontaktia lapseensa viisi eri kertaa. Vastaaja oli valokuvannut koulun juhlassa sekä eri kerralla luokkahuoneessa tyttärtään. Myöhemmin vastaaja oli ottanut kontaktia tyttärensä kaupan oven luona ja samalla haukkunut sekä uhkaillut hänen mukana ollutta veljeään. Koulun päättäjäsissä vastaaja oli jälleen kuvannut

¹⁹⁶ Väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009) mukaan turvakiellolla tarkoitetaan VTJ-järjestelmään tallennettua kieltoa, jolloin kiellon kohteena olevan henkilön kotikunta, asuinpaikka, osoite ja muu yhteystieto saadaan luovuttaa vain sellaiselle viranomaiselle, jonka oikeus näiden tietojen käsittelyyn perustuu laissa tai sen nojalla säädetyn tai määrätyn kiellon kohteena olevan henkilön oikeutta tai velvollisuutta koskevan tehtävän, toimenpiteen tai toimeksiannon hoitamiseen. Turvakielto koskee myös kiellon kohteena olevan henkilön omistuksessa tai hallinnassa olevien kiinteistöjen, rakennuksien ja huoneistojen yksilöinti- ja sijaintitietoja. Turvakielto voidaan hakea maistraatilta jos on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi.

¹⁹⁷ Itä-Uudenmaan KO tuomio nro 1.

tytärtään ja puhutellut häntä. Edelleen vastaaja oli kerran tullut koulun pihalle asioimaan, jolloin tytär oli nähnyt hänet. Isän näkeminen oli aina saanut tyttären pelokkaaksi, ahdistuneeksi ja itkuiseksi. Tytär oli esimerkiksi kaupan ovella tapahtuneen yhteydenoton jälkeen pelännyt, että isä tulee ikkunasta sisään, eikä tohtinut sen vuoksi nukkua yksin. Mielestäni tässä tapauksessa on omiaan -kriteeri toteutuu selkeästi jo muutamallakin yhteydenotolla, kun huomioidaan lapsen ikä.

Helsingin käräjäoikeus käsiteli tapahtumien kulkua ja sen selvittämiseksi oli osaa kolmesta lapsesta kuultu todistelutarkoituksessa heidän äitiinsä kohdistuneen pahoinpitelyn vuoksi. Lapset olivat myös asianomistajan asemassa heihin kohdistuneen lähestymiskiellon rikkomisen takia. Tapauksessa vastaajana oli erittäin mustasukkainen mies, joka oli uhannut tappaa lasten äidin (parisuhdekumppaninsa) sekä lapset, mikäli vastaaja jätettäisiin. Vastaaja ei ollut lasten isä. Pahoinpitely uhria kohtaan oli tapahtunut kuristaen, lyöden, hiuksista raahaamalla ja potkien. Lapset olivat tapahtumien vuoksi olleet hysteerisiä ja vanhin 13-vuotias poika oli seurannut tilannetta sekä anellut vastaajaa lopettamaan ja lähtemään pois. Vastaaja tuomittiin viidestä eri parisuhdekumppaniinsa kohdistuneesta pahoinpitelystä sekä lähestymiskiellon rikkomisesta ja vainoamisesta.¹⁹⁸

Mielestäni konkreettista vaaraa lapselle oli aiheutunut tilanteessa, jossa vastaaja oli pahoinpidellyt raskaana olevaa puolisoaan. Erään kerran asianomistaja oli poistunut juosten paikalta ja pitänyt lasta sylissään. Hän oli tuolloin törmännyt käytävällä olleeseen vastaajaan siten, että oli kaatunut lapsensa kanssa lattialle. Myöhemmin asuessaan erillään miehestään, asianomistaja oli kertonut käyttävänsä tummennusverhoja sekä vain vähän valoja. Television katsominen oli täytynyt tapahtua hiljaa ja asianomistaja oli myös komentanut lastaan olemaan hiljaa, jotteivät he jäisi vastaajalle kiinni kotona olosta. Oikeus tuomitsi vastaajan neljästä eri pahoinpitelystä, yksi syyte pahoinpitelystä hylättiin näytön puutteen vuoksi.¹⁹⁹ Espoon käräjäoikeus katsoi, että asianomistaja oli vainoamisen lisäksi joutunut pahoinpitelyn kohteeksi. Alaikäinen tytär oli tapahtumien vuoksi ollut kuultavana ja hänen kertomuksensa oli katsottu tukevan syyksilukevaa tuomiota.²⁰⁰

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa vainon kohteella olleella perheen äidillä on neljä lasta. Perheestä oli aikaisemmin kuollut naisen aviopuoliso ja lasten isä sekä yksi lapsi. Äidillä oli sittemmin ollut erään miehen kanssa suhde, jonka hän oli halunnut lopettaa, tästä huolimatta mies oli ottanut sinnikkäästi yhteyttä koko ajan. Naisen psyykinen tila oli

¹⁹⁸ Helsingin KO (nro 9).

¹⁹⁹ Helsingin KO (nro 11).

²⁰⁰ Espoon KO (nro 2).

heikossa kunnossa, minkä vuoksi hän oli aina alistunut jatkamaan suhdetta, vaikka oli kokenut sen erittäin ahdistavana. Vainoaja oli onnistunut painostamaan ja manipuloimaan naista yhä uudestaan jatkamaan suhdetta hänen kanssaan. Naisen mukaan hänen lapsensa olivat kärsineet siitä, että häntä oli vainottu. Tapauksessa lapset eivät olleet asianomistajan asemassa. Lapsista yksi oli 15-vuotias, muiden ikä ei ilmennyt tuomiosta.²⁰¹

Seuraavassa tapauksessa oikeus piti mahdollisena, että uhkaus todella oli tapahtunut, mutta vastaajaa ei kuitenkaan tuomittu. Tapahtumankuvauksen mukaan vastaaja oli esittänyt hänen ja asianomistajan yhteiselle lapselle uhkauksen, jonka mukaan hän ampuu ilmakiväärillä asianomistajaa silmään. Vastaaja oli samalla sanonut, että ilmakiväärillä ampumiseen voi kuolla, jos ammutaan läheltä tai ammutaan silmään. Lapsi oli ollut huolestunut vastaajan uhkauksesta, joka oli kohdistunut vainottuun uhriin eli hänen äitiinsä. Tapauksessa vastaajaa ei tuomittu laittomasta uhkauksesta, koska vastaajan kertomuksen perusteella ei voitu pois sulkea sitä, että 12-vuotias lapsi oli ymmärtänyt hänen kertomuksensa asean turvallisesta käsittelystä väärin. Vainoisesta vastaaja kuitenkin tuomittiin rangaistukseen.²⁰²

Samana kärkeäoikeuden käsittelemässä tapauksessa asianomistajalla oli ollut yhteinen poika vastaajan kanssa sekä poika toisen miehen kanssa. Tapauksessa vastaaja oli seurannut asianomistajan toista poikaa sekä kysellyt häneltä asianomistajan tekemisistä ja hänen tapaamistaan henkilöistä, lisäksi tekijä oli tehnyt aiheettomia lastensuojeluilmoituksia yhden lapsen oloista. Yhteydenottoja ja yhteydenoton yrityksiä oli tapahtunut tekstiviesteillä sekä soitoilla yhteensä 653 kappaletta. Tuomiossaan käräjäoikeus katsoi, että tekijän ”täytyi olla ilmiselvästi tietoinen siitä, että hänen toimintansa oli erittäin suureksi haitaksi myös hänen omalle lapselleen. Tapauksessa ei ollut lapsia asianomistajan asemassa.”²⁰³

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomion mukaan vastaaja oli ensin sumputtanut asianomistajan auton ja näin estänyt ajamisen. Tämän jälkeen vastaaja oli lyönyt kämmenellä kuljettajan puoleiseen ikkunaan sekä huutanut kyydissä olleiden lasten kuullen. Vastaajan vainokäyttäytyminen oli jatkunut siten, että hän oli eri kerralla huudellut tytärtään postiluukun kautta ja samalla nimitellyt entistä puolisoaan huoraksi. Edelleen vastaaja oli eri kerralla huutanut lasten kuullen solvauksia ja tappouhkauksia, jolloin naapuri oli päättänyt soittaa hätäkeskukseen. Tilanteen jälkeen asianomistaja oli joutunut muuttamaan takaisin turvakotiin. Vastaaja oli myös syyllistynyt törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen henkilöautolla. Vastaaja ajoi takaa

²⁰¹ Etelä-Pohjanmaan KO (nro 3).

²⁰² Kanta-Hämeen KO (nro 9).

²⁰³ Kanta-Hämeen KO (nro 8).

entistä kumppaniaan, jonka kyydissä oli heidän yhteinen lapsi sekä kolmas henkilö. Takaa-ajo aiheutti 2-3 todellista vaaratilannetta, jotka olivat omiaan aiheuttamaan vakavaa vaaraa toisen hengelle ja terveydelle. Lapsi oli muiden ”pakoautossa” olleiden tavoin asianomistajana törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen.²⁰⁴

Varsinais-Suomen kärjäoikeus käsitteli tapausta, jossa vastaajan toiminnassa oli rasistia piirteitä. Vastaaja oli kohdistanut tekonsa aikuisten lisäksi myös perheen lapsiin. Tuomion perusteella vastaaja (perheen ulkopuolinen henkilö) oli syyllistynyt pahoinpitelyyn lyömällä asianomistajana olevaa perheen isää oikean silmän alueelle tilanteessa, jossa isä piti vauvaa sylissään. Tapahtumahetkellä myös muut perheen lapset olivat olleet isän ympärillä porraskäytävällä. Vastaajan taholta oli eri kerroilla tapahtunut rasistista ja loukkaavaa huutelua ja hänen vihamielinen tuijottaminen oli johtanut siihen, ettei perheen lapsia uskallettu jättää keskenään kotiin. Huutelu oli kohdistunut koko perheeseen. Pakokauhua perheen lapsille oli aiheutunut tilanteessa, jossa kaksi tekijää oli yrittänyt tunkeutua perheen asuntoon. Tapahtumat olivat edenneet siten, että perheen äiti oli avannut oven ovikellon soitua. Tuolloin toinen vastaajista oli yrittänyt tunkeutua asuntoon, mutta äiti oli saanut vedettyä oven kiinni vastaajan estelyistä huolimatta. Tämän jälkeen asuntoon oli uhattu tunkeutua kirveen kanssa, mutta toteutus tehtiin vasaralla siten, että toinen vastaajista oli alkanut hakkaamaan ovea vasaralla. Tilanteessa vanhemmat lapset olivat itkeneet hyvin runsaasti ja myös nuorin lapsi oli joutunut kokemaan vallinneen pelon ympärillään. Perheen äiti kertoi lapsilleen pakosuunnitelman, kuinka paeta parvekkeen kautta, mikäli vastaaja pääsee tunkeutumaan oven läpi. Vastaaja tuomittiin törkeästä kotirauhan rikkomisesta, perusmuotoisesta kotirauhan rikkomisesta, pahoinpitelystä sekä vainoamisesta. Perheestä kaikki muut katsottiin asianomistajaksi vainoamiseen paitsi perheen nuorin lapsi. Tuomioistuin totesi lapsen olleen niin pieni, ettei tekijän menettely ollut omiaan aiheuttamaan pelkoa ja ahdistusta niin pienessä lapsessa. Lapsen katsottiin kuitenkin olevan muiden tavoin asianomistaja törkeään kotirauhan rikkomiseen ja hänelle tuomittiin maksettavaksi kärsimyskorvausta kuten muillekin.²⁰⁵

Varsinais-Suomen kärjäoikeus käsitteli erittäin intensiivistä seuraamista yhtiökumppanin taholta. Tapauksessa vastaaja oli intensiivisen vainoamisen lisäksi täyttänyt teoillaan myös muiden rikosten tunnusmerkkejä. Salakuunteluun vastaaja oli syyllistynyt asentamalla sanelukoneen ja kuuntelulaitteen uhrin työhuoneen ilmastointikanavaan sekä uhrin perheen makuuhuoneen ilmastointikanavaan. Äänimateriaalia oli kertynyt yhteensä 533 minuuttia. Salakatseluun vastaaja oli syyllistynyt siten, että työpaikan käymälässä hän oli tallentanut teknisillä laitteilla

²⁰⁴ Varsinais-Suomen KO (nro 3).

²⁰⁵ Varsinais-Suomen KO (nro 7).

asianomistajaa sekä hänen kahta lastaan. Videomateriaalia oli yhteensä 128 tuntia. Esitutinnan mukaan tallenteita oli ollut enemmän, mutta niitä oli ehditty poistaa sekä osaksi nauhoittamaan päälle. Työhuoneessa asianomistajan puhetta oli tallennettu jopa kahden vuoden ajan. Tekijän uhrina oli perheen äiti, joka lamaantui täysin henkisesti vastaajan toiminnan paljastuttua kokonaan. Uhri oli saanut hoitoa psyykkisiin oireisiinsa psykiatrilta, psykologilta sekä mielenterveys- ja päihdeyksikön psykiatrisen sairaanhoitajalta yhteensä 37 käyntikertaa.

Tapauksessa vanhempien kuulemisella oli selvitetty, että yksityisyyden loukkauksen seurauksena lasten perusturvallisuus oli järkkynyt. Toinen lapsista oli toivonut muuttoa pois kodista ja toinen ei ollut uskaltanut olla yksin kotona. Lapset olivat pelänneet puhua vapaasti kotonaan sen vuoksi, että he luulivat olevansa tarkkailun kohteena. Lasten luottamus aikuisiin oli järkkynyt, koska vastaaja oli ollut paljon tekemisissä perheen lasten kanssa ja sen vuoksi lapset olivat luottaneet häneen. Lapset saivat vastaajan menettelyn johdosta korvauksia, yhteensä 3000 euroa korkoineen kummallekin lapselle erikseen. Yhteensä vastaaja joutui maksamaan erilaisia korvauksia perheelle yhteensä 55 358 euroa. Eniten vastaaja joutui maksamaan perheen äidille muun muassa ansionmenetyksestä noin 26 000 euroa.²⁰⁶

Kaikki esittelemäni oikeustapaukset eivät koskeneet parisuhteen jälkeistä vainoa, mutta halusin mahdollisimman monipuolisesti esitellä, millaisia vainotekoja oli tapahtunut ja kuinka lapset olivat joutuneet osallisiksi niihin. Vainotekojen yhteydessä lapsi joutuu tahtomattaan osalliseksi siihen ja hänellä on Nikupeterin kuvailemalla tavalla erilaisia tietävän toimijuuden kategorioita. Lapsi voi joutua tietämättään uhkausten kohteeksi ja välikappaleeksi tilanteissa, jolloin uhria halutaan painostaa mahdollisimman paljon uhkaamalla tehdä lapselle jotain. Uhkaukset voivat olla vakavuusasteeltaan sellaisia, että niillä toteutetaan laittoman uhkauksen tunnusmerkistö. Aineiston perusteella lasta uhataan harvoin suoraan tekijän toimesta. Kuitenkin tekijän vainon kohteelle kohdistamat uhkaukset siitä, että lapselle voi tapahtua jotain, saattavat tulla lasten tietoon, mikäli hänellä on tarpeeksi ikää asian ymmärtämiseksi. Vaikkei uhkaus tulisi kaan lapsen tietoon voidaan olettaa, että huoli lapsen turvallisuuden puolesta vaikuttaa kodin ilmapiiriin. Kehotetaanko lasta kenties olemaan varuillaan ja välttelemään esimerkiksi isäänsä tai ketä tahansa, joka on esittänyt uhkauksia. Pelkästään tuomioista esiin käyvien tapahtumankuvausten perusteella voidaan olettaa, että teoilla on ollut negatiivisia vaikutuksia lapsen emotionaaliseen kehitykselle.

²⁰⁶ Varsinais-Suomen KO (nro 1).

Lapsen asianomistaja aseman määrittäminen ei ollut aivan yhteneväistä käräjäoikeuden tuomioissa. Mielestäni lapsen asema määräytyy sen perusteella, onko hän joutunut rikoksen kohteeksi. Suomessa asianomistajan asemaa ei ole lainsäädännössä määritelty, mutta oikeuskirjallisuus määrittelee aineellisoikeudellisen asianomistajakäsitteen Granfeltin mallin perusteella. Asianomistaja on välittömästi rikoksen kohteeksi joutunut henkilö ja jonka oikeudellisesti suojattua etua (oikeushyvää) on rikoksen kautta välittömästi loukattu ja vaarannettu. Asianomistajan asema syntyy myös sille, jolle välittömästi rikoksen kautta on syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade. Prosessuaalinen käsitys asianomistajasta merkitsee sitä, että asema ratkaistaan muodollisten tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien nojalla. Granfeltin mallin lisäksi käytetään prosessuaalista asianomistajamääritelmää. Määritelmän mukaan asianomistajana pidetään henkilöä, johon rikos on kohdistunut ja jolla tämän vuoksi on oikeus ajaa rangaistusvaatimusta rikoksen johdosta. Prosessuaalisen asianomistajakäsitteen ei ole katsottu tuovan juurikaan mitään uutta asianomistajan määrittämiseksi. Politiarikosten asiaosaimääritelmä on ilmeisen tarpeeton suomalaisessa oikeuskäytännössä. Kannatusta ovat saaneet myös erilaiset sekamääritelmät.²⁰⁷

Mikäli laitton uhkaus tai vainoamisen tekotapaan kuuluva uhkaus ei ole kohdistettu lapseen vaan lasta on uhattu siinä tarkoituksessa, että itse rikoksen kohde (vanhempi) kokee suurempaa uhkaa ja painostusta niin en näe, että lapsi olisi asianomistajana. Silloin lapsi mielestäni voi olla asianomistajana laittomaan uhkaukseen, kun hän saa tietää itseensä kohdistuneesta uhkauksesta sekä ymmärtää asian ja perustellusti pelkää uhkauksen vuoksi. Vainoamiseen en näkisi lapsen olevan asianomistajan asemassa, vaikka hän saisi tietää itseensä kohdistuneista uhkauksista. Vainon kohteena ei ole tällöin lapsi vaan henkilö, jota on tarkoitus vainota erilaisilla uhkauksilla.

²⁰⁷ Virolainen – Pölönen 2004, s. 153-162; Vuorenpää 2014, s. 12 – 30.

6 Tahallisuus

6.1 Vainoamisen olosuhdetahallisuus

Ollakseen rangaistavaa täytyy teon olla tahallinen. Tahallisuuden tulee kattaa kokonaisuudessaan vainoamisen tunnusmerkistön toteuttavan menettelyn. Tekijän pitäisi ilman erillistä kieltä ymmärtää, ettei kohdetta saa esimerkiksi epäasiallisesti seurata tai ottaa häneen yhteyttä.²⁰⁸ Tekijän vastuun kannalta tahallisuus on yksi keskeisimpiä elementtejä rikosoikeudessa.²⁰⁹ Tahallisuuteen kuuluu niin sanottu peittämisperiaate, jonka mukaan tahallisuuden on katettava koko oikeudenvastainen teko eli teonhetkiset olosuhteet ja teon seuraukset. Toisin sanoen tahallisuus edellyttää tietoa kaikista rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta relevanteista tosiseikoista.²¹⁰

Vainoaminen on rikoksena sellainen, jossa osateot tapahtuvat vastoin kohteen tahtoa. Uhkaamisen osalta sitä pidetään selvänä. Sosiaalisesti tavanomaisissa teoissa, kuten puhelinsoitoilla tapahtuvassa yhteydenpidossa ei yksittäisen teon kohdalla asiaa voida arvioida vainoamisena. Kohdehenkilö voi tehdä selväksi etteivät yhteydenotot ole toivottuja. Kohdehenkilöllä ei kuitenkaan ole yleistä reagointivelvollisuutta kieltää yhteydenpitoa, eikä reagoimattomuus estä arvioimasta tekoa osana vainoamistapahtumaa. On mahdollista, ettei kohdehenkilö edes uskalla kieltää vainoajaa tai hän saattaa pyrkiä olemaan reagoimatta vainoamistekoihin saadakseen sen loppumaan. Vastentahtoisuus päätellään olosuhteista.²¹¹

6.2 Olosuhdetahallisuuden arvioiminen oikeuskäytännössä

Kainuun käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa asianomistajan kertomus oli ollut yleispiirteinen ja osin poukkoileva. Syyttäjän näyttö oli perustunut ratkaisevasti asianomistajan kertomukseen, jonka perusteella ei voitu tehdä varmoja päätelmiä siitä, mitä syytteessä mainittuna tekoaikana oli tarkalleen ottaen tapahtunut ja oliko vastaajan menettely vainoamista vai jotain muuta. Myöskin asianomistajan äidin kertomus oli ollut yleisluonteinen. Kertomusten yleisluontoisuuden vuoksi johtopäätöksiä ei ole voitu tehdä. Todistajan kertomuksen mukaan asianosaiset olivat olleet riitaisia ja he olivat olleet välillä yhdessä ja vähän ajan päästä he olivat

²⁰⁸ HE 19/2013 vp, s. 24.

²⁰⁹ HE 44/2002 vp, s. 82; HE 19/2013 vp, s. 24 ja 52.

²¹⁰ Tapani – Tolvanen 2013, s. 198; Nuutila 1997, s. 227; Matikkala 2005, s. 543.

²¹¹ HE 19/2013 vp, s. 51.

jälleen eronneet. Tuomioistuimen mukaan tapauksen olosuhteista ja vainoamisrikoksen edellyttämästä tahallisuudesta oli jäänyt varteenotettava epäily. Syyte vainoamisesta hylättiin.²¹²

Yhteydenottojen tahallisuuden osoittamiseksi riittää se, että tekijän katsotaan mieltäneen varsin todennäköiseksi sen, ettei teon kohde halua tekijän ottavan yhteyttä. Toisin sanoen silloin teko ei ole rangaistava, kun yhteyttävä ottava henkilö ei ole käsittänyt tekonsa luonnetta toisen osapuolen (uhrin) näkökulmasta.²¹³ Vainoaminen on abstraktinen vaarantamisrikos ja siten teon rangaistavuus ei edellytä seurausta tai konkreettista seurauksen vaaraa, vaan liittyy lähinnä teon vaarallisuuteen.²¹⁴ Näin ollen vainoamiseen liitetty tahallisuusvaatimus on ennen kaikkea katsottava olosuhdetahallisuudeksi, kuten käräjäoikeuskin asian ilmaisee. Rikoslain 3 luvun 6 § ilmaisee seuraustahallisuuden.²¹⁵

Olosuhdetahallisuutta ei ole kirjattu suoraan lakiin vaan se jätettiin oikeuskäytännön varaan muodostuvaksi.²¹⁶ Oikeuskäytännön vakiintuneen tulkintakäytännön mukaan todennäköisyystahallisuusmalli on olosuhdetahallisuuden rajanvetomalli. Todennäköisyystahallisuus on käsitteellisesti silloin, kun tekijä pitää seurauksen syntymistä todennäköisempänä kuin sen syntymättä jäämistä. Matemaattisesti tämä tarkoittaa yli 50 % varmuutta.²¹⁷ Oikeuskäytännössä todennäköisyystahallisuus ilmaistaan signaalisanoilla ”varsin todennäköinen” joka muotoillaan usein seuraavasti: ”On pitänyt seikkaa varsin todennäköisenä.” Tahallisuuden rajoja määrittelee myös tunnusmerkistöerehdys (RL 4:1), joka asettaa rajat lainkäyttäjän ratkaisulle tahallisuuden määrittämisessä.²¹⁸ Pykälän mukaan, jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, teko ei ole tahallinen. Tahallisuuden alarajan määrittelyä rajaa osaltaan lisäksi se, mitä rikoslain 3 luvun 7 §:ssä on säädetty rikosoikeudellisesta tuottamuksesta. Olosuhdetahallisuutta korkein oikeus on rikoslain 3 luvun 6 §:n voimaantulon jälkeen arvioinut yksinomaan todennäköisyystahallisuuden perusteella.²¹⁹

Vainoamisen tahallisuuden osoittamisessa tukea voidaan hakea myös vastaajan tekemästä lähestymiskiellon rikkomisesta. Esimerkiksi Pirkanmaan käräjäoikeuden perusteluissa todetaan

²¹² Kainuun KO (nro 4).

²¹³ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759 – 760.

²¹⁴ Ks. Nuutila 1997, s.105; HE 19/2013 vp, s. 52; Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

²¹⁵ RL 3:6 §: *Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.*

²¹⁶ LaVm 28/2002 vp, s. 10; Katso esimerkiksi oikeustapaukset: KKO 2013:17, KKO2013:55, KKO 2014:54, KKO 2015:66.

²¹⁷ Matikkala 2005, s. 464 – 466.

²¹⁸ Matikkala 2005, s. 239, 248; Tapani – Tolvanen 2013, s. 210, 226 – 227.

²¹⁹ KKO 2015:66 kohdat 24-25.

yhteydenpidon tapahtuneen nimenomaan vastaajan toimesta ja olleen pääosin yksipuolista asianomistajan rohkaisematta yhteydenpidon ylläpitämiseen. Tämän seikan puolesta puhuu myös asianomistajan vuonna 2013 hakema lähestymiskielto vastaajaa vastaan.²²⁰

²²⁰ Pirkanmaan KO (nro 3).

7 Konkurrenssi

7.1 Pitkittäis- ja poikittaissuuntainen konkurrenssi

Oikeustapausten perusteella rikoskonkurrenssi eli rikosten yhtymistä koskeva kokonaisuus osoittautui tulkinnanvaraiseksi. Tämä näyttäytyi syyttäjän teonkuvauksissa niin rikosten pitkittäissuuntaisessa kuin poikittaissuuntaisessa konkurrenssin arvioinnissa, mutta myös tuomioistuinten tuomioissa. Kaikissa tuomioissa ei välttämättä otettu kantaa konkurrenssiin ja perustelut niiden osalta olivat jääneet uupumaan. Syyttäjän tehtävänä on rikosten edellytysten selvittäminen, joka päättyy kannanottoon siitä, onko käsillä yksi vai useampi rikos.²²¹ Lainkäyttäjän tehtävänä on ratkaista ja tulkita toteuttaako esimerkiksi vainoamistapahtuma (tapauksen historiallinen tapahtumainkulku) saman tunnusmerkistön yhden vai useamman kerran tai toteutuuko samalla menettelyllä useampia rikostunnusmerkistöjä. Asialla on merkitystä myöskin sen kanalta, ettei tuomita liian monesta rikoksesta ja näin yllirangaista. Presumptiona kuitenkin on, että tekijä on tuomittava kaikista tekemistään rikoksista. Vainoamisen lainkonkurrenssi ratkaistaan subsidiariteetilla eli toissijaisuuslausekkeella, joka edellyttää eri rangaistussäännösten vertaamista.²²² Subordinaatiossa yksi rikostyyppi sisältyy kokonaan toisen rikostyyppin luokkaan.²²³

Silloin kun puhutaan saman menettelyn toteutumisesta yhden tai useamman kerran, terminä käytetään pitkittäissuuntaista konkurrenssia ja voidaan puhua myös rikosten yksiköimisestä. Pitkittäissuuntainen konkurrenssi tarkoittaa sitä, että ajallisesti toisiaan seuraavat teot täyttävät saman tunnusmerkistön useamman kerran. Tällöin tulee arvioitavaksi muodostavatko nämä yksittäiset teot sellaisen kokonaisuuden, että teko ajallisesti voidaan katsoa yhdeksi kokonaisuudeksi eli toisin sanoen onko syytetty syyllistynyt samaan rikokseen useamman kerran. Yleistä sääntöä ei voida asettaa siitä, kuinka etäällä esimerkiksi vainoamisen osateot voivat olla ajallisesti toisistaan muodostaakseen yhden teon.²²⁴ Tuomioistuimen on joka tapauksessa perustel-

²²¹ Frände 2005, s. 305 - 306.

²²² Frände 2005, s. 307, 310; HE 19/2013 vp, s. 25; Kukkonen 1/2015, s. 22; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 567.

²²³ Subordinaatio syntyy esimerkiksi lainsäädäntövaiheessa, kun lainsäätäjät määrittelee rikoksen lievän eli privilegioidun tekemuodon, tavallisen tekemuodon ja törkeän eli kvalifioidun tekemuodon. Tavallinen tekemuoto sisältyy esimerkiksi törkeään tekemuotoon (*lex specialis derogat legi generalia*). Ks. tarkemmin Nuutila 1997, s. 370; Frände 2005, s. 308; Tapani 2012, s. 223; Tapani - Tolvanen 2013, s. 468 - 470.

²²⁴ HE 84/1980 vp, s. 8; HE 19/2013 vp, s. 51; Tapani 2012, s. 222; Tapani - Tolvanen 2013, s. 467; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 565.

tava, kuinka monesta rikoksesta henkilö on tuomittu. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusteisiin kuuluu perusteluvollisuus, jotta tuomittu voi valituksessaan kiistää yksiköimisen perusteet.²²⁵

Mikäli sama menettely toteuttaa useamman rikoksen tunnusmerkistön niin silloin terminä voidaan käyttää poikittaissuuntaista konkurrensia tai lainkonkurrensia.²²⁶ Vainoamisen tunnusmerkistön toteuttava menettely voi siis toteuttaa samalla myös jonkun toisen rikoksen tunnusmerkistön. Sen vuoksi pykälään on sijoitettu toissijaisuuslauseke (relatiivinen): ”on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta”. Toissijaisuuslausekkeen muotoilusta johtuen voi moni muu rikoslain säännös syrjäyttää vainoamisen säännöksen. Toissijaisuuslausekkeen ankaruusvertailu edellyttää rangaistusasteikkojen vertailua toisiinsa, siinä tulee kiinnittää huomiota minimi- ja maksimirangaistukseen. Jos maksimirangaistus on sama, niin sitten siirrytään vertaamaan minimirangaistuksia. Ankarampana rikossäännöksenä pidetään sitä, jossa minimirangaistus on kovempi. Lähtökohtana on kuitenkin se, että vainomaisesta rangaistaan itsenäisenä rikoksena.²²⁷

Hallituksen esityksessä mainitaan, että käytännössä vainoaja voi kohdistaa uhriin vainoamisen lisäksi muitakin rikoksia, kuten laittomia uhkauksia ja pahoinpitelyitä. Uhrille tämä voi näyttäytyä osana vainoamista, mutta rikosoikeudellisesti kyse on itsenäisistä rikoksista, joita vainoamisrikos ei sisällä. Oikeustapausaineistossa lähestymiskiellon rikkominen oli tyypillisin rikos vainoamisen rinnalla. Rikosoikeudellisesti katsoen kyse on itsenäisistä rikoksista, joista tuomitaan erikseen. Tällaisissa tapauksissa ei ole ne bis in idem -kiellosta johtuvaa estettä, sillä lähestymiskielto ei ole rangaistusluonteinen sanktio vaan turvaamistoimenpide. Tällä turvaamistoimenpiteellä pyritään estämään uhan ja vakavan häirinnän uusiutuminen tulevaisuudessa. Lähestymiskiellon rikkominen on myös loukkaus oikeudenhoitoa vastaan, josta tulee vainoamisen ohella rangaista erikseen.²²⁸ Perusajatuksena on se, että jos kaksi rangaistussäännöstä suojaa samaa oikeushyvää, ei ole syytä soveltaa niitä kumpaakin.²²⁹ Poikittaissuuntaisen konkurrensin osalta käsittelen vain lähestymiskiellon rikkomisen sekä laittoman uhkauksen. Valintani johtuu tutkielman pituuden rajoituksesta sekä siitä, että kyseiset rikosnimikkeet esiintyivät eniten vainoamisen liitännäisrikoksina.

²²⁵ Tapani 2012, s. 227.

²²⁶ Koponen 4/2015, s. 609. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 565.

²²⁷ Kallio 2018, s. 23 – 24; Ks. Frände ym. 2018, s. 1082.

²²⁸ HE 19/2013 vp, s. 52 – 53.

²²⁹ Nuutila 1997, s. 370; Frände 2005, s. 311; HE 141/2012 vp, s. 24; Vrt. KKO 2019:31 kohdat 16-18: Tapauksessa suojelukohteina on eri oikeushyvät. Tekijä tuomitaan yhdestä rikoksesta, koska teko tulee arvioiduksi riittävästi yhden rikosnimikkeen perusteella, kun tapauksen tosiseikat huomioidaan.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa käsiteltiin muun muassa rikosten yksiköimistä pitkittäissuuntaisessa tilanteessa. Syyttäjä oli syyttänyt kolmesta eri vainoamisesta siten (muiden rikosnimikkeiden lisäksi), että ensimmäinen vainoamista koskeva syyte oli sijoittunut aikavälille 21.02.2017 – 12.03.2017, toinen syyte aikavälille 29.4.2017 – 15.05.2017 ja kolmas aikavälille 18.05.2017 – 11.06.2017. Käräjäoikeus oli tuomiossaan päätenyt kahden viimeisen tekokokonaisuuden osalta siihen, että kyse oli yhdestä kokonaisuudesta.²³⁰ Kanta-Hämeen käräjäoikeudessa vastaajaa syytettiin neljästä eri vainoamiskokonaisuudesta sekä muista rikoksista. Ensimmäisen syytekohta vainoamisesta sijoittui tekoajalle 01.01.2014 – 25.03.2014, toisen syytekohtan mukainen teko aika oli 09.06.2014 – 12.06.2014, kolmannen syytekohtan mukainen teko aika oli 13.06.2014 – 14.06.2014 ja neljäs syytekohta vainoamisesta oli merkitty ajalle 15.06.2014. Tuomiossa todettiin kolmen viimeisen syytekohtan muodostavan yhden vainoamisrikoksen.²³¹

Pitkittäissuuntainen konkurrenssi oli ratkaistu toisin Kanta-Hämeen käräjäoikeuden tuomiossa (nro 5). Tapauksessa syyttäjä oli nostanut yhdeksän eri syytekohtaa vainoamisesta. Kolmeen ensimmäiseen syytekohtaan syyttäjän kanta oli pilkkoa teko aika osiin seuraavasti: syytekohta vainoamisesta alkoi aina seuraavana päivänä siitä, mihin edellinen syytekohta oli päättenyt. Tämän jälkeen oli kymmenen päivän väli, jonka jälkeen oli neljä eri syytekohtaa vainoamisesta. Näiden neljän syytekohtan mukainen teko aika alkoi jälleen aina seuraavasta päivä määrästä siitä mihin edellinen syytekohta oli päättenyt. Kahdeksas syytekohta vainoamisesta koski noin kaksi kuukautta myöhemmin olevaa aikaa ja viimeinen yhdeksäs syytekohta oli taas kuuden päivän päästä siitä, mihin edellinen loppui. Tapauksessa vastaaja ei ollut vedonnut siihen, että teot olisivat muodostaneet esimerkiksi vain kaksi eri vainoamiskokonaisuutta. Myöskään tuomioistuin ei ollut ottanut kantaa pitkittäissuuntaiseen konkurrenssiin vaan oli tuominnut vainoamisesta syyttäjän esittämän kannan mukaisesti.

Mielestäni edellä mainittu tuomio on ristiriidassa luonnollisen katsantokannan kanssa, joka määrittelee ja arvioi pitkittäissuuntaista konkurrenssia. En myöskään näe, että tapauksessa olisi ollut perusteita pilkkoa syytteitä syyttäjän esityksen mukaisesti. Luonnolliseen katsantokantaan liittyy teon ajallinen, paikallinen ja henkilöllinen ulottuvuus sekä sama motivaatioperusta. Keskeisin osatekoja yhdistävä tekijä on tekijän motivaatioperusta.²³² Luonnollisen katsantokannan mukaan teot, joita on pidettävä yhtenä tekona, tuomittaisiin myös näin.²³³ Mielestäni tapauk-

²³⁰ Itä-Uudenmaan KO (nro 1).

²³¹ Kanta-Hämeen KO (nro 2).

²³² Tapani 2012, s. 22; Koponen 4/2015, s. 612, 614 ja 616; Frände ym. 2018, s. 707.

²³³ HE 84/1980 vp, s. 8; LaVM 15/1990 vp, s. 3.

nessa ei olisi pitänyt tuomita yhdeksästä vainoamisesta. Tulkitsen asiaa siten, että syyte kahdesta eri vainoamiskokonaisuudesta olisi ollut luonnollisen katsontakannan mukaista. Katson, että kahden kuukauden tauko vainotekojen välillä olisi jakanut syytteen kahteen eri kokonaisuuteen. Tämä on kuitenkin tulkintakysymys, sillä laissa ei ole säännöksiä sen suhteen, milloin teot katsotaan yhdeksi tai useammaksi teoksi, mutta silloin asia ratkaistaan kutienkin luonnollisen katsontakannan perusteella.²³⁴ Tällöin oikeus kiinnittää erityisesti huomiota tekojen ajalliseen ulottuvuuteen sekä siihen, onko kysymys ollut yhtenäisestä vai selvästi erillisistä teoista, myös asianomistajien lukumäärä vaikuttaa.²³⁵ Tyypillisesti vainoaminen on sellainen rikos, jossa yhdeksi rikokseksi katsottaisiin hyvinkin pitkällä aikavälillä tehdyt useat osateot.²³⁶

Lapin käräjäoikeudessa vastaajalle vaadittiin syytettä kahdesta eri vainoamisteosta kun tekojen välillä oli yhdeksän päivän tauko. Tässäkään tapauksessa vastaaja ei ollut vedonnut siihen, että teot olisivat olleet samaa kokonaisuutta. Tuomioistuimien ei ollut ottanut kantaa mahdolliseen konkurrenssiin, vaan oli päätyttyä tuomitsemaan syyttäjän vaatimusten mukaisesti ja tuominnut kahdesta erillisestä vainoamisesta. Vastaajan motivaatiotausta vaikuttaisi tuomion perusteella olevan sama ja hänet oli tuomittu jo aikaisemmin kolme eri kertaa (kahdesti 2015 ja kerran 2016) vainoamisesta samaa asianomistajaa kohtaan.²³⁷

Kemi-Tornion käräjäoikeuden antamassa tuomiossa (nro 2) oli arvioitu pitkittäis- ja poikittaissuuntaista konkurrensssia. Tuomiossa ei ollut perusteluita, ilmeisesti perustelut ovat olleet annetuissa välituomioissa, joita asiakokonaisuuteen liittyi. Vainoamisen pitkittäissuuntainen konkurrenssi oli teko aika 12.01.2015 – 7.3.2016. Kyseinen ajanjakso sisältää kahdeksan eri syytettä lähestymiskiellon rikkomisesta sekä neljä laitonta uhkaamista. Annetun tuomion perusteella lähestymiskiellon rikkomiset katsottiin kuuden syytteen osalta yhdeksi kokonaisuudeksi ja kaksi erillistä syytettä tuomittiin syytteen mukaisesti kahtena erillisenä lähestymiskiellon rikkomisena. Tuomiosta ei käynyt ilmi, kuinka vainoamisen pitkittäissuuntainen konkurrenssi oli arvioitu. Poikittaissuuntaisessa konkurrenssissa vastaajan teoilla oli täyttynyt vainoamisen lisäksi lähestymiskiellon rikkominen. Siitä rangaistaan erikseen, koska rikos kohdistuu eri oikeushyvään kuin vainoamisessa. Lähestymiskiellon rikkomisessa oikeushyvän suojelukohde on oikeudenhoito²³⁸. Poikittaissuunnassa arvioitavana olivat myös laittomat uhkaukset, joista vastaaja tuomittiin. Tapauksessa vastaaja oli uhannut asianomistajaa tappamisella kolmeen eri kertaan sekä kerran sanomalla: ”päätän sinun päiväsi.” Laitonta uhkausta pidetään itsenäisenä

²³⁴ KKO 2017:92 kohta 8.

²³⁵ KKO 2018:17 kohta 10.

²³⁶ HE 19/2013 vp, s. 25.

²³⁷ Lapin KO (nro 8).

²³⁸ HE 19/2013 vp, s. 52.

rikoksena vainoamisen nähden, joten sitä ei pidä myöskään upottaa vainoamisnimikkeen sisään. (Tuomio ei ole lainvoimainen).²³⁹

Konkurrenssin tavoitteena on ettei yllirangaista, mutta joidenkin tuomioiden perusteella näyttäisi olevan mahdollisuus ”alirangaistukseen” sellaisessa tapauksessa, kun vainoamisen teonkuvaukseen upotetaan laittomat uhkaukset sisään. Tutkielmassani en ole perehtynyt kysymykseen tapahtuuko tosiasiallista ”alirangaistamista” vai huomioidaanko uhkausten voimakkuus ja vakavuus vainoamisesta annettavan rangaistuksen mittaamisen yhteydessä.

7.2 Lakimuutoksen vaikutus teon rangaistavuuteen

Laillisuusperiaatteeseen kuuluu retroaktiivisuuskielto (taannehtivuuskielto). Taannehtivuuskielto estää lainsäätäjää kriminalisoimasta tekoja, jotka on tehty ennen lain voimaantuloa.²⁴⁰ Vainoamista ei siis ole voinut taannehtivasti säätää rangaistavaksi. Eri asia on kuitenkin se, että vainoamistyylinen käyttäytyminen on voinut olla rangaistavaa jollain muulla rikoslainsäädännöllä. Seuraavana havainnollistan mitä tarkoittaa oikeudellinen konstruktio ja kuinka ratkaistaan kysymys, kun lakimuutoksen jälkeen tietyn tyyppinen käyttäytyminen tulee rangaistavaksi.

Helsingin käräjäoikeus arvioi rikosten yksiköimisestä tilanteesta, jolloin lakimuutoksen myötä tunnusmerkistömukainen teko täytti toisen rikoksen tunnusmerkistön. Teonkuvauksen mukaan vastaaja oli syyllistynyt kotirauhan rikkomiseen lähettämällä satoja tekstiviestejä ajalla 1.6.2013 – 4.6.2015. Toissijainen syytekohta oli vainoaminen, joka kohdistui ajalle 1.1.2014 – 4.6.2015. Käräjäoikeus katsoi, että siltä osin kun ensisijainen ja toissijainen syyte menevät päällekkäin, kyse oli yhdestä rikoksesta, mutta lainmuutoksen johdosta se jakautui kahteen osaan. Tekoajalla 1.6.2013 – 31.12.2013 kyse oli kotirauhan rikkomisesta ja tekoajalla 1.1.2014 – 4.6.2015 kyse oli vainoamisesta (tuomio ei ole lainvoimainen).²⁴¹

Suomessa edellä mainitun kaltainen tilanne on ratkaistu oikeudellisella konstruktiolla. Tuomiossa mainitaan rikoksen vanha nimike sekä rikoslain muutoksen myötä rikoksen uusi nimike, samalla myös kerrotaan kysymyksessä olevan yksi rikos.²⁴²

²³⁹ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 763.

²⁴⁰ Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 135 – 136.

²⁴¹ Helsingin KO (nro 7).

²⁴² Koponen 4/2015, s. 620; ks. KKO 2007:38 kohta 11; KKO 2006:37 kohta 4.

Kymenlaakson käräjäoikeudessa käsiteltiin vastaavaa tilannetta kuin edellä. Syyttäjä oli kuitenkin huomionnut syytteessä sen, että kotirauhan rikkominen yhteydenottojen perusteella loppuu 31.12.2013 ja jatkuu 1.1.2014 alkaen vainoamisen rikosnimikkeellä.²⁴³ Sitä vastoin Lapin käräjäoikeuden käsittelemässä jutussa syyttäjä ei ollut esittänyt syytteessään ennen 1.1.2014 olevia tapahtumia ollenkaan kotirauhan rikkomisena. Tämän vuoksi asianomistaja oli esittänyt rangaistusvaatimuksen, jonka mukaan tapahtuma-aika 1.4.2012-31.12.2013 kattaa kotirauhan rikkomisen tunnusmerkistön. Tapauksessa vastaaja oli lähettänyt kielloista piittaamatta muun muassa kymmeniä viestejä ja yhteydenottoja asianomistajan matkapuhelimeen. Oikeus myös tuomitsi vastaajan asianomistajan rangaistusvaatimuksen perusteella kotirauhan rikkomisesta.²⁴⁴

Lainmuutoksen myötä edellä kuvatun kaltainen toiminta on tullut ankarammin rangaistavaksi, sillä kotirauhan rikkomisessa rangaistus on sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta ja vainoamisessa rangaistus on sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

7.3 Laittoman uhkauksen suhde vainoamiseen

Oikeustapauksissa esiintyi vähäisessä määrin laittoman uhkauksen upottamista vainoamisnimikkeen sisään, kuten esimerkiksi seuraavassa Helsingin käräjäoikeuden antamassa tuomiossa (nro 9). Tuomion mukaan asianomistajalle oli lähetetty tekstiviestejä, joissa häntä oli uhattu noin 10 kertaa tappamisella. Tekstiviestien lisäksi asianomistajaa oli uhattu tappamisella ja väkivallalla suullisesti useita kymmeniä kertoja. Syyttäjä oli poikittaissuuntaisessa harkinnassaan katsonut kyseisten tekojen sisältyvän vainoamiseen. Erikoiselta tapauksessa vaikutti ratkaisu, joka oli tehty vuotta aikaisemmin tapahtuneista teoista. Tuolloin vastaaja oli 24.05.2015 – 08.06.2015 välisenä aikana lähettänyt asianomistajalle yli 2000 WhatsApp-viestiä sekä muita viestejä ja soittanut satoja puheluita. Vastaajaa ei kyseisistä teoista lähestymiskiellon lisäksi syytetty vainoamisesta.²⁴⁵

Syyttäjän ei kuitenkaan tulisi upottaa vainoamisen teonkuvaukseen laittoman uhkauksen toteutavaa tunnusmerkistöä, koska laitton uhkaus on itsenäinen rikos ja näin ollen laitton uhkaus ei myöskään vaikuta vainoamisrikoksen rangaistusarvoon.²⁴⁶ Vainoamiseen liittyvän uhkaamisen

²⁴³ Kymenlaakson KO (nro 1).

²⁴⁴ Lapin KO (nro 2).

²⁴⁵ Oikeustapauksia, joissa laitton uhkaus on upotettu vainoamisen tunnusmerkistöön: Kymenlaakso KO (nro 6), Päijät-Hämeen KO (nro 2) ja Etelä-Karjalan KO (nro 1).

²⁴⁶ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 763; LaVM 11/2013, s. 10.

ei tarvitse olla niin vakava kuin laittomassa uhkauksessa. Eli sellainen uhkaaminen, joka ei täytä laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä, voidaan sisällyttää vainoamiseen. Uhkaamisessa teon toistaminen lisää teon vakavuutta ja on olennaista vainoamisessa.²⁴⁷ Mielestäni laittoman uhkauksen upottaminen vainoamisen teonkuvaukseen voi aiheuttaa sellaisen ongelman, että tekojen lukumäärän ollessa esimerkiksi kaksi tai kolme, ei se riitä teoilta vaadittavan toistuvuuden vuoksi toteuttamaan on omiaan -kriteeriä. Kriteeri tarkoittaa sitä, että teko aiheuttaa tyypillisesti pelkoa tai ahdistusta.²⁴⁸ Sitä vastoin laittoman uhkauksen tunnusmerkistön toteutumiseksi riittää yksikin uhkaus, josta voidaan tuomita rangaistukseen. Siksi pitäisin tätä upottamista ongelmallisena rikosvastuun toteutumisen kannalta, koska se voi johtaa siihen, ettei tekijää tuomita vainoamisesta, mutta hänet oltaisiin voitu tuomita laittomasta uhkauksesta, mikäli siitä olisi erikseen syytetty. Toisaalta tämä on mahdollisesti enemmän teoreettinen kuin käytännön ongelma, sillä vainoamisessa esiintyy lähes aina muitakin tekotapoja kuin pelkästään uhkaaminen.

Rikoslain 25 luvun 7 §:ssä on kuvattu laittoman uhkauksen tunnusmerkistö:

Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tulkitsen, että vainoamisen teonkuvauksissa tappamisella uhkaaminen kuuluu laittoman uhkauksen tunnusmerkistöön ja näin suurimmassa osassa oikeustapauksia asia olikin ratkaistu. Lain esitöiden mukaan rangaistussäännöksellä pyritään suojelemaan kansalaisia sellaisilta uhkauksilta, jotka ovat omiaan synnyttämään pelkoa ja voivat tämän vuoksi antaa aiheen jokapäiväisiä toimia häiritsevään varuillaanoloon tai erityisiin varokeinoihin. Tällaista pelkoa ja varokeinoja aiheuttavat ennen kaikkea uhkaukset henkirikoksesta tai törkeästä pahoinpitelystä. Tällöin uhattava saattaa joutua odottamaan joko häneen itseensä tai toiseen, hänelle ehkä läheiseen henkilöön kohdistuvan uhkausten toteutumisesta. Esitöissä mainitaan myös muita rikoksia, jotka liittyvät ruumiilliseen koskemattomuuteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja vapauteen.²⁴⁹

²⁴⁷ LaVM 11/2013, s. 10; HE 19/2013 vp, s. 50.

²⁴⁸ Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 759.

²⁴⁹ HE 68/1966 vp, s. 13.

Tappamisella uhkaaminen loukkaa oikeushyviä kuten henkeä ja terveyttä, jotka ovat muun muassa laittoman uhkauksen tunnusmerkistön suojelun kohteina. Tiettyä rajausta voi merkitä pykälän vaatimus perustellusta syyistä pelätä näiden oikeushyvien olevan vakavassa vaarassa. Vakava vaara tarkoittaa tässä yhteydessä toisaalta rikoksen todennäköisyyttä ja myös sen vahingollisuutta.²⁵⁰ Rajauksena voidaan myös miettiä sitä, että laitton uhkaus on asianomistajarikos ja siinä tapauksessa ettei asianomistaja vaatisi rangaistusta, voi syyttäjä kuitenkin nostaa syytteen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella sekä silloin, jos uhkauksessa olisi käytetty hengenvaarallista välinettä (esimerkiksi puukkoa).²⁵¹

Erittäin tärkeä yleinen etu viittaa rangaistusjärjestelmän yleisestävään vaikutukseen ja edelleen sitä kautta yleiseen lainkuuliaisuuteen. Yleisen edun tarkoituksena on, että rikosten tekijät saadaan vastuuseen teoistaan. Yhtä lailla tärkeää on järjestelmän tasapuolisuus ja oikeudenmukaisuus. Myös rikosentekijän vaarallisuus eli uusiminen tulee ottaa huomioon. Vastakkaisena näkemyksenä yleiselle edulle on, ettei järjestelmää kuormitettaisi aiheettomasti. Huomiotta ei voi jättää myöskään sitä seikkaa, mitkä syyt ovat johtaneet siihen ettei asianomistaja ei ole vaatinut rangaistusta esimerkiksi laittomasta uhkauksesta. On mahdollista, ettei asianomistajan kanta vaatimusten suhteen ole syntynyt vapaaehtoisesti ja asianomistaja ei uskalla tehdä syytepyyntöä uhkausten tai painostuksen vuoksi. Tämä voi johtaa yleisen oikeustajun kannalta epätydyttävään lopputulokseen, ellei rikosentekijää sen vuoksi saada rikosvastuuseen. Tekijä voi olla myös niin vaarallinen, että hänet pitää saada vastuuseen vaikkei asianomistaja rangaistusta vaatisikaan ja tällöin syyte voidaan nostaa, koska se on erittäin tärkeää yleisen edun kannalta. Asianomistajan syyttämättäjättämispyyntö on paradoksaalinen, koska silloin tekijän uhkausta ei välttämättä pidetä riittävän konkreettisena ja vakavana. Tämän vuoksi syyttäjäkään ei nosta syytettä erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Käytännössä syyttäjän syyteoikeuden on harvoin katsottu perustuvan mainittuun varaventiiliin.²⁵²

Oikeustapausaineiston perusteella ei selvinnyt, miksi jossain tapauksissa laittoman uhkauksen tunnusmerkistö upotetaan vainoamisen tunnusmerkistöön. Voisiko olla mahdollista, ettei asianomistaja ole halunnut nostaa syytettä laittomasta uhkauksesta, eikä syyttäjä ole myöskään lähtenyt syyttämään laittomasta uhkauksesta erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Siitä johtuen teot on upotettu osaksi vainoamisen tunnusmerkistöä. On myös mahdollista, ettei esitut-

²⁵⁰ Frände ym. 2018, s. 490.

²⁵¹ RL 25 luvun 9 §:n mukaan syyttäjä ei saa nostaa syytettä tuottamuksellisesta vapaudenriistosta, laittomasta uhkauksesta eikä pakottamisesta, ellei asianomistaja ilmoita sitä syyteeseen pantavaksi tai ellei laittoman uhkauksen tai pakottamisen tekemiseen ole käytetty hengenvaarallista välinettä taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.

²⁵² Rautio 1997, s. 5 – 7; s; Ollila 2013/6, s. 1129; Vuorenpää 2014, s. 71 – 72.

kintaviranomainen ole kaikissa tapauksissa osannut mieltää laittoman uhkauksen ja vainoamisen uhkaamista koskevaa tekotapaa erilleen. Mikäli näin on tapahtunut, syyttäjän olisi pitänyt vaatia lisätutkintaa laittoman uhkauksen selvittämiseksi. Asia on kuitenkin mielenkiintoinen ja se vaatisi oman tutkimuksensa siitä, mistä johtuu laittoman uhkauksen upottaminen vainoamisen tunnusmerkistön sisään.

7.4 Lähestymiskiellon suhde vainoamiseen

Lähestymiskiellosta on vainoamisen ohella määräyksiä Istanbulin sopimuksessa. Sopimuksessa edellytetään, että valtioiden lainsäädäntöön tulee sisältyä lähestymiskielto. Sopimuksen 52 artikla koskee perheen sisäistä, välittömästi täytäntöön pantavaa lähestymiskielloa ja artikla 53 yleisesti lähestymiskielloja. Sinänsä Istanbulin sopimuksen määräyksellä ei ole ollut vaikutuksia Suomen lähestymiskieltolakiin (898/1998), koska laki on ollut Suomen lainsäädännössä ennen sopimusta. Suomessa lähestymiskieltolaki on ollut voimassa 20 vuotta ja perheen sisäisellä lähestymiskiellolla lakia täydennettiin vuonna 2005.²⁵³ Alkujuuret lähestymiskieltolaille voidaan hakea alussa mainituista CEDAW-sopimuksesta, Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisestä sekä Pekingin konferenssista.²⁵⁴

Ennen kuin vainoaminen otettiin rikoslakiin, on lähestymiskiellolla suojattu henkilöä rikoksen uhalta sekä muulta vakavalta häirinnältä. Lähestymiskiellolla on haettu ja haetaan edelleen suoja vainokäyttäytymistä vastaan ja se liittyy erityisesti yksityishenkilöiden väliseen yhteydenpitoon. Tyyppitapauksena lain esitöiden mukaan voidaan pitää esimerkiksi tilannetta, jossa entinen puoliso tai asuinkumppani häiritsee yhteydenotoin tai vierailuyrityksin. Muuna esimerkkinä käy tilanne, jossa aikuinen lapsi kiristää iäkkäiltä vanhemmilta rahaa. Vainoamistilanteissa uhri usein hakee lähestymiskielloa, ja usein myös tämän jälkeen käynnistetään rikosprosessi.²⁵⁵ Lähestymiskiellon rikkomisesta (RL 16:9a) rangaistaan vainoamisen ohella, koska siinä rikos kohdistuu eri oikeushyvään. Lähestymiskiellon rikkomisessa suojellaan oikeudenhoidoa ja vainoamisessa oikeushyvänsä suojellaan vapautta.²⁵⁶ Teonkuvaus lähestymiskiellon rikkomisessa voi olla päällekkäinen vainoamisen kanssa, sillä yleensä tekijän menettely täyttää molemmat rikostunnusmerkistöt. Edellytyksenä lähestymiskiellon rikkomiselle on se, että asianomistaja on suojattu lähestymiskiellolla.

²⁵³ Niemi – Majlander 6/2017, s. 748.

²⁵⁴ Kotanen 2013, s. 98.

²⁵⁵ HE 41/1998 vp, s. 4; HE 19/2013 vp, s. 6, 31.

²⁵⁶ HE 19/2013 vp, s. 52; Silvennoinen – Tolvanen 5/2014, s. 761.

Lähestymiskiellon toimivuudesta on myös esitetty kritiikkiä. Niemi-Kiesiläinen on arvostellut lähestymiskiellon tarjoamaa suojaa, voidaanko sitä tosiasiallisesti pitää riittävänä rikoksen uhrille. Ensinnäkin lähestymiskiellon saaminen on edellyttänyt näyttöä useista rikoksista tai pitkäaikaisesta häirinnästä. Lisäksi jatkuvan uhan toteennäyttäminen voi olla vaikeaa.²⁵⁷ Korkein oikeus on lausunut, että lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä tulee esittää objektiivisesti arvioitavissa oleva riittävä näyttö. Näyttövelvollisuus lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä kuuluu lähestymiskiellon hakijalle, mutta myös tuomioistuimen rooli on korostunut asian selvittämisessä verrattuna rikosasioissa noudatettavaan menettelyyn. Väärinkäytösten välttämiseksi rikoksen tai vakavan häirinnän vaaran olemassaolo tulee aina arvioida objektiivisesti.²⁵⁸

On vaikea arvioida, onko tilanne muuttunut sittemmin Niemi-Kiesiläisen tekemien havaintojen jälkeen, mutta myös KKO:n antama tuomio osoittaa, että hakijan tulee valmistautua ja esittää sellaisia todisteita, joiden perusteella lähestymiskielto voidaan määrätä. Automaatio lähestymiskiellon määrääminen ei suinkaan ole juuri sen vuoksi, ettei sitä käytetä väärin. Oikeustapaustamateriaalissa oli sellaisia tapauksia, joissa vainoamiselta vaaditun toistuvuuden ja on omiaan -kriteerin oli katsottu täyttyneen jo muutaman tekotapoihin kuuluvan teon perusteella. Tutkimuksen puitteissa en ole perehtynyt käytännön tasolla siihen, millaista toistuvuutta vaadittaisiin vainokäyttäytymiseen syyllistyvältä, jotta olisi edellytykset saada lähestymiskiellon tarjoama suoja. Toistuvuudesta lausutaan lain esitöissä, että puhelimitse, kirjeitse tai muulla vastaavalla tavalla toteutettu häirintä voisi jatkuessaan aiheuttaa tarpeen määrätä lähestymiskielto. Sen sijaan yksittäinen teko tai uhkaus ei ole vielä riittävää kiellon määräämiselle. Silloin kun huomioidaan tapaus kokonaisuudessaan, niin riittävänä edellytyksenä yksittäisenkin teon tai uhkauksen osalta voidaan pitää esimerkiksi sellaista tilannetta, jossa parisuhteen toinen osapuoli uhkaa surmata toisen tilanteessa, jossa riitainen avio- tai avoliitto on purkautumassa tai juuri purettu.²⁵⁹

Lähestymiskieltoilain läheinen yhteys vainoamiseen käy ilmi säädöksen pykälästä. LähKL 1 §:n mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan 2 momentin mukaan määrätä tilanteissa, jossa itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa. Täl-

²⁵⁷ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 259.

²⁵⁸ KKO 2014:68 kohdat 14, 15.

²⁵⁹ HE 41/1998 vp, s. 10.

lön lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen ja terveyteen tai vapauten kohdistuvan rikoksen tai tällaisen uhan torjumiseksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto toi aikoinaan merkittävän muutoksen, koska se mahdollisti viranomaisen suoran puuttumisen yksityisissä tiloissa tapahtuvaan väkivaltaan.²⁶⁰

LähKL 2.1 §:n mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä silloin, kun on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi kohdistamaan suojattavaan henkilön henkeen, terveyteen, vapauten tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä. LähKL 2.2 §:n mukaan perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä silloin kun voidaan päätellä, että henkilö todennäköisesti uhkausten, aiempien rikosten tai muun käyttäytymisen perusteella tulisi tekemään henkilön terveyteen, henkeen tai vapauten kohdistuvan rikoksen, eikä kiellon määrääminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat. Huomioitavaa perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisessä on se, ettei sitä voida määrätä uhan ollessa rauhaan kohdistuva rikos tai muun vakavan häirinnän yhteydessä. Lisäksi pykälässä korostetaan kohtuuttomuuden näkökulmaa. LähKL 3.3 §:n mukaan sekä tavallinen että perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä joko perusmuotoisena tai laajennettuna. LähKL 11 §:n mukaan väliaikaisen lähestymiskiellon voi viran puolesta määrätä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tällöin poliisi viranomaisena arvioi tilanteen kokonaisvaltaisesti ja tekee harkintansa mukaisen ratkaisun. Väliaikainen lähestymiskielto voidaan määrätä samoilla perusteilla kuin tavallinen lähestymiskielto ja perheen sisäisen lähestymiskielto. Lähestymiskielto lain 3.4 §:n mukaan lähestymiskielto ei kuitenkaan koske yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja yhteydenotot ovat ilmeisen tarpeellisia. Kyseisellä sananmuodolla on mielestäni läheinen liityntä vainoamisen oikeudettomuusedellytykseen.

Henkilöllä on myös mahdollista saada lähestymiskiellosta apua vainokäyttämiseen EU-maiden välillä. Direktiivi 2011/99/EU eurooppalaisesta suojelumääräyksestä koskee kansallisten lähestymiskiellojen vastavuoroista tunnustamista, jolloin henkilön ei tarvitse käynnistää uutta menettelyä toisessa jäsenvaltiossa saadakseen suojaa. Direktiivi kattaa vain sellaiset lähestymiskiellot, jotka ovat seurausta rikoksesta tai väitetystä rikoksesta. Suomessa direktiivimääräykset saatettiin voimaan eurooppalaisesta suojelumääräyksestä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja direktiivin soveltamisesta annetulla lailla (226/2015).²⁶¹

²⁶⁰ Nikupeteri ym. 2017, s. 292 – 293.

²⁶¹ HE 155/2014 vp, s. 65.

8 Yhteenveto

Suurimmassa osassa oikeustapauksia lasten prosessuaalinen rooli jäi sivulliseksi. Vainoaminen on kuitenkin teko, jossa lapset joutuvat osallisiksi tekojen vaikutusten vuoksi. Lapset voivat myös tahtomattaan joutua uhkausten kohteeksi, kun tekijä kohdistaa uhriin (yleensä äitiin) vainokäyttäytymistä. Fyysistä väkivaltaa ei lapsiin kohdistunut yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Vainoaminen ei juurikaan kohdistu lapsiin ja lapsi oli aineiston perusteella harvoin asianomistajan asemassa. Aineistossa esiintyi kaikenikäisiä lapsia ja heidän roolinsa vainotapahtumissa vaihteli iän tuoman kehitystason mukaan. Lasten rooli korostui niissä tapauksissa, kun tekijä perusteli tekemiensä yhteydenottojen olleen tarpeellista uhriin lasten vuoksi. Lähes poikkeuksetta yhteydenpito oli kuitenkin liian runsasta ja liittyi enemmän uhriin kuin lapsiin, sen vuoksi myös tekojen luonne muuttui vainoamiseksi. Uhri oli pääsääntöisesti nainen (äiti) ja vain kahdeksassa tapauksessa tekijä oli nainen.

Istanbulin yleissopimuksen mukaan raskauttavana seikkana pidetään sitä, jos rikos on kohdistettu lapseen tai on tehty pienen lapsen läsnä ollessa. Kyseiseen asiaan käräjäoikeudet eivät olleet perusteluissaan kiinnittäneet huomiota, joten todennäköisesti lapsen läsnäoloa ei pidetty raskauttavana seikkana, kuten sopimus edellyttää.

Vainoamisen tunnusmerkistöön kuuluvat tekotavat aiheuttivat jossain määrin tulkinnallista konkurrenssiongelmia. Mielestäni tämä näyttäytyi erityisesti uhkaamisen kohdalla siten, että laittoman uhkauksen tunnusmerkistö oli upotettu vainoamisen uhkaamista koskevan tekotavan sisään. Tämä sisältää samalla syyttäjän harkinnan poikittaissuuntaisesta konkurrenssista. Aineiston perusteella ei voi tehdä päätelmiä siitä, miksi näin toimittiin osassa tapauksia. Tekotapana uhkaaminen toteuttaa vainoamisen tunnusmerkistön huomattavasti helpommin kuin laittoman uhkauksen mukaisen tunnusmerkistön ja siten esimerkiksi nyrkin ja palavan tupakan heristäminen asianomistajan kasvojen edessä oli toteuttanut vainoamisen osateon. Tekotapoina seuraaminen ja tarkkailu olisi tullut eritellä paremmin tuomion perusteluissa, jolloin kävisi selkeäsi ilmi, millainen toiminta on seuraamista ja millainen tarkkailua. Useinkaan näin ei toimittu vaan todettiin vastaajan syyllistyneen kumpaankin tekotapaan. Pientä hapuilua esiintyi yhden käräjäoikeuden tuomiossa siltä osin, että tekninen seurantalaitte kohteen autossa tulkittiin seuraamiseksi tarkkailun sijasta, vaikka seuraamisen vaatimuksena on nimenomaan fyysinen seuraaminen. Seuraaminen ja tarkkaileminen vaikuttavat teoilta, joilla myös pyritään keräämään tietoa kohteesta. Seuraaminen on fyysisesti tapahtuvaa ja näytön osalta riidanalaiseksi kysymykseksi voi tulla satunnaiset kohtaamiset, jotka eivät kuulu tunnusmerkistön mukaiseen seuraamiseen. Tarkkailemisen yhteydessä esiintyi tekijän informaatiota kohteen suuntaan, jolloin

tekijä teki tiettäväksi, että hän oli tietoinen kohteen tekemisistä. Tulkinnallista ongelmaa voi esiintyä teknologian välityksellä tapahtuvan toiminnan yhteydessä. Arvioitavaksi tulee, tulkittaanko teko silloin tarkkailuksi vai onko kyseessä muu rinnastettava tapa. Näkisin kuitenkin, että tällöin tekotapana tulee kyseeseen muu rinnastettava tapa.

Runsaimpana tekotapana esiintyi yhteydenottaminen, sitä selittää varmasti sen helppous verrattuna muihin tekotapoihin. Teknologia on mahdollistanut runsaasti erilaisia helppoja yhteydenottotapoja. Erilaiset sosiaalisen median alustat ovat merkittävässä asemassa perinteisen puhelun ja tekstiviestin ohella. Tekijä voi myös käyttää välikättä yhteyden ottamiseen. Lasten rooli korostui aikaisemmin mainitulla tavalla eli tekijä vetosi yhteydenpidon tarpeeseen lasten takia, vaikka todellinen motiivi oli ollut yhteydenpitäminen entiseen kumppaniin. Yhteydenotot saattoivat olla myös erittäin runsaita. Yhteydenottojen oikeudettomuusedellytyksen arvioinnissa, käräjäoikeudet totesivat lähes poikkeuksetta yhteydenottojen olleen oikeudettomia. Yhteydenotot olivat yleensä niin runsaita, että jos osa yhteydenpidosta olisikin ollut oikeutettua niin toistuvuuden vuoksi yhteydenpitoa ei voitu enää katsota oikeutetuksi. Hieman ongelmalliselta tilanne näyttää uhrin kannalta tilanteessa, jossa vainoaja kohdistaa yhteyden ottamista uhrin sosiaaliseen lähipiiriin, tarkoittamatta kuitenkaan viestejä tai yhteydenottoja itse uhrille. Suomessa ei ole kyseisen kaltaista menettelyä kriminalisoitu, eikä Istanbulin sopimuksen 34 artikla siihen myöskään velvoita. Yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta katsottuna vainoaminen voi kuitenkin tapahtua monisyisemmällä tavalla kuin rikosoikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Periaatteessa tekijä voi ulottaa toimintansa uhriin olemalla yhteydessä tämän sosiaaliseen lähipiiriin, kun vain pystyy osoittamaan toiminnan sellaiseksi, ettei yhteydenottoja ole tarkoitettu välitettäväksi edelleen uhrille. Pitäisin kuitenkin todennäköisenä, että uhri saa tietoa tekijän yhteydenotoista lähipiiriltään, jolloin tekijän tarkoitus on toteutunutkin.

Viimeisenä tekotapana tunnusmerkistössä on muu rinnastettava tapa. Ongelmallisena näen jälleen käräjäoikeuksien puutteelliset perustelut. Mielestäni tuomion perusteluissa pitäisi selkeästi ilmaista, minkä tekotavan tekijän toiminta toteutti. Syyttäjän teonkuvauksissa oli yksittäistapauksissa havaittavissa puutteita, ei esimerkiksi oltu huomioitu sellaista tekijän toimintaa, jossa hän käytti hyväkseen viranomaisprosesseja, kuten lastensuojeluviranomaisia. Sosiaalisen median rooli korostui muussa merkityksessä, kuin yhteyden ottamisessa. Tekijä voi tehdä valeprofiileja kerätäkseen tietoa entisestä puolisoista, julkaista intiimejä kuvia tai videoita, esiintyä hänen nimellään tai luoda esimerkiksi Facebook-sivustolle profiilin entisen puolisonsa nimellä. Tekotapa on jätetty avoimeksi, sillä lakia ei ole voinut kirjoittaa tyhjentyväksi kaikesta siitä toiminnasta, jolla vainoamisen tunnusmerkistö täyttyy. Muu rinnastettava tapa kattoi aineiston

perusteella monenlaisia tekoja, jotka olivat rinnastettavissa säännöksessä mainittuihin tekotapoihin.

Tekotapojen toistuvuus on olennainen osa vainoamisen teonkuvausta eikä yksittäinen teko täytä tunnusmerkistöä. Tarkkaa lukumäärää osateoille ei voi antaa, milloin teko täyttäisi toistuvuuden vaatimuksen. Näkisin, että silloin kun oikeudettomuusedellytys, on omiaan -kriteeri sekä olosuhdetahallisuus täyttyvät, voisi käräjäoikeuskäytännön perusteella noin 5-8 osatekoa olla sellainen lukumäärä, joka tapauskohtaisesti voi riittää tuomitsemiseen. Mielestäni käräjäoikeuden tulkinta, jossa kolme osatekoa olivat toteuttanut vainoamiselta vaadittavan toistuvuuden, ei ole linjassa muiden aineistossa esiintyvien tuomioiden kanssa. Oikeudettomuusedellytystä voi mielestäni peilata hyvin lähestymiskieltolain 3.4 §:n perusteella ja katsoisin vainoamisen osatekojen olleen oikeudettomia silloin, kun tekoihin ei ole ollut asiallista perustetta, eivätkä ne ole olleet tarpeellisia. Käräjäoikeus perusteli erityisesti yhteydenpidon osalta samansuuntaisesti. On omiaan -kriteerin arvioinnissa pelko tai ahdistus arvioidaan objektiivisesti tuomarin toimesta ja arvioissa huomioidaan uhri yksilönä sekä hänen vahinkoherkkyytensä. Kriteeri on tavallaan riippuvuussuhteessa toistuvuuden vaatimukseen, sillä mitä useampi osateko sitä todennäköisemmin myös on omiaan -kriteeri toteutuu. Vastaajan aikaisempi käyttäytyminen asianomistajaa kohtaan korostui joissain tuomioissa. Viittaamalla aikaisempaan käyttäytymiseen tuomioistuin ilmeisesti halusi korostaa on omiaan -kriteerin toteutumista.

Vainoamisen tunnusmerkistön toteutuminen jättää oikeudelle harkinnan tulkita toistuvuutta, oikeudettomuusedellytystä sekä on omiaan -kriteeriä. Suurin osa teoista täytti selkeästi tunnusmerkistön, mutta niin sanotusti syyksilukemisen rajatapauksissa tuomarin harkinnalla ja näkemyksellä päätetään, onko teko ollut rangaistavaa vai ei. Mielestäni vainoamisen kriminalisoinnille on ollut selkeä tarve, koska sillä voidaan vaikuttaa epätoivottavaan käyttäytymiseen ja antaa uhrille ihmis- ja perusoikeuksien mukaista oikeussuojaa.